

รายงานฉบับสมบูรณ์

การศึกษาโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านด้วยการวิจัยภาคสนาม
(Field Experiment of Probability of being homelessness)

ภายใต้การสนับสนุนทุน

แผนงานพัฒนาองค์ความรู้และประสานเครือข่ายเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพะคนไร้บ้าน
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พีระ ตั้งธรรมรักษ์ และคณะ

รายงานฉบับสมบูรณ์

การศึกษาโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านด้วยการวิจัยภาคสนาม
(Field Experiment of Probability of being homeless)

ภายใต้การสนับสนุน

แผนงานพัฒนาองค์ความรู้และประสานเครือข่ายเพื่อการสร้างเสริมสุขภาวะคน
ไร้บ้าน

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พีระ ตั้งธรรมรักษ์ และคณะ

คณะผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พีระ ตั้งธรรมรักษ์

คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

นักวิจัย

คุณนิชาภัทร ไหม้งาม

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คุณณัฐศุภณ คำชื่น

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คุณณัฐพล สีวลีพันธ์

คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ ดร.โสทธิธร มัลลิกะมาส

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธานี ชัยวัฒน์

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	1-1
1.1 หลักการและเหตุผล	1-1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	1-3
1.3 ขอบเขตและวิธีการศึกษา	1-3
1.4 กลุ่มเป้าหมาย และพื้นที่ในการดำเนินงาน	1-7
บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการเป็นคนไร้บ้านในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก	2-1
2.1 ประเทศอินเดีย	2-1
2.2 ประเทศฮ่องกง	2-3
2.3 ประเทศฟิลิปปินส์	2-5
2.4 ประเทศจีน	2-6
2.5 ประเทศบราซิล	2-7
2.6 ประเทศอิตาลี	2-8
2.7 ประเทศเยอรมนี	2-9
2.8 ประเทศรัสเซีย	2-10
2.9 ประเทศแอฟริกาใต้	2-11
2.10 ประเทศอียิปต์	2-12
บทที่ 3 วิธีการศึกษา	3-1
3.1 กรอบแนวคิดในการศึกษา	3-1
3.2 แนวคิดทฤษฎีและแบบจำลองเชิงพฤติกรรม	3-5
บทที่ 4 แบบจำลองโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน (Homeless Probability Model)	4-1
4.1 กรอบแนวคิด: เกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยภาคสนาม	4-1
4.2 ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง	4-2
4.3 สรุปลักษณะเบื้องต้นของกลุ่มตัวอย่างกลุ่มคนไร้บ้านและกลุ่มคนเปราะบาง	4-8
4.4 ผลการศึกษา	4-9

บทที่ 5 การประมาณการจำนวนคนไร้บ้าน (Homeless Estimation)	5-1
5.1 จำนวนคนไร้บ้านและคนเปราะบางในเขตกรุงเทพ ปริมณฑล และจังหวัดขอนแก่น	5-1
5.2 การจำลองสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมที่ส่งผลกระทบต่อประชากรคนไร้บ้าน	5-3
บทที่ 6 ความเต็มใจจ่าย (Willingness to Pay) ในที่อยู่อาศัยของคนไร้บ้าน	6-1
6.1 ความเต็มใจจ่าย (Willingness to Pay) ในที่อยู่อาศัยของคนไร้บ้าน	6-1
6.2 แบบจำลองความเต็มใจจ่ายในที่พักพิงของคนไร้บ้าน	6-5
6.3 การประเมินมูลค่าความเต็มใจจ่ายในที่พักพิงของคนไร้บ้าน	6-8
6.4 แบบจำลองทำนายแนวโน้มที่จะออกจากสภาวะไร้บ้าน	6-8
บทที่ 7 บทเรียนการเก็บข้อมูลกับคนไร้บ้าน	7-1
7.1 บทเรียนการเก็บข้อมูลกับคนไร้บ้านในมุมมองผู้เก็บข้อมูล	7-2
7.3 ข้อควรสังเกตในการเก็บข้อมูล	7-3
7.4 กระบวนการเก็บข้อมูล	7-4
7.5 ข้อควรระวังในการเก็บข้อมูล	7-7
บทที่ 8 ข้อสังเกต และข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่ได้จากการพัฒนาตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน	8-1
8.1 ข้อสังเกตจากการพัฒนาตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน	8-1
8.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	8-4

ภาคผนวก

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการศึกษา	1-7
ภาพที่ 2.1 ภาวะไร้บ้านในประเทศอินเดีย	2-3
ภาพที่ 2.2 ภาวะไร้บ้านในประเทศฮ่องกง	2-5
ภาพที่ 2.3 ภาวะไร้บ้านในประเทศจีน	2-7
ภาพที่ 2.2 ภาวะไร้บ้านในประเทศบราซิล	2-8
ภาพที่ 2.2 ภาวะไร้บ้านในประเทศเยอรมัน	2-10
ภาพที่ 3.1 กรอบแนวคิดในการพัฒนาตัวชี้วัดในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน	3-3
ภาพที่ 3.2 กรอบแนวคิดทางการศึกษา	3-4
ภาพที่ 3.3 โครงสร้างแบบจำลองโลจิสติกแบบสองทางเลือก	3-5
ภาพที่ 4.1 กรอบแนวคิดการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยภาคสนาม	4-2
ภาพที่ 7.1 ตัวอย่างแบบสอบถามคนไร้บ้านเรื่องระยะเวลาการออกมาเป็นคนไร้บ้าน	7-5
ภาพที่ 7.2 ตัวอย่างการไล่ลำดับเหตุการณ์ที่จะทำให้การถามมีความง่ายขึ้น	7-5
ภาพที่ 8.1 สาเหตุของการไร้บ้าน คิดเป็นร้อยละ	8-3
ภาพที่ 8.2 ร่างข้อเสนอแนะเพื่อการต่อยอดการศึกษาในอนาคต	8-6

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 2.1 ข้อมูลจำนวนผู้ขึ้นทะเบียนที่พักอาศัยตามท้องถนน โดยแบ่งตามเพศ	2-3
ตารางที่ 2.2 ข้อมูลการเปรียบเทียบการสำรวจประวัติของผู้ที่หลับนอนตามท้องถนนของ SWD และ SoCO	2-5
ตารางที่ 3.1 ตัวแปรในแบบจำลอง	3-6
ตารางที่ 4.1 จำนวนของกลุ่มตัวอย่างกลุ่มคนไร้บ้านและกลุ่มคนเปราะบาง แบ่งตามพื้นที่	4-2
ตารางที่ 4.2 สัดส่วนเพศของกลุ่มคนไร้บ้านและกลุ่มคนเปราะบาง	4-3
ตารางที่ 4.3 สัดส่วนความสามารถในการอ่านเขียนได้ของกลุ่มคนไร้บ้านและกลุ่มคนเปราะบาง	4-3
ตารางที่ 4.4 รายได้เฉลี่ยต่อคนของกลุ่มคนไร้บ้านและกลุ่มคนเปราะบางต่อเดือน	4-4
ตารางที่ 4.5 ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยค่าบุหรี่ยาสูบของกลุ่มคนไร้บ้านและกลุ่มคนเปราะบาง	4-4
ตารางที่ 4.6 ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยค่าสุราของกลุ่มคนไร้บ้านและกลุ่มคนเปราะบาง	4-5
ตารางที่ 4.7 ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยค่าสลากกินแบ่งรัฐบาล/หวยของกลุ่มคนไร้บ้านและกลุ่มคนเปราะบาง	4-5
ตารางที่ 4.8 ลักษณะการอยู่อาศัยกับครอบครัวของกลุ่มคนไร้บ้านและคนเปราะบาง	4-6
ตารางที่ 4.9 รายได้เฉลี่ยและค่าใช้จ่ายของคนไร้บ้าน ระหว่างกรุงเทพและขอนแก่น	4-6
ตารางที่ 4.10 รายได้เฉลี่ยและค่าใช้จ่ายของคนไร้บ้าน ระหว่างศูนย์พักพิงและพื้นที่สาธารณะ	4-7
ตารางที่ 4.11 รายได้เฉลี่ยและค่าใช้จ่ายของกลุ่มคนเปราะบาง ระหว่างกรุงเทพและขอนแก่น	4-7
ตารางที่ 4.12 ผลการประมาณการในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน	4-15
ตารางที่ 5.1 การประมาณประชากรคนไร้บ้านและคนเปราะบางในเขตกรุงเทพ ปริมณฑล และจังหวัด ขอนแก่น	5-2
ตารางที่ 5.2 การประมาณการประชากรคนไร้บ้าน ผ่านการประยุกต์ใช้แบบจำลองโลจิสติกแบบถ่วงน้ำหนัก ประชากร	5-3
ตารางที่ 5.3 Macro Prediction-คาดการณ์ประชากรคนไร้บ้าน สมมติฐานที่ 1 รายได้เพิ่ม 1,000 บาท	5-4
ตารางที่ 5.4 Macro Prediction-คาดการณ์ประชากรคนไร้บ้าน สมมติฐานที่ 2 รายได้ลดลง 1,000 บาท	5-4
ตารางที่ 5.5 Macro Prediction-คาดการณ์ประชากรคนไร้บ้าน สมมติฐานที่ 3 รัฐบาลไม่มีนโยบายเงิน เยียวยาวิกฤต Covid-19	5-5
ตารางที่ 5.6 สรุปผลการจำลองประมาณประชากรคนไร้บ้านภายใต้สถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคม	5-6
ตารางที่ 6.1 จำนวนคนไร้บ้านและคนเปราะบาง จากการเก็บข้อมูลแยกตามพื้นที่และจังหวัด	6-1
ตารางที่ 6.2 ลักษณะที่พักจำลองทั้ง 3 แบบ	6-2
ตารางที่ 6.3 จำนวนการเลือกห้องพักของคนไร้บ้าน	6-3
ตารางที่ 6.4 ความเต็มใจจ่ายห้องพักประเภทต่าง ๆ ของคนไร้บ้าน	6-4
ตารางที่ 6.5 ผลการประมาณแบบจำลองความเต็มใจจ่ายในที่พักของคนไร้บ้าน	6-7
ตารางที่ 6.6 มูลค่าความเต็มใจจ่ายในที่พักแต่ละรูปแบบ	6-8
ตารางที่ 6.7 ผลการประมาณแบบจำลองทำนายแนวโน้มที่จะออกจากสภาวะไร้บ้าน	6-9
ตารางที่ 7.1 ตัวอย่างแบบสอบถามที่มีรายละเอียดของคำถามที่ซับซ้อน	7-6
ตารางที่ 8.1 เปรียบเทียบรายได้กลุ่มคนเปราะบาง และคนไร้บ้านตามช่วงอายุ และปัจจัยนำ	8-2

บทที่ 1

บทนำ

พีระ ตั้งธรรมรักษ์

1.1 หลักการและเหตุผล

ปัญหาคนไร้บ้าน นับเป็นตัวชี้วัดที่สะท้อนถึงปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศหนึ่ง ๆ จากการสำรวจของ United Nations (2548) พบว่า ปัญหาดังกล่าวเริ่มมีความรุนแรงในหลายประเทศ โดยจากรายงาน พบว่า มีประชากรคนไร้บ้านกว่า 100 ล้านคนทั่วโลก และ 1 พันล้านคนไม่มีที่อยู่อาศัยอย่างเพียงพอ นอกจากนี้จากการสำรวจคนไร้บ้านในประเทศออสเตรเลีย พบว่ามีคนไร้บ้านเพิ่มขึ้นกว่าร้อยละ 13.7 ในช่วงปีพ.ศ. 2554 – 2559 และสามารถพบคนไร้บ้าน 1 คน ในทุก ๆ ประชากร 200 คน (Homelessness Australia, 2559) และจากข้อมูลจาก Homeless World Cup (2019) พบว่ากลุ่มประเทศอื่น ๆ ในเอเชียมีการพบปัญหาที่คนไร้บ้านหรือคนที่มีรายได้น้อยกว่าเส้นความยากจน เช่น กัมพูชา อินเดีย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ หรือแม้แต่ในประเทศที่พัฒนาแล้วอย่าง ญี่ปุ่น ฮองกง เกาหลีใต้ ก็มีการพบปัญหาคนไร้บ้านอย่างต่อเนื่อง

ในขณะที่ประเทศไทยเองได้มีการสำรวจคนไร้บ้านในพื้นที่กรุงเทพมหานครในปี พ.ศ. 2559 โดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) พบว่า มีประชากรคนไร้บ้านในกรุงเทพฯ จำนวน 1,307 คน และคาดการณ์ว่ามีคนไร้บ้านทั่วประเทศราว 30,000 คน (อนรรฆ พิทักษ์ธานิน และคณะ, 2559) ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าปัญหาคนไร้บ้านเป็นปัญหาสำคัญที่ทั่วโลกต้องเผชิญ ทั้งในประเทศที่ด้อยพัฒนา กำลังพัฒนา หรือพัฒนาแล้ว ทั้งนี้เพราะปัญหาคนไร้บ้านนั้นเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างซึ่งจะมีความแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม รวมทั้งปัญหาครอบครัว

สำหรับกรณีประเทศไทย การศึกษาคนไร้บ้านในประเทศไทยเรื่อง “การศึกษาแนวทาง วิเคราะห์ ต้นทุนการแก้ไขปัญหาคนไร้บ้าน และติดตามการเปลี่ยนแปลงทางชีวิตของคนไร้บ้านในช่วงเริ่มต้น” ของ ธาณี ชัยวัฒน์ และคณะ (2561) ระบุว่า ในบริบทคนไร้บ้านของเมืองไทยนั้น ปัญหาคนไร้บ้านของไทยสะท้อนถึงการทับซ้อนกันระหว่าง 2 ปัญหาคือ ปัญหาเศรษฐกิจและปัญหาครอบครัว โดยมีปัญหาเศรษฐกิจเป็นหลัก (Necessary Condition) และมีปัญหาครอบครัวเป็นปัจจัยขยายผล (Sufficient Condition) และจากการศึกษาพบว่า คนไร้บ้านหน้าใหม่¹ ที่เพิ่งมาเป็นคนไร้บ้านไม่เกิน 1 ปี เป็นกลุ่มที่มีโอกาสและความต้องการสามารถกลับไปใช้ชีวิตเช่นทั่วไปได้มากที่สุด

¹ ซึ่งตามนิยาม “คนไร้บ้านหน้าใหม่ คือ คนที่อยู่ในช่วงเวลาตัดสินใจระหว่างการใช้ชีวิตทั่วไปกับการไร้บ้าน คนที่อยู่ระหว่างการรองานและเลือกใช้พื้นที่สาธารณะหรือบ้านพักพิงเป็นที่พักอาศัย รวมไปถึงคนที่ตัดสินใจแล้วว่าจะเป็นคนไร้บ้าน และไร้บ้านมาไม่เกิน 5 ปี” (ธาณี ชัยวัฒน์ และคณะ, 2561)

ดังนั้นการพัฒนาตัวชี้วัด (Indicators) โอกาสหรือความเปราะบางในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน เพื่อใช้เป็นดัชนีเตือนถึงสภาวะทางสังคม (Social Warning) โดยมีจุดประสงค์ให้ภาครัฐสามารถใช้ออกแบบนโยบายช่วยเหลือประชากรที่มีสภาวะเสี่ยงหรือกำลังเข้าสู่ภาวะไร้บ้านได้ทันเวลาที่ ก่อนที่พวกเขาจะก้าวเข้ามาสู่สภาวะไร้บ้าน หรือกลายเป็นคนไร้บ้านอย่างถาวร ซึ่งเป็นอีกเครื่องมือที่สำคัญในการป้องกันคนไร้บ้านในประเทศไทย

จากการศึกษาโครงการพัฒนาตัวชี้วัดความเปราะบางและตั้งหลักของคนไร้บ้าน ระยะที่ 1 ของ พิธีระ ตั้งธรรมรักษ์ และคณะ (2562) ได้มีการพัฒนาตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านในขั้นต้นโดยใช้ข้อมูลระดับทุติยภูมิสองแหล่ง คือ 1. การสำรวจข้อมูลทางประชากรเชิงลึกของคนไร้บ้านในเขตกรุงเทพมหานครและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง ของ อนรรฆ พัทธ์เกษานิน และคณะ (2559) จำนวน 371 ตัวอย่าง เป็นตัวแทนประชากรคนไร้บ้าน 1,307 คน ในเขตกรุงเทพมหานครและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง และ 2. ข้อมูลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี พ.ศ.2558 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ จำนวน 125,346 ตัวอย่าง ซึ่งเป็นตัวแทนประชากรประเทศไทย โดยการใช้แบบทางเศรษฐมิติ (Econometric model) ซึ่งกล่าวโดยง่าย คือ แบบจำลองที่เป็นสมการทางคณิตศาสตร์และสถิติอย่างหนึ่ง ซึ่งพอเราสามารถใส่แบบจำลองในการอธิบายค่าประมาณหรือค่าคาดการณ์ (Estimation) ว่าปัจจัยต่าง ๆ นั้นส่งผลต่อโอกาสการเกิดสภาวะไร้บ้านอย่างไร โดยผู้วิจัยได้แบ่งแบบจำลองออกเป็นสองส่วน คือ ส่วนแรกคือ แบบจำลองระดับจุลภาค (Logit Model) มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบของปัจจัยที่ศึกษานั้นกระทบต่อโอกาสหรือความเสี่ยงที่คนเปราะบางจะเข้าสู่ภาวะไร้บ้านอย่างไร และส่วนที่สองคือ แบบจำลองระดับมหภาค (Weighted Logit Model) มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบของปัจจัยที่ศึกษาต่อจำนวนประชากรคนไร้บ้าน โดยใช้ข้อมูลจากสองแหล่ง คือ ข้อมูลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี พ.ศ.2558 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ และการสำรวจข้อมูลทางประชากรเชิงลึกของคนไร้บ้านในเขตกรุงเทพมหานครและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง ของ อนรรฆ พัทธ์เกษานิน และคณะ (2559)

ผลการศึกษาในระยะที่ 1 ในระดับจุลภาคพบว่าตัวแปรที่เพิ่มความเสี่ยงในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน ได้แก่ อายุ ความพิการ และการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ขณะที่ตัวแปรด้านการศึกษา รายได้ นโยบายการรักษาพยาบาล เงินช่วยเหลือคนพิการและคนชรา สามารถช่วยลดความเสี่ยงการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านของกลุ่มเปราะบางได้ และในส่วนของผลการศึกษาระดับมหภาคพบว่าสภาวะทางเศรษฐกิจ 3 อันดับแรกที่กระทบต่อจำนวนคนไร้บ้านผ่านแบบจำลองมากที่สุด คือ การเข้าสู่ภาวะสังคมผู้สูงอายุ ระดับรายได้ และนโยบายการให้สิทธิรักษาพยาบาล ตามลำดับ

ทั้งนี้ชุดข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาในระยะที่ 1 มีข้อจำกัดด้านจุดประสงค์การเก็บข้อมูล รวมไปถึงความไม่สมมาตรของข้อมูลทั้งสองชุด ทำให้ไม่สามารถใช้ร่วมกันได้โดยตรง จำเป็นต้องใช้ตัวแปรตัวแทน (Proxy) ในการศึกษาทำให้มีการลดทอนคุณภาพของข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาลง รวมทั้งชุดข้อมูลทั้งสองนั้นเป็นเพียงข้อมูลที่มีเพียงด้านมิติเศรษฐกิจ และมิติทางสังคมสังคมบางส่วนเท่านั้น และจากการศึกษาของ ธาณี ชัยวัฒน์ และ

คณะ (2561) พบว่าในบริบทของเมืองไทยนั้น ปัญหาคนไร้บ้านของไทยสะท้อนถึงการทับซ้อนกันระหว่าง 2 ปัญหาคือ ปัญหาเศรษฐกิจและปัญหาครอบครัว ซึ่งนับเป็นข้อจำกัดที่สำคัญของการศึกษาในระยะที่ 1

ข้อเสนอโครงการนี้เป็นข้อเสนอโครงการในระยะที่ 2 (Phase 2) ซึ่งดำเนินการศึกษาต่อเนื่องจากงานศึกษาในระยะที่ 1 (Phase 1) ของ พิระ ตั้งธรรมรักษ์ และคณะ (2562) โดยในการศึกษาในระยะที่ 2 จะดำเนินงานวิจัยภาคสนามด้วยการออกแบบแบบสอบถามเก็บข้อมูลกลุ่มคนเปราะบางที่อาจตกอยู่ในสภาวะไร้บ้าน กลุ่มคนไร้บ้านหน้าใหม่ และกลุ่มคนไร้บ้านถาวร เพื่อนำมาพัฒนาตัวชี้วัดความโอกาสในการเข้าสู่สภาวะไร้บ้านได้อย่างแม่นยำมากขึ้น โดยครอบคลุมข้อมูลที่มีมิติทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และปัญหาสังคมในบริบทของประเทศไทย ซึ่งจะสามารถนำมาอธิบายโครงสร้างของปัญหาคนไร้บ้าน และสามารถนำข้อมูลมาพัฒนาตัวชี้วัด ให้เป็นดัชนีที่ดีเพียงพอที่จะสามารถใช้ในการตรวจสอบติดตาม (Monitoring) คาดการณ์ (Prediction) และนำไปสร้างแนวทางการป้องกัน (Prevention) การก้าวเข้าสู่สภาวะไร้บ้าน โดยมุ่งหวังให้ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปใช้เป็นฐานข้อมูลประกอบการออกแบบ และพัฒนา นโยบายที่มุ่งเป้าอย่างตรงจุด และสามารถป้องกันปัญหาของคนไร้บ้านได้ในระยะยาวอย่างมั่นคง

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

โครงการนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 2 ข้อ ดังนี้

1.2.1 เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบลักษณะของกลุ่มที่มีความเปราะบางในการเข้าสู่สภาวะไร้บ้านกับคนภาวะไร้บ้าน

1.2.2 เพื่อพัฒนาตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่สภาวะไร้บ้านด้วยการวิจัยภาคสนาม

1.3 ขอบเขตและวิธีการศึกษา

1.3.1 กรอบแนวคิดและวิธีการดำเนินการ

โครงการศึกษานี้แบ่งกระบวนการศึกษาออกเป็น 3 ระยะด้วยกัน ได้แก่ ระยะที่หนึ่ง เป็นการศึกษาและพัฒนาตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่สภาวะไร้บ้าน โดยตัวชี้วัดดังกล่าวเป็นการวัดโอกาสในระดับบุคคล ซึ่งการพัฒนาตัวชี้วัดดังกล่าวพัฒนาจากฐานข้อมูลทุติยภูมิ ซึ่งได้แก่ ข้อมูลการสำรวจข้อมูลทางประชากรเชิงลึกของคนไร้บ้านในเขตกรุงเทพมหานครและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง ของ อนุกรม พิทักษ์ธานิน และคณะ (2559) ที่ได้ดำเนินการเก็บข้อมูลคนไร้บ้านในกรุงเทพมหานครในปี พ.ศ.2559 จำนวน 371 คน และ สํารวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนในปี พ.ศ.2559 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ซึ่งระยะที่หนึ่งนี้ได้พัฒนาเสร็จสิ้นแล้ว

ระยะที่สอง เป็นการพัฒนาตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่สภาวะไร้บ้านด้วยการวิจัยภาคสนาม ทั้งนี้เนื่องจากการพัฒนาตัวชี้วัดจากข้อมูลทุติยภูมิมีข้อจำกัดในเรื่องของความไม่สมมาตรของข้อมูล ดังนั้นในระยะที่สองนี้ทางคณะผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการเก็บข้อมูลเองจากทั้งกลุ่มเสี่ยงที่จะเป็นคนไร้บ้าน และคนไร้บ้านเพื่อลดข้อจำกัดดังกล่าว นอกจากนี้การได้ข้อมูลที่มาจากฐานเดียวกันจะสามารถช่วยให้แบบจำลองทางเศรษฐมิติ

(Econometric model) ที่คณะผู้วิจัยใช้ในการประมาณ (Estimate) โอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านมีมิติที่มากขึ้นและมีการประมาณการที่แม่นยำมากขึ้น จากนั้นจึงจะดำเนินการทดสอบและเปรียบเทียบตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านจากทั้งสองวิธี

ระยะสุดท้ายเป็นการนำตัวชี้วัดไปสู่การปฏิบัติจริง และการติดตามประเมินผล (Evaluation) ตัวชี้วัด โดยการออกแบบตัวชี้วัดเป็นเครื่องมือเพื่อส่งต่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและทำงานด้านคนไร้บ้านได้นำไปใช้ในทางปฏิบัติ (กรณีศึกษาภาพที่ 1 ประกอบ)

ทั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะให้ตัวชี้วัดดังกล่าวเป็นดัชนีในการเตือนปัญหาด้านคนไร้บ้าน (Early Warning) ตลอดจนเป็นเครื่องมือสำหรับการหาแนวทางในการป้องกัน (Prevention) การตรวจสอบติดตาม (Monitoring) และการคาดการณ์ (Projection) ปัญหาการเป็นคนไร้บ้านต่อไปในอนาคต

1.3.2 วิธีการศึกษาในระยะที่สอง (Phase 2) การศึกษาและพัฒนาตัวชี้วัดความเปราะบางในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านด้วยการวิจัยภาคสนาม

ระยะที่สองมีระยะเวลาการดำเนินงานทั้งสิ้น 20 เดือน มีวิธีการและขั้นตอนในการศึกษาดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการกลายเป็นคนไร้บ้านในต่างประเทศ: เนื่องจากวัตถุประสงค์หลักของงานวิจัยในระยะนี้ คือ การพัฒนาตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านด้วยการวิจัยภาคสนาม ดังนั้นก่อนที่จะใช้แบบสอบถามซึ่งเป็นเครื่องมือในการได้มาซึ่งข้อมูล มีความจำเป็นที่จะต้องศึกษางานวิจัยและงานศึกษาจากต่างประเทศเพื่อให้ได้ทราบถึงแนวทางการศึกษาในอดีต เครื่องมือที่เคยใช้ รวมทั้งปัจจัยเสี่ยงที่ส่งผลให้คนเปราะบางในต่างประเทศต้องกลายมาเป็นคนไร้บ้าน โดยปัจจัยเหล่านี้จะสามารถนำมาใช้เปรียบเทียบกับกรณีของประเทศไทย เพื่อให้การศึกษาโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านของงานวิจัยฉบับนี้มีมิติที่หลากหลายและรอบด้านมากขึ้น

ขั้นที่ 2 รวบรวมปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะไร้บ้าน กรณี ศึกษาต่างประเทศ และส่งมอบต่อ “โครงการพัฒนาแบบสอบถามเพื่อสร้างตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน” เพื่อนำไปสู่การพัฒนาแบบสอบถามต่อไป: โครงการวิจัยฉบับนี้จะดำเนินการคู่ขนานไปกับ “โครงการพัฒนาแบบสอบถามเพื่อสร้างตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน” ซึ่งมีวัตถุประสงค์หลักในการพัฒนาแบบสอบถามโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน ดังนั้น หลังจากรวบรวมปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางสังคม และปัจจัยเสี่ยงที่เกี่ยวข้องกับคนไร้บ้าน กรณีศึกษาในต่างประเทศแล้ว ในขั้นตอนนี้คณะผู้วิจัยจะนำปัจจัยเหล่านี้ส่งต่อให้ “โครงการพัฒนาแบบสอบถามเพื่อสร้างตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน” เพื่อเป็นข้อมูลประกอบในการพัฒนาและสร้างเป็นแบบสอบถามเพื่อเตรียมใช้ในการลงพื้นที่เก็บข้อมูล

ขั้นที่ 3 ทดสอบความแม่นยำและถูกต้องของแบบสอบถาม: ลงพื้นที่ในเบื้องต้นเพื่อติดต่อประสานงาน ศึกษาความเป็นไปได้ และวางแผนในการลงพื้นที่เพื่อเตรียมความพร้อมในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลต่อไป

ขั้นที่ 4 ส่งแบบสอบถามเข้าสู่กระบวนการพิจารณาจริยธรรมในการวิจัยในมนุษย์: เมื่อได้รับแบบสอบถามที่พัฒนาจาก “โครงการพัฒนาแบบสอบถามเพื่อสร้างตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน” แล้ว ขั้นตอนต่อไป คือ การส่งแบบสอบถามให้คณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมในการวิจัยในมนุษย์พิจารณา ซึ่งโดยทั่วไปแล้วคณะกรรมการจะใช้เวลาในการพิจารณาประมาณ 3 เดือน โดยในระหว่างรอการพิจารณา คณะผู้วิจัยจะดำเนินการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้แก่ แกนนำคนไร้บ้าน คณะทำงานคนไร้บ้าน ในพื้นที่กรุงเทพมหานครและจังหวัดขอนแก่น มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย เพื่อเตรียมลงพื้นที่ภาคสนาม หลังจากได้รับการรับรองจริยธรรมในการวิจัย

ขั้นที่ 5 เก็บข้อมูลภาคสนาม: โครงการวิจัยนี้มีขอบเขตในการศึกษาประชากรกลุ่มเป้าหมาย 2 กลุ่มหลัก ได้แก่ คนที่มีความเสี่ยงจะเป็นคนไร้บ้าน และคนไร้บ้าน โดยมีขอบเขตการดำเนินงานในพื้นที่ กรุงเทพมหานคร และจังหวัดขอนแก่น เนื่องจากมีภาคีเครือข่ายที่ทำงานด้านคนไร้บ้านซึ่งจะช่วยให้สามารถดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนามได้แม่นยำมากขึ้น โดยตั้งเป้าหมายเก็บข้อมูลภาคสนามจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 300 คน และเนื่องด้วยกลุ่มคนไร้บ้าน และกลุ่มคนเปราะบางเป็นประชากรกลุ่มเสี่ยงที่เข้าถึงได้ยาก วิธีการเก็บข้อมูลของงานวิจัยขั้นนี้จึงใช้การเก็บตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

กลุ่มที่หนึ่ง กลุ่มเปราะบาง เช่น กลุ่มอาชีพส่วนใหญ่ที่คนไร้บ้านเคยทำก่อนที่จะมาเป็นคนไร้บ้าน คนที่พำนักอยู่ในห้องพักราคาถูก กลุ่มคนที่อยู่ในชุมชนที่เสี่ยงจะถูกไล่รื้อที่ดิน และกลุ่มเปราะบางอื่น ๆ จากพื้นที่กรุงเทพมหานคร และขอนแก่น ประมาณ 150 คน ในส่วนของกลุ่มที่สอง คือ คนไร้บ้าน จากพื้นที่สาธารณะ และศูนย์พักพิงคนไร้บ้านใน กรุงเทพมหานคร และขอนแก่น ประมาณ 150 คน

นอกจากการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามแล้วคณะผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้แนวทาง วิธีประวัติชีวิต (Life history approach) ผ่านการสัมภาษณ์กลุ่มคนไร้บ้านถึงข้อมูลประวัติชีวิต โดยการนี้ย้อนหลังกลับไปในอดีต เพื่อพิจารณาถึงสาเหตุที่ทำให้เขาต้องกลายมาเป็นคนไร้บ้านในเชิงคุณภาพควบคู่ไปกับการใช้แบบจำลองเชิงปริมาณ ทั้งนี้เพื่อคำตอบที่ได้บางส่วนจากวิธีการ life history approaches จะสามารถมาสนับสนุนผลการศึกษาเชิงปริมาณและช่วยให้ผลการศึกษามีมุมมองที่กว้างขึ้น ซึ่งในกระบวนการดังกล่าวนี้ทางคณะผู้วิจัยจะดำเนินการขอความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายและองค์กรที่เกี่ยวข้องกับคนไร้บ้าน ได้แก่ แกนนำคนไร้บ้านทั้งกรุงเทพ และขอนแก่น คณะทำงานด้านคนไร้บ้านทั้งกรุงเทพ และขอนแก่น มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย บ้านอัมเ็จ ศูนย์พักคนไร้บ้านสุวิทย์ วัดหนู ศูนย์พักคนไร้บ้านจังหวัดขอนแก่น โดยขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานดังกล่าวในการช่วยประสานการเก็บข้อมูลและติดต่อกับคนไร้บ้าน และคนที่มีความเสี่ยงจะเป็นคนไร้บ้าน

ขั้นที่ 6 นำข้อมูลภาคสนามแปลงเป็นค่าสถิติเพื่อเตรียมวิเคราะห์ทางสถิติและแบบจำลองทางเศรษฐศาสตร์: หลังจากเก็บข้อมูลภาคสนามได้ครบถ้วนแล้ว ขั้นตอนถัดมา คือการแปลงค่าข้อมูลจากแบบสอบถามเป็นตัวเลขเพื่อที่จะเตรียมวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

ขั้นที่ 7 วัดอุปสรรคที่ 1 เปรียบเทียบลักษณะของกลุ่มที่มีความเปราะบางในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน กับคนไร้บ้าน: ในขั้นตอนนี้จะดำเนินการศึกษาและเปรียบเทียบความแตกต่างลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง 2

กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่มีความเปราะบางในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน กับคนไร้บ้าน โดยเครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ วิธีการทางสถิติพื้นฐาน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบสมมติฐาน การทดสอบสัมประสิทธิ์ไคสแควร์

ขั้นที่ 8 วัตถุประสงค์ที่ 2 พัฒนาตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านด้วยการวิจัยภาคสนาม: ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนการนำฐานข้อมูลประชากรทั่วไปที่มีที่อยู่อาศัยแต่เป็นกลุ่มที่มีปัจจัยเสี่ยงหรือโอกาสที่จะเป็นคนไร้บ้าน มาเปรียบเทียบกับฐานข้อมูลของคนไร้บ้าน ด้วยแบบจำลองทางเศรษฐมิติ (Econometric Model) โดยแบบจำลอง (Model) ที่ใช้ในการประมาณการ (Estimate) ตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านคือ แบบจำลองสมการถดถอยแบบสองทางเลือก (Binary response regression model) ซึ่งเป็นแบบจำลองทางเศรษฐมิติ (Econometric) ที่ใช้การประมาณด้วยภาวะน่าจะเป็นสูงสุด (Maximum Likelihood Estimation) ในการประมาณการหาค่าความสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระ (Independent variables) หรือปัจจัยหลายๆปัจจัยที่เราสนใจ ต่อตัวแปรตาม (Dependent variable) ในกรณีที่ตัวแปรตามที่เราทำการศึกษาเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative data) ซึ่งได้แก่ ภาวะไร้บ้าน ซึ่งแบบจำลองดังกล่าวจะสามารถประมาณการออกมาได้ว่า ปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางสังคม และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับคนไร้บ้าน ส่งผลให้ต่อภาวะไร้บ้านอย่างไร วิธีการนี้มีข้อได้เปรียบ คือ ถ้าฐานข้อมูลทั้งสองเป็นฐานข้อมูลเดียวกันที่มีการเก็บรายละเอียดของข้อมูล รวมทั้งระยะเวลาหรือปีที่เก็บข้อมูลสอดคล้องกัน ก็จะสามารถเปรียบเทียบและประมาณการ (Estimate) ตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านได้ อย่างไรก็ตาม วิธีการนี้มีข้อจำกัด คือ ในการประมาณการนั้นย่อมต้องมีส่วนที่แบบจำลองไม่สามารถอธิบายได้หรือความคลาดเคลื่อน (Error) นั้นเอง

ขั้นที่ 9 ทดสอบและเปรียบเทียบระหว่าง ตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านมาจากข้อมูลทุติยภูมิ (ระยะที่ 1) กับ ตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านมาใช้งานจากการวิจัยภาคสนาม (ระยะที่ 2): นำผลการประมาณการที่ได้จากแบบจำลองในระยะที่ 2 ที่พัฒนาจากข้อมูลภาคสนาม มาเปรียบเทียบกับผลการประมาณการจากแบบจำลองในระยะที่ 1 ที่พัฒนาจากข้อมูลทุติยภูมิ เพื่อเติมเต็มข้อจำกัดและพัฒนาตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านในให้มีความแม่นยำมากยิ่งขึ้น

ขั้นที่ 10 เขียนรายงานสรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ขั้นที่ 11 นำเสนอตัวชี้วัด: นำเสนอตัวชี้วัดต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับคนไร้บ้าน เพื่อขอความเห็นเกี่ยวกับตัวชี้วัด ตลอดจนหาหน่วยงานที่สนใจจะนำตัวชี้วัดไปทดสอบกับกลุ่มตน จากนั้นทางคณะผู้วิจัยจะได้รวบรวมความเห็นและข้อเสนอเหล่านี้มาปรับปรุงและพัฒนาเป็นตัวชี้วัด เมื่อได้ตัวชี้วัดฉบับสมบูรณ์แล้ว ในขั้นตอนนี้ทางคณะผู้วิจัยจะดำเนินการวางแผนการนำตัวชี้วัดเข้าสู่กระบวนการนำตัวชี้วัดไปสู่การปฏิบัติจริง และการติดตามประเมินผล (Evaluation) ระยะที่สามต่อไป

1.3.3 ระยะที่สาม (Phase 3) การประเมินผลประสิทธิภาพของตัวชี้วัด (Evaluation)

การศึกษาในระยะที่สามนี้จะใช้ระยะเวลาในการดำเนินการทั้งสิ้นประมาณ 12 เดือน โดยจะเป็นการประเมินผลของการดำเนินงาน ซึ่งประกอบไปด้วย

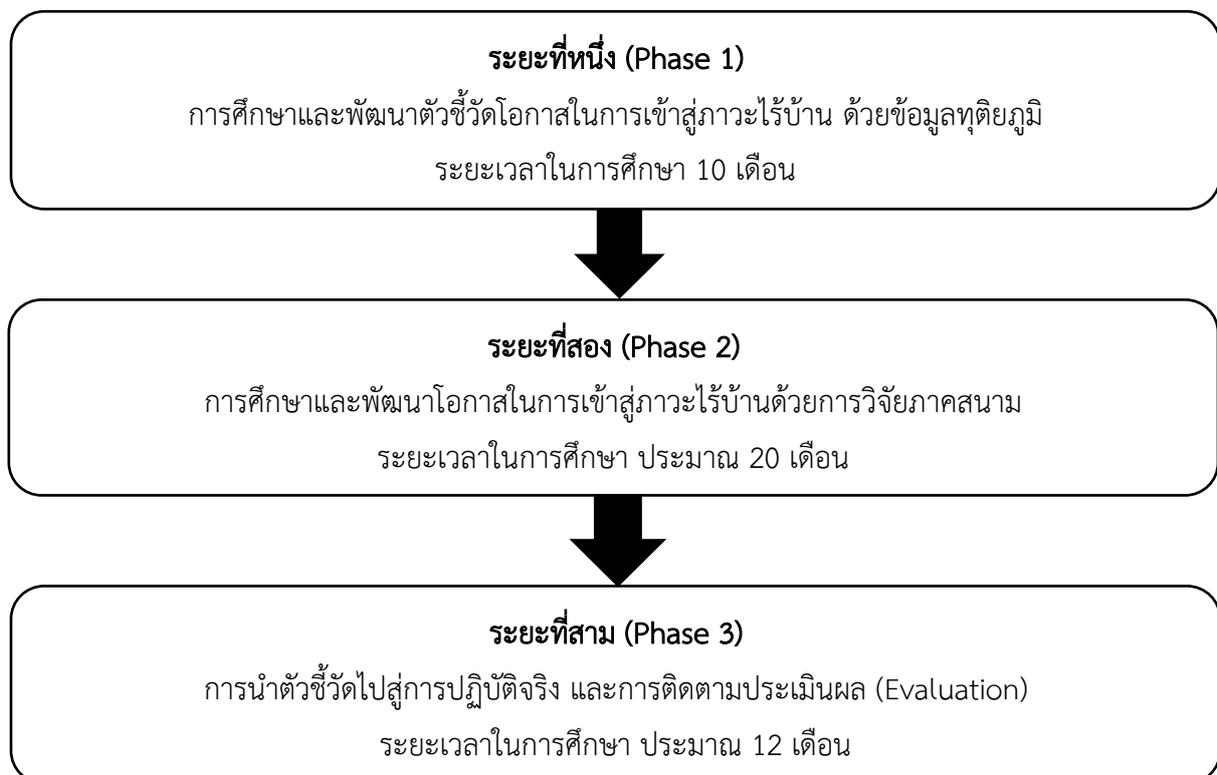
ขั้นที่ 1 การสร้างเครื่องมือ แบบคู่มือ สำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับคนไร้บ้านเพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้ตัวชี้วัดในการทำงานด้านคนไร้บ้านจริง

ขั้นที่ 2 การวิเคราะห์ต้นทุนของใช้ตัวชี้วัด ศึกษาความเป็นไปได้ของปัญหา และอุปสรรคในการใช้ตัวชี้วัด เพื่อที่จะปรับปรุงและพัฒนาตัวชี้วัดไปให้มีประสิทธิภาพในการเป็นสัญญาณเตือนของปัญหาคนไร้บ้าน ตลอดจนเป็นดัชนีให้หน่วยงานต่าง ๆ วิเคราะห์เพื่อนำไปสู่การให้ความช่วยเหลือและพัฒนาคุณภาพชีวิตกลุ่มเสี่ยงที่จะเป็นคนไร้บ้านต่อไป

1.4 กลุ่มเป้าหมาย และพื้นที่ในการดำเนินงาน

โครงการวิจัยนี้มีขอบเขตในการศึกษาประชากรกลุ่มเป้าหมาย 2 กลุ่มหลัก ได้แก่ คนที่มีความเสี่ยงจะเป็นคนไร้บ้าน และคนไร้บ้าน โดยมีขอบเขตการดำเนินงานในพื้นที่กรุงเทพมหานคร และ ขอนแก่น เนื่องจากมีภาคีเครือข่ายที่ทำงานด้านคนไร้บ้านซึ่งจะช่วยให้สามารถดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนามได้แม่นยำมากขึ้น โดยมีจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่จะศึกษาทั้งหมด 300 คน แบ่งเป็นคนไร้บ้านประมาณ 150 คน และคนที่มีความเสี่ยงจะเป็นคนไร้บ้านประมาณ 150 คน

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการศึกษา

ที่มา: คณะผู้วิจัย

เอกสารอ้างอิง

- ธานี ชัยวัฒน์, พิระ ตั้งธรรมรักษ์, รัฐวิชญ์ ไพรวิน, และ นิชาภัทร ไม้งาม (2561). การศึกษาแนวทาง วิเคราะห์
ต้นทุนการแก้ไขปัญหาคนไร้บ้าน และติดตามการเปลี่ยนแปลงทางชีวิตของคนไร้บ้านในช่วงเริ่มต้น.
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ: กรุงเทพฯ
- พิระ ตั้งธรรมรักษ์, เจนนีเฟอร์ ชวโนวานิช, นิชาภัทร ไม้งาม และ ณัฐศุภณ ดำชื่น (2562). การพัฒนาตัวชี้วัด
ความเปราะบางในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน และตัวชี้วัดความพร้อมในการตั้งหลักชีวิตเพื่อกลับคืนสู่สังคม
ของคนไร้บ้าน. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ: กรุงเทพฯ
- อนรรฆ พิทักษ์ธานิน และคณะ (2559). การสำรวจข้อมูลทางประชากรเชิงลึกของคนไร้บ้านในเขต
กรุงเทพมหานครและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ: กรุงเทพฯ
- Homeless World Cup Foundation (2552). Global Homelessness Statistics. สืบค้นเมื่อ 1 กรกฎาคม
2562 จาก <https://homelessworldcup.org/homelessness-statistics/>
- United Nations (2548). *THE ROLE OF LOCAL AND SUBNATIONAL GOVERNMENTS WITH RESPECT
TO THE RIGHT TO ADEQUATE HOUSING*. สืบค้นเมื่อ 24 ธันวาคม 2563 จาก
<https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Housing/SummarySubnationalsEN.pdf>

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับ ประเด็นการเป็นคนไร้บ้านในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก

นิชาภัทร ไม้งาม

รายงานของ Human Rights Council แห่งองค์การสหประชาชาติ (United Nations) ประจำปี 2563 ระบุว่าประชาชนทั่วโลกกว่า 1.8 พันล้านคน ขาดแคลนที่อยู่อาศัยอย่างเพียงพอ และประมาณการว่า 150 ล้านคนเป็นคนไร้บ้าน (HRC, 2563) ปัจจัยที่นำพวกเขาไปสู่การไร้บ้านมีด้วยกัน 3 ปัจจัยหลัก ได้แก่ ปัจจัยทางโครงสร้าง (Structural factors) เช่น เงื่อนไขของตลาดที่พักอาศัยซึ่งมีน้อย การเปลี่ยนแปลงของตลาดแรงงาน ความยากจน เป็นต้น ปัจจัยความล้มเหลวของระบบและสถาบัน (Institutional and Systematic Failures) เช่น ความเสี่ยงสูงที่จะไม่มีที่พักที่มั่นคงของคนที่ย้ายถิ่นจากสถาบันที่ตั้งขึ้นอย่างทหาร โรงพยาบาล หรือสถานทางจิตเวช ฯลฯ และปัจจัยสถานการณ์ส่วนบุคคล (Individual Circumstances) รวมไปถึงเหตุการณ์บอบช้ำทางใจ เช่น การโดนข่มขู่ สูญเสียงาน ครอบครัวแตกแยก ความรุนแรงในครอบครัว เด็กยากจน และประเด็นทางสุขภาพ เป็นต้น (OECD, 2563)

อาจกล่าวได้ว่าบริบททางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง รวมทั้งวัฒนธรรม ต่างเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดการไร้บ้านในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก เมื่อไหร่ก็ตามที่ปัจจัยนี้มีอิทธิพลเบียดขับให้บุคคลหลุดพ้นจากสภาพการมีที่พักอาศัย และออกมาอาศัยอยู่ในที่สาธารณะ นั่นคือการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่สภาวะการไร้บ้าน เมื่อศึกษาพบว่าแม้จะมีสภาวะการไร้บ้านเหมือนกัน แต่แต่ละประเทศได้ให้นิยามจำกัดความหมายการเป็นคนไร้บ้านที่ไม่เหมือนกัน รวมถึงสาเหตุการเป็นคนไร้บ้านในแต่ละประเทศยังมีความแตกต่างกันด้วย การศึกษาบทนี้จึงรวบรวมนิยามความหมายคำว่าคนไร้บ้านและการกลายเป็นคนไร้บ้านในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก รวมถึงสาเหตุการไร้บ้าน ซึ่งจะยกตัวอย่างบางประเทศโดยกระจายตามทวีปต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่ทวีปเอเชีย ทวีปอเมริกาใต้ ทวีปยุโรป และทวีปแอฟริกา ตามลำดับ เพื่อให้เห็นความหลากหลาย และเน้นไปยังประเทศที่มีคนไร้บ้านอยู่จำนวนมากและไม่ค่อยถูกพูดถึงหรือมีการนำเสนอในงานศึกษาในประเทศไทยมากนักในช่วงก่อนหน้านี้

2.1 ประเทศอินเดีย

การสำรวจในช่วงแรกปี 2544 พบว่ามีคนไร้บ้านในอินเดียจำนวน 1.94 ล้านคน หลังจากนั้นสิบปีต่อมา (ปี 2554) พบว่ามีคนไร้บ้านอยู่ที่ประมาณ 1.7 ล้านคน ในจำนวนนี้ 938,384 คน อาศัยในเขตพื้นที่เมือง เมืองในประเทศอินเดียที่มีคนไร้บ้านอาศัยอยู่มากที่สุด 2 อันดับแรกได้แก่ นิวเดลี (57,416 คน) และมุมไบ (46,724 คน) ตามลำดับ (OHCHR) ทั้งนี้มีการคาดการณ์กันว่าจำนวนคนไร้บ้านในอินเดียมีแนวโน้มลดลงเรื่อย ๆ แต่จำนวนนี้ยังคงถือว่าสูงอยู่

จากการนิยามของรัฐบาลอินเดีย คนไร้บ้าน (Homeless) หรือคนไม่มีที่อยู่อาศัย (Houseless people) คือ “คนที่อยู่อาศัยในบริเวณพื้นที่เปิด ริมนถนน ฟุตบาท ท่อน้ำใต้ดิน สะพานข้ามถนน และบันได หรือคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เปิดของที่เคาน์ต มณฑล สถานีรถไฟ เป็นต้น” (Henry Thacker, 2551) การนิยามถึงคนกลุ่มนี้ในอินเดียจะพิจารณาจากร่องบ้านหรือที่อยู่อาศัยเป็นหลัก โดยจะต้องเป็นโครงสร้างที่มีหลังคา

คนไร้บ้านในอินเดียคือคนที่ประสบปัญหาเศรษฐกิจและปัญหาทางสังคมการเมือง ปัจจัยอันดับแรกคือ ปัญหาความยากจน นับตั้งแต่ปี 2523 อินเดียเปลี่ยนจากเศรษฐกิจแบบทุนนิยม (Capitalist Economy) ที่มีอุตสาหกรรมเป็นพื้นฐานไปสู่เศรษฐกิจยุคหลังทุนนิยมอุตสาหกรรมที่เน้นภาคบริการ คนจนชนบทอพยพเข้ามาทำงานในเมืองและต้องการมีชีวิตที่ดี ลักษณะงานส่วนใหญ่ ได้แก่ แรงงานราคาถูก คนทำงานลากตึง งานก่อสร้าง ช่างทำรองเท้า คนเก็บขยะ คนค้าบริการทางเพศ ฯลฯ สุดท้ายได้รับค่าแรงต่ำ หรือบางคนไม่สามารถหางานทำได้ หรือบางคนต้องขายร่างกายตัวเอง ซึ่งส่งผลให้ไม่สามารถเข้าถึงที่พักที่เหมาะสมได้ ไม่สามารถจ่ายค่าอาหาร การดูแลสุขภาพ การดูแลเด็ก รวมทั้งการศึกษาได้ ดังนั้นคนกลุ่มนี้จึงกลายเป็นคนไร้บ้านในเมือง (น.11, Shelter, Homeless in India) ซึ่งสถานการณ์คนไร้บ้านในอินเดียในเมืองมีความรุนแรงมากกว่าในชนบท เห็นได้จากข้อมูลในปี 2556 จำนวนคนไร้บ้านในชนบทลดลงจำนวน 66,000 ครอบครัว แต่จำนวนคนไร้บ้านในเมืองกลับเพิ่มขึ้นประมาณ 69,000 ครอบครัว

ปัจจัยที่สองคือ ความรุนแรงภายในครอบครัว ข้อมูลจาก The National Law Center on Homelessness and Poverty (NLCHP) ระบุว่า มากกว่าร้อยละ 90 ของผู้หญิงที่เป็นคนไร้บ้าน เป็นเหยื่อของความรุนแรงภายในครอบครัว ดังนั้นจึงทำให้พวกเธอต้องหนีออกจากบ้าน รวมทั้งในกลุ่มเด็กด้วย

นอกจากนี้สาเหตุการขาดที่พักอาศัยที่เหมาะสมยังเป็นสาเหตุในลำดับต้น ๆ อีกด้วย สำหรับปัจจัยอื่น เช่น การลดค่าจ้างการทำงาน ไม่สามารถเข้าถึงที่พักอาศัย หรือลดการสงเคราะห์ช่วยเหลือ ปัจจัยทางสุขภาพ เช่น ความป่วยจากความเครียด การป่วยทางจิต มีการระบุว่า ร้อยละ 22 ของผู้ป่วยทางจิตเป็นคนไร้บ้าน (Cause india, 2560) และคนไร้บ้านจำนวนร้อยละ 20-25 ได้รับความทุกข์จากการป่วยทางจิต ความพิการ การไร้ยาเสพติดและเหล้า ปัญหาการหย่าร้าง ภายหลังการหย่าร้าง พ่อหรือแม่ที่มีลูกอยู่ด้วยมีโอกาสที่จะเป็นคนไร้บ้าน บางรายงานระบุปัญหาการเป็นคนกลุ่มน้อย (Minority group) ก็เป็นสาเหตุของการเป็นคนไร้บ้านอีกด้วย

สำหรับปัจจัยที่นำไปสู่การไร้บ้าน (India Today, 2559) ได้แก่ 1.ความยากจนอย่างรุนแรง (Extreme poverty) 2. การขาดแคลนที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม (Lack of affordable housing) 3. การเปลี่ยนแปลงเข้าสู่เศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมนำไปสู่การไม่มีงาน (Changes in the industrial economy leading to unemployment) 4. การถูกบังคับไล่ออกจากบ้านโดยไม่มีทางเลือกที่จัดใหม่ให้ (Forced eviction /demolition of homes without adequate resettlement) 5. การไล่ออกจากที่ดินหรือบ้าน (Displacement from land/home) 6.การให้รายได้ไม่เพียงพอ (Inadequate income support) 7. การปฏิเสธการเป็นคนไข้จากปัญหาสุขภาพจิต (The de-institutionalization of patients with mental health problems) 8. การพังทลายของครอบครัวและการสนับสนุนทางสังคม (The erosion of family

and social support) 9. การเจ็บป่วยทางร่างกายหรือจิตใจ (Physical or mental illness) 10. ความพิการ (Disability) 11. การใช้สารเสพติด (Substance abuse) 12. ความรุนแรงภายในครอบครัว (Domestic violence/family abuse) 13. การถูกตีตราจากความเจ็บป่วย (Stigmatization of illness) 14. ถูกทอดทิ้งจากครอบครัว (Abandonment by family) 15. ภัยพิบัติทางธรรมชาติ (Natural disaster) 16. การไม่มีครอบครัว (Absence of family) 17. ต้องการส่งเงินกลับบ้าน (Need to send money home) 18. ตกงาน (Job loss)

ภาพที่ 2.1 ภาวะไร้บ้านในประเทศอินเดีย

ที่มา: India Today (2559)

2.2 ฮ็องกง

กรมสวัสดิการสังคม (Social welfare Department) กระทรวงกฎหมาย สวัสดิการ และแรงงานของฮ็องกงมีการเปิดให้ลงทะเบียน พบว่า ในระหว่างปี 2560-2561 มีจำนวนคนไร้บ้านเพิ่มขึ้นจากปี 2556-2557 ถึงร้อยละ 51 มาอยู่ที่ 1,127 คน โดยเฉพาะคนไร้บ้านผู้หญิงมีจำนวนเพิ่มขึ้นประมาณ 3 เท่า ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 2.1 ข้อมูลจำนวนผู้ขึ้นทะเบียนที่พักอาศัยตามท้องถนน โดยแบ่งตามเพศ

เพศ/ปี พ.ศ.	2556-2557	2557-2558	2558-2559	2559-2560	2561-2562
ผู้หญิง	35	51	55	61	104
ผู้ชาย	711	774	827	863	1020
ไม่ทราบ	-	-	14	-	3
รวม	746	825	896	924	1127

ที่มา: GovHK., et.

คนไร้บ้านในจำนวนเหล่านี้ครึ่งหนึ่งอาศัยนอนในสวนสาธารณะ สนามเด็กเล่น และที่จอดรถ ส่วนที่อื่น ๆ ได้แก่ สะพานข้ามถนน ห้องน้ำสาธารณะ ป้ายรถเมล์ และร้านอาหารพาสต์ฟูดที่เปิด 24 ชั่วโมง เป็นต้น

ในฮ่องกงมีการนิยามความหมายคนไร้บ้าน การศึกษาของ Blundell C ในปี 2536 เรื่อง *Hong Kong's Hidden Homeless : street sleepers and cage house men* ระบุว่าคนไร้บ้านคือ คนที่นอนตามท้องถนน คนที่นอนในชอกแคบ (Bedspace Lodgers) หรือพักอาศัยแบบกรง (Cage Residents) (คำศัพท์คนที่หลับนอนตามท้องถนนใช้ในแสดงถึงกลุ่มคนที่ “ไม่มีที่จะไป” หรือ “ไม่มีที่กำบัง”) ดังนั้นความเฉพาะเจาะจงจึงขึ้นอยู่กับกรณีการไม่มีบ้านพักพิง ในขณะที่คนที่นอนในชอกแคบ (Bedspace Lodgers) ใช้กับคนที่เช่าอสังหาริมทรัพย์ ราคาถูกที่สุด มีขนาดเล็กที่สุด จากบ้านเช่าส่วนตัว (Kornatowski Geerhardt, 2551)

สาเหตุของการเป็นคนไร้บ้านในฮ่องกงมาจากไม่สามารถจ่ายค่าเช่าที่พักเพราะไม่มีงานทำ ไม่สามารถเข้าถึงที่พักที่เหมาะสม หรือไม่มีที่พักรองรับเมื่อออกจากคุกหรือออกจากสถาบันบางแห่ง (Ellie Ng, 2561) การพัฒนาของทุนนิยมสมัยใหม่เป็นผลกระทบข้างเคียงที่ทำให้เกิดการเพิ่มขึ้นของจำนวนคนไร้บ้านในช่วงปลาย พ.ศ. 2533 เนื่องจากฮ่องกงประสบปัญหาทางเศรษฐกิจ

เมื่อปี พ.ศ. 2542 องค์การพัฒนาเอกชนชื่อว่า The Society for Community Organization (SoCO) ได้ทำการสำรวจคนไร้บ้านในฮ่องกง และหนึ่งปีต่อมา พ.ศ. 2543 กรมสวัสดิการสังคม (Social Welfare Department: SWD) ก็ได้ทำการสำรวจเช่นกัน ซึ่งพบว่าสาเหตุของการเป็นคนไร้บ้านแตกต่างกัน บางประการ และสาเหตุของการเป็นคนไร้บ้านมากที่สุดไม่เหมือนกัน การสำรวจของ SoCO พบว่า การไม่มีงานทำและไม่มีประกันความปลอดภัยทางสังคมทำให้เกิดคนไร้บ้านมากที่สุด ประมาณร้อยละ 48.9 ในขณะที่กรมสวัสดิการสังคมของฮ่องกงพบว่าสาเหตุอันดับแรกคือ การไม่สามารถเข้าถึงที่พักที่เหมาะสม และความพึงพอใจที่จะเป็นคนไร้บ้าน มีจำนวนเท่ากันที่ร้อยละ 28 ส่วนอันดับถัดมาคือ ความสัมพันธ์ที่มีปัญหา ร้อยละ 16 ส่วนผลการสำรวจของ SoCO ความขัดแย้งกับคนในครอบครัวกลายเป็นสาเหตุในอันดับที่ 2 ที่ร้อยละ 6.4 และปัญหาในการเช่าสถานที่ที่เป็นสาเหตุในอันดับเดียวกัน (Kornatowski Geerhardt, 2551)

ต่อมาพบว่า การสำรวจของ The City University of Hong Kong ในปี 2557 มีจำนวนคนไร้บ้านเพิ่มขึ้น 14% คนไร้บ้านจำนวน 641 คน จำนวนครึ่งหนึ่งเป็นคนไร้บ้านเพราะไม่สามารถจ่ายค่าเช่าที่พัก อีก ร้อยละ 25 ไม่มีงานทำ และอีกร้อยละ 12 นั้นไม่สามารถรับสภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัยเดิมได้ (Luis Liu, 2559)

ตารางที่ 2.2 ข้อมูลการเปรียบเทียบการสำรวจประวัติของผู้ที่หลบหนีตามท้องถนนของ SWD และ SoCO

การสำรวจของ SWD ปี 2543	ร้อยละ	การสำรวจของ SoCO ปี 2542	ร้อยละ
ไม่สามารถเข้าถึงที่พักอาศัยได้	28.0	ไม่มีงานทำและไม่มี CSSA	48.9
มีความพึงใจที่จะนอนตามถนน	28.0	สมัครใจที่จะนอนตามถนน	6.4
ความสัมพันธ์มีปัญหา	16.0	มีความขัดแย้งระหว่างสมาชิกครอบครัว	9.8
มานอนตามถนนหลังจากถูกปล่อยตัว	13.0	เป็นคนไร้บ้านหลังจากถูกปล่อย	7.6
ขับไล่ออกจากที่โดยเจ้าของที่ดิน	4.1	มีปัญหาจากบ้านเช่า	9.8
เคยมีที่พักอาศัยที่จัดให้โดยนายจ้าง	3.6	เคยมีที่พักอาศัยที่จัดให้โดยนายจ้าง	10.9
เคยมีที่พักที่ไกลจากสถานที่ทำงาน	0.5	เคยมีที่พักที่ไกลจากสถานที่ทำงาน	2.1
อื่น ๆ	6.8	อื่น ๆ	4.5
รวม	100.0	รวม	100.0

ภาพที่ 2.2 ภาวะไร้บ้านในประเทศฮ่องกง

ที่มา: Chinadaily

2.3 ประเทศฟิลิปปินส์

สำนักข่าว Reuters ได้ประมาณการตัวเลขคนไร้บ้านในฟิลิปปินส์อยู่ที่ 4.5 ล้านคน ซึ่งคนไร้บ้านจำนวน 3 ล้านคนเป็นคนไร้บ้านในเมืองมะนิลา (Reuters, 2551) ในจำนวนนี้ส่วนหนึ่งเป็นคนไร้บ้านเด็กที่อาศัยอยู่กับครอบครัว

นิยามการไร้บ้านตามที่สำนักงานสถิติแห่งชาติ (The National Statistics Office: NSO) ของฟิลิปปินส์ให้ไว้คือ การอาศัยในสวนสาธารณะ ตามทางเดินต่าง ๆ และทั้งหมดที่อยู่ข้างนอกศูนย์พักพิงต่าง ๆ (The Jeepney, 2555)

สำหรับปัจจัยที่นำไปสู่การไร้บ้านในฟิลิปปินส์เกิดจากหลายสาเหตุ เนื่องจากฟิลิปปินส์เป็นประเทศหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีอัตราการเกิดสูง ทำให้ฟิลิปปินส์เผชิญกับปัญหาประชากรล้นเกิน (Overpopulation) ความยากจน (Poverty) และผลกระทบจากการกลายเป็นเมืองอย่างรวดเร็ว อีกหนึ่งสาเหตุหลักคือภัยพิบัติทางธรรมชาติ เช่น แผ่นดินไหว น้ำท่วม ลมพายุ และปัญหาความรุนแรง (Homeless World Cup Foundation, 2552) และมีสาเหตุอื่นมาจากความแตกต่างชั้นรุนแรงของรายได้และโอกาสภายในชนชั้นทางสังคมต่าง ๆ และปัญหาการแย่งยึดที่ดิน (Sarah Currin and Shelly Arnan, 2554) รวมไปถึงความรุนแรงภายในครอบครัว และความพิการ (Stacey Tee, 2557)

เมื่อศึกษาปัจจัยการไร้บ้านที่เกิดขึ้นในฟิลิปปินส์ทางใต้จำนวน 4 เมือง ได้แก่ เมือง Pagadian เมือง Iligan เมือง Cotabato และเมือง Lamitan พบว่า มีสาเหตุมาจากความยากจน (ไม่มีรายได้หรือมีรายได้น้อย) ไม่มีการศึกษา (ไม่สำเร็จการศึกษาระดับประถม) ดิทยาเสพติด ปัญหาอาชญากรรมหรือกฎหมาย (หลีกเลี่ยงอันตรายของอาชญากรรม หรือหลีกเลี่ยงจากการก่ออาชญากรรม) ไม่มีงานทำ (เพราะไม่มีฝีมือหรือได้รับการศึกษาน้อย) ไม่ได้รับการช่วยเหลือสาธารณะ นอกจากนี้ยังพบปัจจัยอื่น เช่น ตามเพื่อนออกมาเป็นคนไร้บ้าน ความรุนแรงภายในครอบครัว หรือการถูกฟ้องเพื่อขับไล่ (Mila A Samin, 2558)

สาเหตุเหล่านี้จำนวนหนึ่งจัดเป็นปัจจัยเชิงโครงสร้าง เช่น ความจนทางรายได้ การบริการทางสังคมที่ไม่ทั่วถึง สำหรับปัจจัยส่วนบุคคล เช่น บุคลิกลักษณะส่วนบุคคลของคนไร้บ้าน ขาดรายได้และความเป็นอยู่ ความแตกร้างในครอบครัว

2.4 ประเทศจีน

ข้อมูลจากกระทรวง Ministry of Civil Affairs เปิดเผยว่ามีคนไร้บ้านและคนขอทานอยู่ประมาณ 1.7 ล้านคน ซึ่งเป็นเด็กอายุต่ำกว่า 18 ปี จำนวน 188,000 คน ในจำนวนนี้ 1.5 ล้านคน เป็นที่อาศัยชีวิตตามท้องถนน

ในงาน Homelessness and The Universal Family in China ได้กล่าวถึงความหมายคนไร้บ้านว่าคือ คนที่ใช้ชีวิตบนท้องถนนในเมืองของประเทศจีนโดยไม่มีการสนับสนุนต่าง ๆ บางคนอาจนับรวมคนที่อพยพมาอยู่ในเมือง ไม่มีใบอนุญาตที่ถูกกฎหมาย ทำงานรายวันแต่ขาดความปลอดภัยในการทำงานหรือไม่มีบ้านพักของบริษัท และการอาศัยอยู่ด้วยกันอย่างหนาแน่นและขาดสุขลักษณะตามชานเมือง ซึ่งถ้ารวมรูปแบบเหล่านี้ด้วยทำให้คนไร้บ้านในจีนจะมีถึง 300 ล้านคน (Huili He, Zhihao Su, Jianjun Zhao, Yihui Pang and Zhihe Wang, 2563)

สาเหตุการไร้บ้านในประเทศจีนส่วนหนึ่งมาจากการอพยพของชนบทเพื่อเข้ามาหางานทำในเมืองใหญ่ เช่น เซี่ยงไฮ้ (Shanghai) ปักกิ่ง (Beijing) หรือกวางโจว (Guangzhou) เป็นต้น แล้วเมื่อไม่สามารถหางานทำได้ ทำให้พวกเขากลายเป็นคนไร้บ้านตามท้องถนน

ในพื้นที่ทางใต้ของกวางโจวได้เคยมีการสำรวจคนไร้บ้านและคนทั่วไปจำนวน 600 คน ด้วยการสัมภาษณ์ การสำรวจดังกล่าวอยู่ภายใต้การดูแลของ Guangzhou Municipal Homeless Shelter กับ

มหาวิทยาลัย Zhongshan ผลการสำรวจพบว่า คนไร้บ้านส่วนใหญ่เป็นผู้ชายมีอายุระหว่าง 20-60 ปี ที่ได้รับผลจากหายนะทางการเงิน สูญเสียการทำงาน มีความพิการ หรือได้รับบาดเจ็บจากอุบัติเหตุในอุตสาหกรรม

จึงกล่าวได้ว่าคนไร้บ้านในประเทศจีนเกิดจากความยากจน การไม่มีหลักประกันการดูแลใด ๆ จากรัฐ การถูกขับไล่ และการพัฒนาเป็นเมืองที่เกิดขึ้นซ้ำทั่วทั้งประเทศจนทำให้มีคนจีนตัดสินใจฆ่าตัวตายจากสถานการณ์นี้จำนวนมาก

ภาพที่ 2.3 ภาวะไร้บ้านในประเทศจีน

ที่มา: The New York Times (2558)

2.5 ประเทศบราซิล

การสำรวจระดับประเทศ (National Survey) ระหว่างปี 2550-2551 เกี่ยวกับประชากรที่เป็นคนไร้บ้านในประเทศบราซิล มีการให้ความหมายคนไร้บ้านที่ใช้ในการสำรวจว่า คนกลุ่มหนึ่งที่มีจุดร่วมเดียวกัน คือ ความยากจนอย่างรุนแรง ความสัมพันธ์ของครอบครัวที่แตกร้างหรืออ่อนแอ ขาดแคลนที่อยู่อาศัย และใช้ที่สาธารณะ และทำให้พื้นที่ดังกล่าวกลายเป็นที่อยู่อาศัย หรือใช้ชีวิตอยู่ในพื้นที่สาธารณะทั้งแบบชั่วคราวและถาวร นอกจากนี้ยังใช้ห้องพักสาธารณะเพื่อการค้างคืนชั่วคราว

ในการสำรวจระดับประเทศครั้งนี้เป็นการสำรวจประชากรที่มีอายุมากกว่า 18 ปีขึ้นไป พบว่า มีคนไร้บ้านจำนวน 31,922 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 0.06 ของประชากรทั้งหมด เป็นเพศชายร้อยละ 82 ซึ่งมีอายุระหว่าง 25 – 44 ปี จำนวนมากกว่าครึ่งหนึ่งหรือร้อยละ 53 และร้อยละ 64 มีการศึกษาไม่จบระดับเกรด 1

สำหรับสาเหตุที่ทำให้ต้องมาใช้ชีวิตข้างนอก ได้แก่ 1. สูญเสียที่พักอาศัย 2. การคุกคามหรือความรุนแรง 3. ปัญหาครอบครัว 4. ดิดเหล้าหรือยาเสพติด 5. ไม่มีงานทำ 6. ทำงาน 7. การดูแลสุขภาพ 8. ลักษณะส่วนบุคคลหรือเงื่อนไขส่วนตัว 9. อื่นๆ (Roberta Mélega Cortizo, 2551)

ความยากจนในชนบท การอพยพจากชนบทสู่เมือง และความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่น่าไปสู่การไร้บ้านในประเทศบราซิล โดยประเด็นคนไร้บ้านที่ถูกมองความสนใจคือ คนจนชนบทที่ไม่มีที่ดิน และเด็กไร้บ้าน

ลักษณะการอพยพที่เกิดขึ้นคือ คนจนจากชนบทและคนจากทางภาคเหนือจะเข้ามาหางานทำในเมืองหลวงและขาดการติดต่อกับครอบครัวเดิม หลายคนไม่สามารถตั้งตัวได้ หลายคนแต่งงานและหย่าร้าง หลายคนได้งานทำเป็นแรงงานนอกระบบและสุดท้ายกลายเป็นคนไร้บ้าน

ประเทศบราซิลนับว่าเป็นประเทศหนึ่งที่มีกลุ่มเด็กที่ไร้บ้านเนื่องมาจากปัญหาความยากจน และเด็กเหล่านี้จะประกอบอาชีพทั้งผิดกฎหมายและถูกกฎหมายเพื่อช่วยเหลือครอบครัว ทำให้งานที่ศึกษาและทำงานเรื่องคนไร้บ้านในประเทศบราซิลจำนวนมากเป็นเรื่องเด็กไร้บ้าน

ภาพที่ 2.4 ภาวะไร้บ้านในประเทศบราซิล

ที่มา: Aljazeera (2550)

2.6 ประเทศอิตาลี

OECD Affordable Housing (2563) ได้จัดเก็บฐานข้อมูลประชากรคนไร้บ้านในหลายประเทศ และได้ให้ความหมายสำหรับคนไร้บ้านในอิตาลีว่า บุคคลที่ได้รับผลจากความยากจนและขาดแคลนที่พักอาศัยที่เพียงพอ เช่น ไม่สามารถค้นหาและเก็บรักษาที่พักอาศัย จากนิยามนี้ได้รวมไปถึงคนที่อาศัยอยู่ในที่สาธารณะอย่างบนถนน ตามเพิง รถที่ถูกทิ้งไว้ कारาวานหรือโรงนา นอนในบ้านพักกลางคืนและถูกบังคับให้จ่ายเงินรายชั่วโมงในพื้นที่สาธารณะหรือที่เปิด นอนในโฮสเทลคนไร้บ้านและที่พักอาศัยชั่วคราว ที่พักอาศัยในสถานดูแลประเภทพิเศษอื่นสำหรับคนไร้บ้าน ยังรวมไปถึงที่พักอาศัยที่มีคนอยู่จำนวนมาก การพักอาศัยชั่วคราวกับเพื่อนหรือครอบครัวเพราะขาดแคลนที่พัก อยู่อาศัยในที่พักที่ครอบครองแบบผิดกฎหมาย หรือในค่าย

ข้อมูลสถิติของสำนักงานสถิติแห่งชาติอิตาลี (ISTAT) ได้แสดงจำนวนคนไร้บ้านในปี 2557 มีจำนวน 50,724 คนที่อาศัยอยู่ในเมือง เพิ่มขึ้นจากปี 2011 ถึง 3.076 คน ผลการสำรวจในปี 2558 พบว่า คนไร้บ้านร้อยละ 86 เป็นผู้ชาย อีกร้อยละ 14 เป็นผู้หญิง แต่มากกว่าครึ่ง (ประมาณร้อยละ 58) เป็นคนต่างชาติ ในขณะที่เป็นคนอิตาลีเพียงร้อยละ 42 อีกทั้งร้อยละ 76.5 อยู่ตัวคนเดียว ประมาณครึ่งหนึ่งมีอายุระหว่าง 35-54 ปี ในจำนวนนี้ร้อยละ 72 ไม่มีงานทำ การสำรวจยังพบอีกว่า 4 ใน 10 คน คือ คนไร้บ้านเรื้อรังที่ไร้บ้าน อาศัยอยู่ตามท้องถนนมากกว่า 4 ปี นอกจากคนไร้บ้านในอิตาลีส่วนใหญ่จะเป็นผู้ชายแล้ว พวกเขาเคยมีที่พักอาศัย แต่งงาน และเป็นลูกจ้างมาก่อน (FEANTSA, 2560)

สำหรับสาเหตุที่ทำให้เป็นคนไร้บ้านพบว่า การสูญเสียงานที่มั่นคงร่วมกับการแยกทางกับคู่สมรส และ/หรือลูก ๆ เป็นเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องมากที่สุดที่เพิ่มโอกาสและนำไปสู่การไร้บ้าน (Braga and Corno, 2554) การมีสุขภาพที่แย่ (ความพิการ การเจ็บป่วยเรื้อรัง การเสพติด) ก็มีความสำคัญเช่นเดียวกันแม้จะน้อยกว่าปกติ จากข้อมูลเปรียบเทียบระหว่างปี 2554 และปี 2557 ระบุจำนวนการแยกทางที่มากขึ้น ส่วนการสูญเสียงานที่มั่นคงก็ยังคงเป็นสาเหตุอันดับหนึ่งแม้ในปี 2557 จะมีจำนวนที่น้อยลง (European Social Policy Network, 2561) หากพิจารณาผู้หญิงที่เป็นคนไร้บ้านในอิตาลีพบปัจจัยที่ไม่แตกต่างกันนัก ร้อยละ 70 มีความล้มเหลวภายในครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นการหย่าร้าง หรือการแยกกับลูก ๆ ผู้หญิงประมาณครึ่งหนึ่ง (ที่ร้อยละ 49.7) เป็นคนไร้บ้านจากการขาดแคลนงาน รองลงมาคือมีอาการป่วยเรื้อรัง พิกัด และ/หรือติดยาเสพติด และมีภาวะแอลกอฮอล์เรื้อรัง (ร้อยละ 27.6) (INSP News Service, 2561)

2.7 ประเทศเยอรมนี

ความหมายคนไร้บ้านของประเทศเยอรมนีคือ บุคคลที่ไม่ได้รับสิทธิตามกฎหมายในการครอบครองที่อยู่อาศัย ไม่ว่าจะเป็นผู้เช่าหรือเจ้าของ หรือผู้ผ่านการอนุญาตจากเจ้าของให้สามารถครอบครอง (OECD - Social Policy Division - Directorate of Employment, Labour and Social Affairs) Volker Busch-Geertsema & Suzanne Fitzpatrick (2551) ได้ให้ความหมายใกล้เคียงกัน คนไร้บ้านเป็นบุคคลหนึ่งที่ไม่สามารถอยู่อาศัยในที่พักซึ่งเขามีสิทธิตามกฎหมายในการครอบครองทั้งการเช่าหรือเป็นเจ้าของ (หรือได้รับการอนุญาตให้สามารถครอบครองจากเจ้าของบ้าน)

คนไร้บ้านทั้งสองกลุ่มในประเทศเยอรมนี กลุ่มแรกจะไม่ได้รับการจัดสรรที่อยู่อาศัยชั่วคราวหรือ ต้องจ่ายค่าที่พักเอง กลุ่มที่สอง ได้รับการจัดสรรที่พักชั่วคราวจากเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น รวมถึงผู้ที่ได้รับการพักในศูนย์พักพิง ดังนั้นประเทศเยอรมนีมีความแตกต่างในการนิยามคนไร้บ้านที่จะนับคนไร้บ้านโดยรวมคนที่พักอาศัยตามบ้านพักพิงด้วย

ข้อมูลเมื่อปี 2016 คนไร้บ้านในเยอรมนีมีจำนวน 860,000 คน จากทั้งหมดนี้จำนวน 3 ใน 4 ของคนไร้บ้านจะเป็นผู้ชายซึ่งส่วนใหญ่มีสถานภาพโสด และอีก 22,000 คนเป็นเด็ก คนไร้บ้านส่วนใหญ่ในประเทศเยอรมนีอาศัยอยู่ในสถานพักฉุกเฉิน (Emergency Shelter) แต่มีเพียง 48,000 คนที่อาศัยอยู่ตามท้องถนน

ผู้อพยพย้ายถิ่นที่มาจากประเทศในกลุ่มยุโรปตะวันออกมักจะกลายเป็นกลุ่มคนไม่มีที่ไป (Rough Sleepers) ส่วนผู้ที่แสวงหาการพักพิง (Asylum Seekers) และผู้ลี้ภัย (Refugee) มักจะพักอาศัยอยู่ตามบ้านพักพิงชั่วคราว (Temporary Accomodation) สำนักข่าว Deutsche Welle เปิดเผยว่า มีการคาดการณ์ช่วงระหว่างปี 2017 และปี 2018 มีคนไร้บ้านเพิ่มขึ้นร้อยละ 4 เมื่อเปรียบเทียบกับระหว่างคนเยอรมันกับผู้อพยพ พบว่า คนที่เป็นคนเยอรมันไร้บ้านมากขึ้นร้อยละ 1.2 ในขณะที่ผู้อพยพเป็นคนไร้บ้านเพิ่มขึ้นร้อยละ 5.9 (Deutsche Walle, 2554)

ปัญหาคนไร้บ้านในประเทศเยอรมนีเกิดจากหลากหลายปัจจัย เช่น เศรษฐกิจภายใน ปัจจัยสุขภาพจิต ส่วนบุคคล การขาดแคลนที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม คนมักจะประสบปัญหาความยากลำบากในการเข้าถึงที่อยู่อาศัย เพราะค่าเช่ามีราคาเพิ่มมากขึ้น การสนับสนุนให้ที่พักจากรัฐลดน้อยลง ครอบครัวแตกแยก และความรุนแรงภายในครอบครัว

ภาพที่ 2.5 ภาวะไร้บ้านในประเทศเยอรมัน

ที่มา: Deutsche Walle (2011)

2.8 ประเทศรัสเซีย

จากการคาดคะเนโดย NGO ท้องถิ่น ชื่อ Nochlezhka ที่ทำงานประเด็นเรื่องคนไร้บ้าน ในปี 2546 น่าจะมีคนไร้บ้านในเมือง St. Petersburg ซึ่งเป็นเมืองที่ใหญ่อันดับสอง จำนวน 28,000 คน และเพิ่มเป็น 60,000 คน ในปี 2557 เมื่อดูจำนวนทั้งประเทศมีการคาดคะเนว่าคนไร้บ้านในรัสเซียจะมีจำนวนทั้งสิ้น 4.5 ล้านคน

สำหรับการนิยามการไร้บ้านหรือแนวคิดทั่วไปในเรื่องนี้ในรัสเซียยังมีไม่มาก การวิจัยและสถิติจะระบุคร่าว ๆ ภายใต้อาณัติข้อมูลของพวกเขา บริบทในเรื่องนี้ของรัสเซียจึงเป็นมิติที่อยู่อาศัยอย่างการขาดแคลนบ้านพักอาศัยและการขาดแคลนสิทธิในที่อยู่อาศัย (Maj Kastanje, 2552)

คนไร้บ้านเกิดขึ้นจากผลกระทบทางเศรษฐกิจและความยากจน รัฐบาลลดค่าใช้จ่ายและรายได้ครัวเรือนเกิดเงินเฟ้อ เช่น ระหว่าง 3 เดือนแรกของปี 2552 เป็นช่วงที่เกิดวิกฤติเศรษฐกิจ พบว่าคนไร้บ้าน

เพิ่มขึ้น 30% เมื่อเปรียบเทียบในช่วงเวลาเดียวกันในปี 2551 เนื่องจากพวกเขาไม่มีเงินที่จะเช่าที่อยู่อาศัยและตกงาน

ข้อมูลทางสถิติจาก Nochlezhka เปิดเผยสาเหตุการไร้บ้านร่วมกันของคนไร้บ้านตั้งแต่ปี 2532 คือ ติดคุก การอพยพย้ายถิ่น ผลกระทบที่ไม่คาดคิดจากการปฏิรูปบ้านพักอาศัย และความขัดแย้งของครอบครัว ถัดมาผลการสำรวจคนไร้บ้านปี 2548-2549 จำนวนตัวอย่าง 436 คน ใน 7 เขต ได้แสดงผลที่เป็นสาเหตุการไร้บ้านดังนี้ ร้อยละ 38 มาจากสาเหตุของครอบครัว อีกร้อยละ 19 อสังหาริมทรัพย์ถูกโกง ขณะที่ร้อยละ 11 พันโทซจำคุก และอีกร้อยละ 11 ถูกขับไล่ ส่วนร้อยละ 10 ชายที่พักอาศัยของตนเอง มีเพียงร้อยละ 3 ที่สมัครใจเป็นคนไร้บ้าน และร้อยละ 2 ที่ออกจากสถานดูแลเด็ก

2.9 ประเทศแอฟริกาใต้

The South African Institute of International Affairs (SAIIA) ให้ภาพคนไร้บ้านว่า ขาดแคลนหลังคาที่บังหัว รวมไปถึงขาดแคลนการเข้าถึงโอกาสทางเศรษฐกิจสังคมที่จำเป็นสำหรับการเอาชีวิตรอดของมนุษย์ เช่น ไม่สามารถเข้าถึงโอกาสการทำงาน บริการสุขภาพและการศึกษา เหมือนกับคนอื่น ๆ

คนกลุ่มนี้จะประสบปัญหาความยากลำบากในการจ่ายเงินเพื่อเข้าถึงความต้องการพื้นฐาน เช่น อาหาร การศึกษา ที่อยู่อาศัย และการดูแลสุขภาพ เป็นต้น

ในปี 2558 Human Sciences Resource Center ได้คาดการณ์จำนวนคนไร้บ้านในประเทศแอฟริกาใต้อยู่ที่ 200,000 คน จากประชากรที่มีอยู่ทั้งสิ้น 53.5 ล้านคน และในปี 2542 Western Cape Government ได้ประมาณจำนวนคนไร้บ้านในเมืองหลวง Cape Town ว่ามีจำนวนทั้งสิ้น 4,862 คน ทั้งนี้อาศัยอยู่ในย่านธุรกิจจำนวน 700 คน

การไร้บ้านในประเทศแอฟริกาใต้มาจากหลายปัจจัยด้วยกันทั้งปัจจัยเชิงโครงสร้าง ปัจจัยส่วนตัว และปัจจัยทางวัฒนธรรม (Worcester Polytechnic Institute, 2558) ในเชิงโครงสร้าง ได้แก่ 1. ขาดแคลนที่พักอาศัย จากการสำรวจครัวเรือนโดยสถิติของแอฟริกาใต้พบว่า ร้อยละ 13.6 ของประชากรแอฟริกาใต้อาศัยอยู่ในที่พักแบบไม่เป็นทางการ เพราะในเมืองอย่าง Cape Town ที่พักนั้นมีราคาสูงมาก 2. ไม่มีงานทำ การหางานทำเกิดขึ้นได้ยาก ข้อมูลสถิติของแอฟริกาใต้ปี 2558 พบว่ามีการจ้างงานทั่วประเทศประมาณร้อยละ 25 และ 3. การกลายเป็นเมืองอย่างรวดเร็ว ในปี 20553 การสำรวจโดยทั่วไปพบว่า โดยเปรียบเทียบคนในเมืองมีงานทำมากกว่าในชนบทร้อยละ 29 ดังนั้นผู้คนจำนวนมากจึงอพยพเข้ามาทำงานในเมือง ผลที่เกิดขึ้นตามมาคือการไม่สามารถหางานได้ อัตราการว่างงานจึงอยู่ที่ร้อยละ 16 ถึงร้อยละ 33

ในด้านปัจจัยส่วนตัว นับว่าเป็นสาเหตุอันดับต้น ๆ ประสบการณ์การถูกคุกคามและความรุนแรงภายในครอบครัว ปัญหาครอบครัว การถูกขับไล่ เศรษฐกิจของทางบ้านที่มีความยากลำบากและ การออกมาแสวงหาชีวิตที่ดีกว่า นอกจากนี้การขาดตาข่ายความปลอดภัยของสังคมในช่วงเวลาที่ยากลำบาก การขาดแคลนบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกในยามที่ประสบกับความเจ็บป่วยทางจิตใจและเสพติดเรื้อรัง ทำให้คนกลายเป็นคนไร้บ้านเกิดขึ้น

ดังนั้นเมื่อสรุปสาเหตุการไร้บ้าน มีดังนี้ 1. ไม่มีงานทำ 2. ยากจน 3. การคุกคามหรือความรุนแรงภายใน 4. ไม่สามารถเข้าถึงบ้านพักหรือที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม 5. การมีสุขภาพที่ไม่ดี และ/หรือ การเจ็บป่วยทางจิต 6. การติดยาเสพติดและแอลกอฮอล์ 7. ความรุนแรงทางเพศ และ/หรือ ทางร่างกาย 8. ความสัมพันธ์กับครอบครัวหรือคนอื่นแตกแยก 9. การพนัน

2.10 ประเทศอียิปต์

The ministry of social solidarity กล่าวถึงจำนวนคนไร้บ้านในประเทศอียิปต์ว่ามีอย่างน้อยจำนวน 12 ล้านคน เป็นเด็กจำนวน 3 ล้านคน เมืองที่สามารถพบเห็นคนไร้บ้านได้ เช่น เมือง Cairo เมือง Giza เมือง Qaliubiya และเมือง Alexandria เป็นต้น

สาเหตุการไร้บ้าน เช่น การถูกข่มเหง ความยากจน ความรุนแรงภายในครอบครัว ประเด็นทางเศรษฐกิจอย่างการได้รับค่าจ้างที่น้อยและไม่สามารถหาที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมได้

เมื่อดูตัวเลขคนยากจนในอียิปต์พบว่า คนประมาณ 1 ใน 3 อยู่อาศัยต่ำกว่าเส้นความยากจน หรือเท่ากับ 24 ล้านคน จากประชากร 90 ล้านคน

ปัญหาคนไร้บ้านวัยเด็กในประเทศอียิปต์ได้ถูกพูดถึงและให้ความสนใจจำนวนมาก เนื่องจากมีจำนวนตัวเลขที่สูงมาก เด็กกลุ่มนี้มีทั้งเป็นพวกเล็กเล็กขโมยน้อย คนไร้บ้าน ขอดทาน และเด็กที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรง องค์การสหประชาชาติ (United Nations International Children's Emergency Fund: UNICEF) ได้ให้นิยามเด็กบนถนนคือ “เด็กทุกคนที่ดำรงชีวิต ทำงาน และหลับบนท้องถนน” เมื่อศึกษาพบว่ารายงานของ UNICEF ที่ประเมินสถานการณ์ขั้นรุนแรงเกี่ยวกับเด็กบนท้องถนนในเมือง Cairo และ Alexandria ได้อธิบายความหมายของกลุ่มเด็กกลุ่มนี้คือ เด็กที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปีทั้งเพศชายและ เพศหญิง เวลาส่วนใหญ่ทั้งหมดใช้ชีวิตบนท้องถนน มีการติดต่อกับครอบครัวน้อยหรือไม่มีการติดต่อกับครอบครัวเลย ชาวผู้ใหญ่ให้คำแนะนำ ที่ปรึกษา หรือปกป้อง ซึ่งจะเป็นคนที่สามารถดูแลเรื่องสุขภาพกายใจได้ UNICEF ยังระบุสาเหตุที่ทำให้เกิดเด็กไร้บ้านจำนวนมากในอียิปต์ พบว่าไม่ได้มาจากสาเหตุเดียว แต่มาจากหลายสาเหตุด้วยกัน เช่น ความรุนแรง การต้องร่วมเพศกับคนใกล้ชิด ความสัมพันธ์ครอบครัวแตกแยก แรงงานเด็ก ความยากจน และสาเหตุทางสังคมและจิตวิทยาที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมสังคม เป็นต้น ในขณะที่ Abdel-Rahman Ghandour ผู้แถลงของ UNICEF ระบุว่าเกิดจากความยากจน การอพยพจากชนบท ที่อยู่อาศัยมีสภาพย่ำแย่ การออกจากโรงเรียนเด็กต่อสู้กับความรุนแรง และอื่น ๆ จากการสำรวจเด็กบนท้องถนนของรัฐบาลอียิปต์ ปี 2551 พบว่า เด็กร้อยละ 42 หลุดออกจากการศึกษา และอีกร้อยละ 30 ไม่เคยเข้าเรียนในโรงเรียน

อาจกล่าวได้ว่า นิยามการให้ความหมายคนไร้บ้านในประเทศต่าง ๆ มีความสอดคล้องไปกับลักษณะการใช้ชีวิตของคนไร้บ้านและ ขอบเขตที่สัมพันธ์กับปัญหา บางประเทศนับรวมกลุ่มคนที่ดูเหมือนจะเปราะบางในสังคมและ ขาดความมั่นคงเป็นกลุ่มคนไร้บ้านด้วย บางประเทศนั้นมีนิยามคนไร้บ้านเฉพาะกลุ่มซึ่งถือเป็นประชากรคนไร้บ้านสัดส่วนจำนวนมากในประเทศ จึงถูกให้ความสำคัญและ พูดถึงมากกว่ากลุ่มอื่น ขณะที่โดยส่วนใหญ่จะพูดถึงความหมายคนไร้บ้านจากลักษณะทางกายภาพที่พบเจอ รวมทั้งสาเหตุของปัญหาที่ทำให้

พวกเขากลายเป็นคนไร้บ้าน เช่น การเข้าไม่ถึงที่พักอาศัย ผลพวงจากเรื่องเศรษฐกิจ เป็นต้น สำหรับสาเหตุการกลายเป็นคนไร้บ้านมีความสัมพันธ์ทั้งทางตรงกับทางอ้อมกับบริบทปัญหาของประเทศนั้น เช่น เศรษฐกิจ สังคม การเมือง สถาบัน เป็นต้น ฉะนั้น จึงทำให้หลายประเทศมีจุดร่วมและจุดต่างของปัญหาการไร้บ้านที่ไม่เหมือนกัน

เอกสารอ้างอิง

- Anderson da Silva Rosa & Ana Cristina Passarella Brêtas. (2558). Violence in the lives of homeless women in the city of São Paulo, Brazil. *COMUNICAÇÃO SAÚDE EDUCAÇÃO*, 19(53), 275-85.
- Auswärtiges Amt. (2558). *VN-Sonderberichterstatteerin für das Recht auf angemessenes Wohnen*. สืบค้นเมื่อ 16 ธันวาคม 2562, จาก <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:TmrnNNEArjsJ:https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Housing/Homelessness/States/29102015-Germany.docx+&cd=25&hl=en&ct=clnk&gl=th>
- CauseIndia. (2560). *Issue related to Homelessness*. สืบค้นเมื่อ 5 ตุลาคม 2562, จาก <https://www.causeindia.com/homelessness/homelessness.php>
- Cao Li. (2551). *Govt urged to help NGOs help homeless*. สืบค้นเมื่อ 7 ตุลาคม 2562, จาก http://www.chinadaily.com.cn/china/2009-10/13/content_8785640.htm
- Daily News Egypt. (2561). *Egypt fights homelessness as part of community development initiatives*. สืบค้นเมื่อ 4 ตุลาคม 2562, จาก <https://www.dailynewsegypt.com/2019/01/29/egypt-fights-homelessness-as-part-of-community-development-initiatives/>
- Deutsche Welle. (2561). *Homelessness in Germany on the rise*. สืบค้นเมื่อ 16 ตุลาคม 2562, จาก <https://www.dw.com/en/homelessness-in-germany-on-the-rise/a-51195787>
- Deutsche Welle. (2561). *Homelessness on the rise in Germany: study*. สืบค้นเมื่อ 16 ตุลาคม 2562, จาก <https://www.dw.com/en/homelessness-on-the-rise-in-germany-study/a-49797702>
- Deutsche Welle. (2560). *Germany: 150 percent rise in number of homeless since 2014*. สืบค้นเมื่อ 16 ตุลาคม 2562, จาก <https://www.dw.com/en/germany-150-percent-rise-in-number-of-homeless-since-2014/a-41376766>
- Ellie Ng. (2561). *Official number of Hong Kong homeless reaches new high, may be understated, say NGOs*. สืบค้นเมื่อ 8 ตุลาคม 2562, จาก <https://www.hongkongfp.com/2018/05/04/official-number-hong-kong-homeless-reaches-new-high-may-understated-say-ngos/>
- Euronews. (2559). *Moscow's homeless living in sewers to escape the cold*. สืบค้นเมื่อ 27 กันยายน 2562, จาก <https://www.euronews.com/2016/01/31/russia-homeless-living-in-sewers-to-survive-cold>

- European Social Policy Network. (2562). *National Strategies to fight homelessness and housing exclusion*(Report). Brussels: European Commission.
- FEANTSA. (2560). *Homeless in Italy*. สืบค้นเมื่อ 4 มีนาคม 2563, จาก <https://www.feantsa.org/download/it-proof-read-new-template124857004325179404.pdf>
- Henry Thacker. (2561). *The Homeless in India*. สืบค้นเมื่อ 5 ตุลาคม 2562, จาก <https://thecsrjournal.in/csr-the-homeless-people-in-india/>
- Hilary E. O’Haire. (2554). *Living on the Streets: The Street Children of Brazil*. สืบค้นเมื่อ 5 ตุลาคม 2562, จาก <http://www.inquiriesjournal.com/articles/506/living-on-the-streets-the-street-children-of-brazil>
- Höjdestrand, Tova. (2555). *Homelessness in Russia: Past and Present*. สืบค้นเมื่อ 27 กันยายน 2562, จาก <https://portal.research.lu.se/ws/files/5600638/2342424.pdf>
- Homeless World Cup Foundation. (2561). *Homelessness Statistics*. สืบค้นเมื่อ 11 ตุลาคม 2562, จาก <https://homelessworldcup.org/portfolio-posts/philippines/>
- Huili He, Zhihao Su, Jianjun Zhao, Yihui Pang and Zhihe Wang. (2563). *Homelessness and the Universal Family in China*. สืบค้นเมื่อ 17 ตุลาคม 2563, จาก <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/ajes.12324>
- Human Rights Council. (2561). *Guidelines for the Implementation of the Right to Adequate Housing*. สืบค้นเมื่อ 17 ตุลาคม 2563, จาก <https://undocs.org/en/A/HRC/43/43>
- India Today. (2559). Homelessness in India: Union Government agrees to construct 82,000 houses for poor. สืบค้นเมื่อ 6 ตุลาคม 2562, จาก <https://www.indiatoday.in/education-today/gk-current-affairs/story/homelessness-in-india-309570-2016-02-19>
- INSP News Service. (2551). How can Italy support its homeless women?. สืบค้นเมื่อ 8 เมษายน 2561, จาก <https://insp.ngo/how-can-italy-support-its-homeless-women/>
- Jessica Brown. (2558). *Homelessness: The invisible issue*. สืบค้นเมื่อ 4 ตุลาคม 2562, จาก <https://dailyegyptian.com/5774/news/homelessness-the-invisible-issue/>
- Joselito T. Sescon. *The homeless street families in Metro Manila*. สืบค้นเมื่อ 11 ตุลาคม 2562, จาก <https://businessmirror.com.ph/2015/10/22/the-homeless-street-families-in-metro-manila/>
- Kate Mlauzi. (2551). *Here’s how SA can tackle homelessness*. สืบค้นเมื่อ 2 ตุลาคม 2562, จาก <https://saiia.org.za/research/heres-how-sa-can-tackle-homelessness/>

homelessness-in-the-philippines-and-5-pointers-you-need-to-know-when-helping-cc9d4dd73df9

Svatlana Stephenson. (2551). *Homelessness in Russia*. สืบค้นเมื่อ 27 กันยายน 2562, จาก <https://www.slideshare.net/FEANTSA/stephenson-russia>

The jeepney. (2555). *Homelessness in the Philippines*. สืบค้นเมื่อ 17 ตุลาคม 2563, จาก <https://www.realchangenews.org/2012/02/08/homelessness-philippines>

Western Cape Government. (2552). *Homelessness*. สืบค้นเมื่อ 2 ตุลาคม 2562, จาก <https://www.westerncape.gov.za/general-publication/homelessness-0>

Worcester Polytechnic Institute. (2558). *Homelessness in South Africa*. สืบค้นเมื่อ 2 ตุลาคม 2562, จาก <https://wp.wpi.edu/capetown/projects/p2015/service-dining-rooms/background/homelessness-in-south-africa/>

World Food Programme & UN. (2544). *The situation of street children in Cairo and Alexandria, including the children's drug abuse and health/nutritional status*. สืบค้นเมื่อ 4 ตุลาคม 2562, จาก

https://www.unicef.org/evaldatabase/files/EGY_2001_005.pdf

World Habitat. (2557). *Nochlezhka*. สืบค้นเมื่อ 27 กันยายน 2562, จาก <https://www.world-habitat.org/world-habitat-awards/winners-and-finalists/nochlezhka/>

บทที่ 3 วิธีการศึกษา

ณัฐรุศุภณ คำชื่น และ ณัฐพล สิวลีพันธ์

การศึกษาโอกาสหรือความเปราะบางในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน สามารถใช้เป็นดัชนีเตือนถึงสภาวะทางสังคม (Social Warning) ของภาครัฐบาลที่จะสามารถช่วยเหลือ และป้องกันกลุ่มคนที่มีความเสี่ยงต่อการเป็นบุคคลไร้บ้าน ให้กลับไปมีชีวิตที่ปกติสุขได้อย่างทันท่วงที สำหรับตัวชี้วัดความเปราะบางและ ดั้งหลักของ คนไร้บ้านในระยะแรกได้ใช้รูปแบบการเปรียบเทียบข้อมูลของกลุ่มประชากรคนไร้บ้านเทียบกับกลุ่มคนที่มีความเสี่ยงต่อการเป็นคนไร้บ้าน โดยใช้ข้อมูลทุติยภูมิจาก 2 แหล่ง คือ ข้อมูลทางประชากรเชิงลึกของคนไร้บ้านในเขตกรุงเทพมหานครและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง ของ อนุกรม พัททธานิน และคณะ (2559) จำนวน 371 ตัวอย่าง เป็นตัวแทนประชากรคนไร้บ้าน และข้อมูลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี พ.ศ. 2558 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ จำนวน 125,346 ตัวอย่าง ซึ่งนำข้อมูลมารองเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สามารถเป็นตัวแทนประชากรที่มีความเสี่ยงต่อการเป็นคนไร้บ้าน จากนั้นนำข้อมูล 2 ชุดดังกล่าวมาประมาณการโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านผ่านทางแบบจำลองทางเศรษฐมิติ (econometric model)

อย่างไรก็ตาม การศึกษาในระยะแรกเป็นการเปรียบเทียบข้อมูลทุติยภูมิ 2 ชุด ที่มีข้อจำกัดหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นความแตกต่างกันทางด้านแหล่งที่มาของข้อมูลทั้งสองชุด ทำให้การเปรียบเทียบข้อมูลมี ภาวสารูปสนิทิตี (goodness of fit) ค่อนข้างน้อย อีกทั้งยังมีข้อจำกัดในแบบจำลองที่ทำให้เกิดความไม่เที่ยงตรง (Bias) คือการเพิกเฉยตัวแปรอิสระที่สำคัญออกไป (omitted variable) อาทิเช่น ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ และสังคม ท้ายที่สุดแล้วข้อจำกัดดังกล่าวนำมาสู่การประมาณค่าในแบบจำลองจะมีส่วนที่ไม่สามารถอธิบายได้มากขึ้น หรือเกิดความคลาดเคลื่อน (error) น้อยลงนั่นเอง

ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้เกิดการศึกษาในระยะที่สอง โดยทำการพยายามแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในระยะแรก โดยศึกษาในรูปแบบงานวิจัยภาคสนาม ซึ่งทำให้ข้อมูลของกลุ่มคนไร้บ้าน และกลุ่มคนที่มีสถานะเสี่ยงเป็นคนไร้บ้าน เป็นฐานข้อมูลเดียวกันทั้งหมด อีกทั้งยังลดปัญหาการเพิกเฉยตัวแปรอิสระ (omitted variable) ด้วยการเก็บข้อมูลปฐมภูมิในรูปแบบของแบบสอบถาม ทำให้คาดว่าในการศึกษาในระยะที่สองจะมีความแม่นยำในการประมาณการมากยิ่งขึ้น โดยการศึกษาในระยะที่สองมีรูปแบบแนวคิดการศึกษา ดังต่อไปนี้

3.1 กรอบแนวคิดในการศึกษา

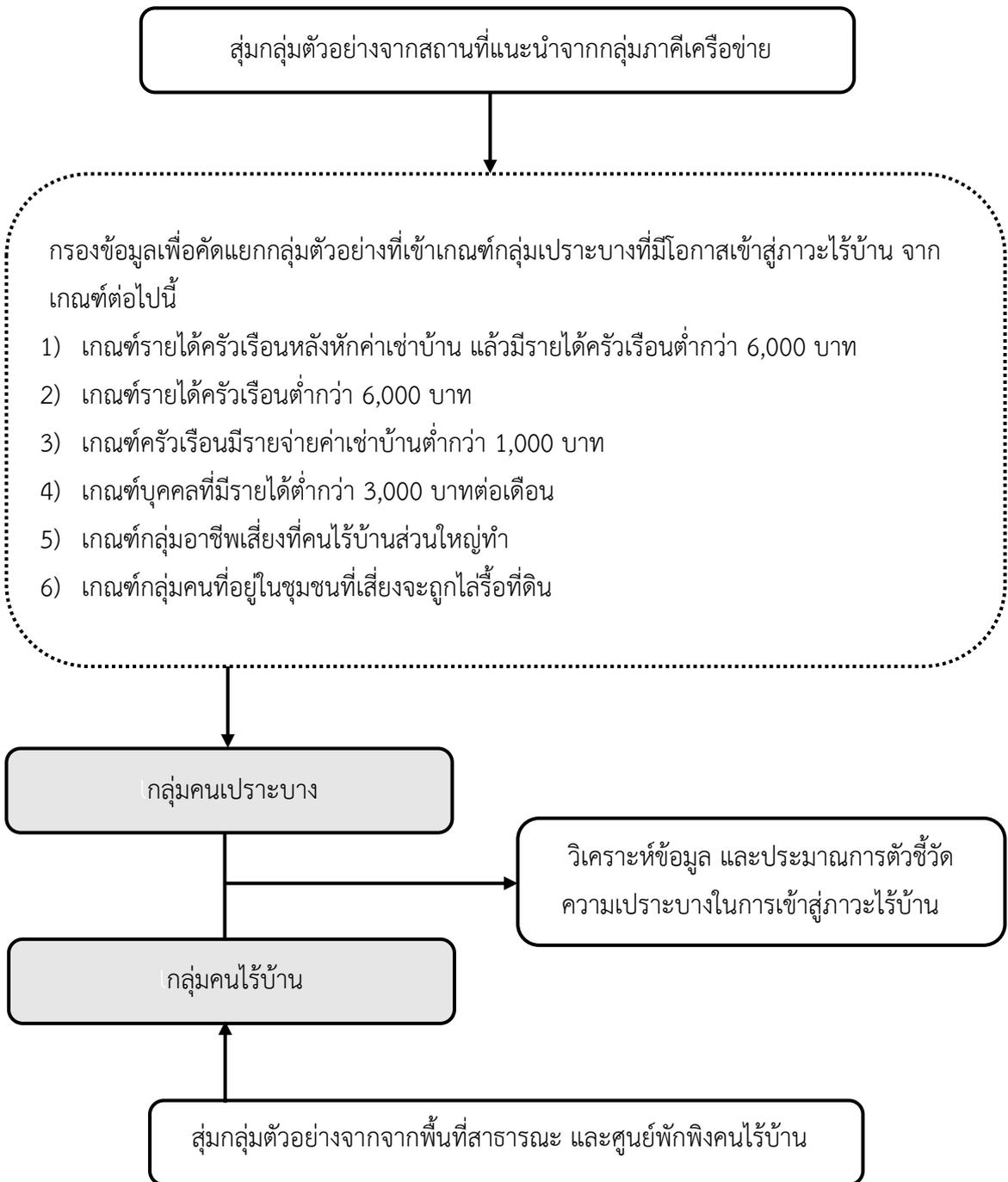
ในการศึกษาตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านในระยะที่สองได้ดำเนินงานในรูปแบบของงานวิจัยภาคสนามในรูปแบบของแบบสอบถาม โดยการเก็บข้อมูลจะถูกแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือการเก็บข้อมูลในลักษณะแบบสอบถาม (Questionnaire) และการเก็บข้อมูลแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (Interview) โดยการเก็บข้อมูลทั้งสองวิธีนี้จะนำมาสนับสนุนผลการศึกษาซึ่งกันและกันเพื่อที่จะเข้าใจถึงภาวะไร้บ้านอย่างแท้จริง โดย

กลุ่มเป้าหมายในการศึกษาคั้งนี้ถูกแบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ 1) กลุ่มคนที่มีความเสี่ยงจะเป็นคนไร้บ้าน และ 2) กลุ่มคนไร้บ้าน โดยในกลุ่มนี้จะถูกแบ่งเป็น 2 กลุ่มย่อย ได้แก่ กลุ่มคนไร้บ้านหน้าใหม่ (ระยะเป็นคนไร้บ้านไม่เกิน 1 ปี) และกลุ่มคนไร้บ้านถาวร (ระยะเวลาเป็นคนไร้บ้านมากกว่า 1 ปี) ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร และขอนแก่น โดยสาเหตุที่เลือกจังหวัดดังกล่าว เนื่องจากมีภาคีเครือข่ายที่ทำงานด้านคนไร้บ้านซึ่งจะช่วยให้สามารถดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนามได้ถูกต้องแม่นยำมากขึ้น

สำหรับกลุ่มคนไร้บ้านนั้นเป็นกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะเฉพาะ สามารถพบคนไร้บ้านได้ในศูนย์พักพิง คนไร้บ้านและพื้นที่สาธารณะ ทำให้สามารถคัดกรองคนไร้บ้านได้ตรงกลุ่มเป้าหมาย ขณะที่กลุ่มคนเปราะบาง นั้นมีความอ่อนไหวในการคัดกรอง ดังนั้นเพื่อให้สามารถสำรวจกลุ่มเปราะบางได้ตรงกลุ่มเป้าหมาย คณะผู้วิจัยจึงใช้เกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มเปราะบางจากรายงานการพัฒนาตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านในระยะที่ 1 มาเป็นเกณฑ์เบื้องต้นในการสำรวจและเก็บข้อมูลภาคสนาม ซึ่งมี 6 เกณฑ์ ดังนี้ 1. เกณฑ์รายได้ครัวเรือน หลังหักค่าเช่าบ้านแล้วมีรายได้ครัวเรือนต่ำกว่า 6,000 บาท 2. เกณฑ์รายได้ครัวเรือนต่ำกว่า 6,000 บาท โดยคณะผู้วิจัยใช้เกณฑ์ 6,000 บาทเนื่องจากอัตราค่าแรงขั้นต่ำของประเทศไทยอยู่ที่วันละ 300 บาทต่อวัน หากแรงงานทำงาน 20 วัน ทำให้มีรายได้เพียงเดือนละ 6,000 บาท เนื่องจากข้อมูลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี พ.ศ. 2558 พบว่า หนึ่งครัวเรือนในประเทศไทยมีสมาชิกเฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ 2.8 คน ซึ่งถ้าหากรายได้ต่ำกว่าเกณฑ์ดังกล่าวสามารถสะท้อนให้เห็นถึงรายได้ครัวเรือนไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ 3. เกณฑ์ครัวเรือนมีรายจ่ายค่าเช่าบ้านต่ำกว่า 1,000 บาท เนื่องจากจากข้อมูลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี พ.ศ.2558 พบว่า ณ ระดับค่าเช่า 1,000 บาท เป็นระดับค่าเช่าที่สะท้อนลักษณะบ้านเช่าที่มีลักษณะสินค้าด้อย 4. เกณฑ์บุคคลที่มีรายได้ต่ำกว่า 3,000 บาทต่อเดือน เนื่องจากข้อมูลสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่าระดับเส้นความยากจนของประเทศไทยในปี พ.ศ. 2558 อยู่ที่ประมาณ 2,600 บาท และภาคกลางที่ 2,800 บาท ทำให้คณะผู้วิจัยใช้เกณฑ์ 3,000 บาท เป็นตัวเปรียบเทียบ 5. เกณฑ์กลุ่มอาชีพเสี่ยงที่คนไร้บ้านส่วนใหญ่ทำก่อนที่จะมาเป็นคนไร้บ้าน เช่น แรงงานรายวันตามโรงงาน หรืออาชีพรับจ้างทั่วไปที่รายได้ไม่แน่นอน และ 6. เกณฑ์กลุ่มคนที่อยู่ในชุมชนที่เสี่ยงจะถูกไล่ออกจากที่ดิน

จากเกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มเปราะบางทั้ง 6 เกณฑ์ เป็นการคัดเลือกจากข้อมูลประชากรจากฐานข้อมูลประชากรขนาดใหญ่ของประเทศ หรือเป็นเพียงกลุ่มเปราะบางตามนิยามฐานข้อมูลประชากรเท่านั้น ดังนั้นในการศึกษาโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านด้วยการวิจัยภาคสนามนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์ว่ากลุ่มคนเปราะบางในงานวิจัยภาคสนามนี้คือกลุ่มตัวอย่างที่เข้าอย่างน้อย 1 เกณฑ์ จาก 6 เกณฑ์นั้นเป็นคนเปราะบาง และดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนามภายใต้คำแนะนำของกลุ่มภาคีเครือข่ายที่ทำงานเกี่ยวข้องกับคนไร้บ้าน

ภาพที่ 3.1 กรอบแนวคิดในการพัฒนาตัวชี้วัดในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน

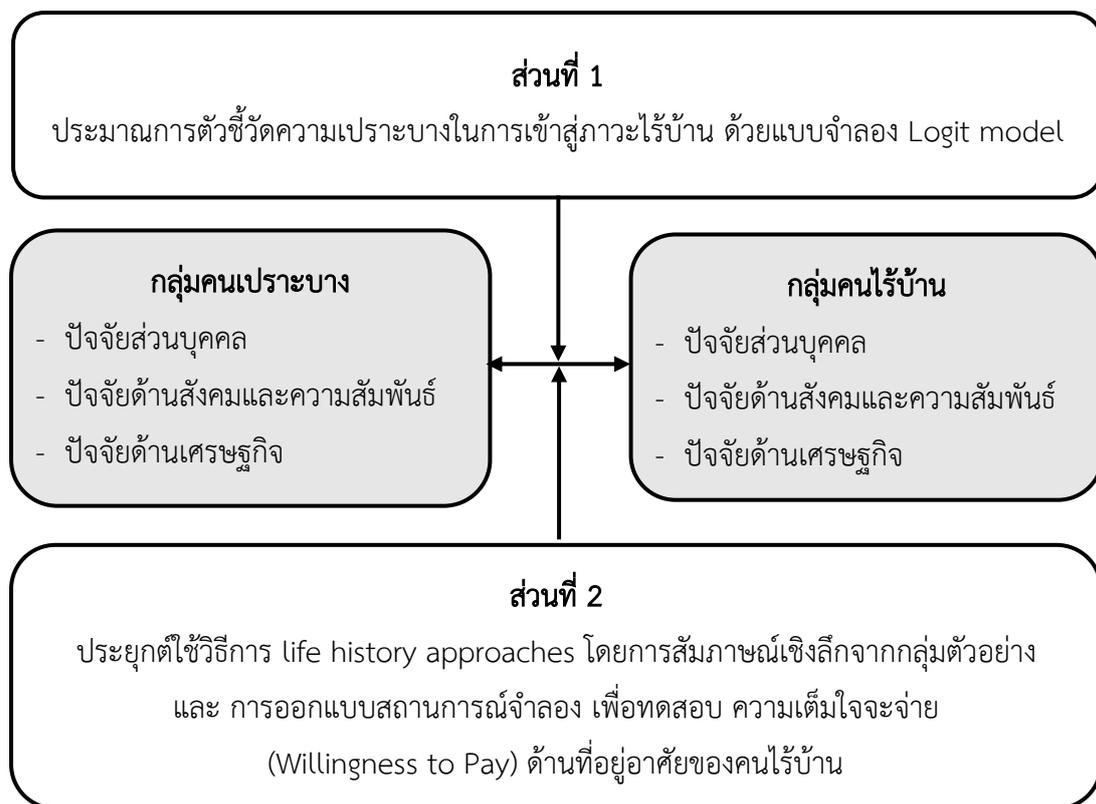

ที่มา: คณะผู้วิจัย

การเก็บข้อมูลในลักษณะแบบสอบถามจะนำมาซึ่งข้อมูลที่วิเคราะห์ในแบบจำลองทางเศรษฐมิติเพื่อหาอิทธิพลของตัวแปรอิสระ (independent variables) ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยส่วนบุคคล เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และปัญหาสังคมในบริบทของประเทศไทย ที่ทำให้มีโอกาสหรือความน่าจะเป็นที่จะทำให้บุคคลเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน โดยทำการสำรวจกลุ่มตัวอย่างจำนวน 294 คน จากพื้นที่กรุงเทพมหานคร และขอนแก่น โดยกลุ่มตัวอย่างถูกแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ 1. กลุ่มคนเปราะบางที่มีโอกาสเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน จำนวน 164 คน และ 2. กลุ่มคนไร้บ้านหน้าใหม่ และกลุ่มคนไร้บ้านถาวร จำนวน 130 คน

ยิ่งไปกว่านั้นเพื่อให้เข้าใจถึงสาเหตุอย่างแท้จริงที่ทำให้กลุ่มตัวอย่างกลายมาเป็นคนไร้บ้าน จึงทำให้คณะผู้วิจัยยังได้ประยุกต์ใช้วิธีการ life history approaches ผ่านการสัมภาษณ์กลุ่มคนไร้บ้าน และคนไร้บ้านหน้าใหม่ ประมาณ 20 คน จนนำมาซึ่งข้อมูลเชิงคุณภาพที่สามารถนำมาสนับสนุนข้อมูลเชิงประจักษ์ในส่วนแรก เพื่อช่วยให้เข้าใจถึงผลการศึกษาย่างถ่องแท้ และมีมุมมองที่กว้างขึ้นอีกด้วย

ภาพที่ 3.2 กรอบแนวคิดทางการศึกษา

ที่มา: คณะผู้วิจัย

3.2 แนวคิดทฤษฎีและแบบจำลองเชิงพฤติกรรม

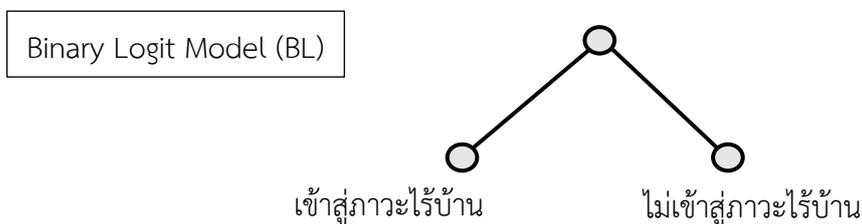
3.2.1. แนวคิดทฤษฎีแบบจำลองเชิงพฤติกรรม

การศึกษาข้อมูลในโครงการพัฒนาแบบสอบถามเพื่อสร้างตัวชี้วัดการเข้าสู่สภาวะไร้บ้าน นักวิจัยนำทฤษฎีและแบบจำลองสำหรับวิเคราะห์พฤติกรรมทางเลือกระหว่างทางเลือกต่าง ๆ ที่มีจำนวนจำกัด (Discrete Choice Analysis) หรือแบบจำลองโลจิต (Logit Model) ซึ่งถูกพัฒนาโดย ศาสตราจารย์ Daniel L. McFadden ซึ่งได้รับรางวัลโนเบลทางเศรษฐศาสตร์ในปี ค.ศ. 2000

การสร้างแบบจำลองเชิงพฤติกรรมเพื่อสร้างตัวชี้วัดที่สามารถนำไปใช้วัดการเข้าสู่สภาวะไร้บ้าน ต้องเริ่มจากการตีความคำว่า “แบบจำลองเชิงพฤติกรรม” แบบจำลองเชิงพฤติกรรม คือแบบจำลองที่จำลองหรือสังเกตการตัดสินใจของบุคคลเมื่อมีทางเลือกต่าง ๆ ให้เลือก (Domencich and Mcfadden, 1975) แบบจำลองเชิงพฤติกรรมของ Mcfadden สามารถนำมาใช้กับการศึกษาพฤติกรรมเลือกเป็นคนไร้บ้านของกลุ่มตัวอย่างได้อย่างสมเหตุสมผล เนื่องจากการสร้างแบบจำลองการตัดสินใจเข้าสู่สภาวะไร้บ้านนั้นเป็นการตัดสินใจของบุคคลที่ได้ตัดสินใจไปแล้ว (เลือกที่จะเข้าสู่สภาวะคนไร้บ้าน หรือไม่) ทั้งนี้แบบจำลองที่จะมีผลดีเชิงนโยบายคือแบบจำลองที่ทำการศึกษาพฤติกรรมที่ได้เลือกหรือกระทำไปแล้ว ดังนั้นการที่แบบจำลองของ Mcfadden ที่สังเกตจากข้อมูลคนไร้บ้านที่ได้ทำการเลือก หรือตัดสินใจที่จะเข้าสู่สภาวะไร้บ้านไปแล้ว ซึ่งเป็นเหตุการณ์จริง ย่อมทำให้แบบจำลองเชิงพฤติกรรมที่ศึกษาพฤติกรรมที่ได้กระทำไปแล้วนี้ มีความเหมาะสมในการค้นหาเหตุและผลของการตัดสินใจเข้าสู่สภาวะไร้บ้าน

นอกจากนี้แบบจำลองโลจิต (Logit Model) นี้สามารถแบ่งคร่าว ๆ ได้ตามจำนวนทางเลือก เรียกว่า Binary Logit Model (BL) คือ แบบจำลองที่มีโครงสร้างทางเลือกพื้นฐาน 2 ทางเลือก เช่น ทางเลือกที่จะเข้าสู่สภาวะไร้บ้าน หรือ ทางเลือกที่จะเป็นกลุ่มเปราะบางที่มีความเสี่ยงไร้บ้าน และเพื่อให้เข้าใจภาพและรูปแบบของแบบจำลองสามารถสรุปทางเลือกได้ตามแผนภาพดังนี้

ภาพที่ 3.3 โครงสร้างแบบจำลองโลจิตแบบสองทางเลือก

ที่มา: คณะผู้วิจัย

ตารางที่ 3.1 ตัวแปรในแบบจำลอง (ต่อ)

ชื่อตัวแปร	รายละเอียด	ตัวแปร
อายุ	อายุของกลุ่มตัวอย่าง ถูกปรับเป็นตัวแปรเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นตัวแปรหุ่นแบบต่อเนื่อง	กำหนดให้ กลุ่มตัวอย่างที่อายุน้อยกว่า 20 ปีเป็นตัวแปรฐาน $X_{1,21i} = 1$ ถ้ากลุ่มตัวอย่างอายุ 20-39 ปี $X_{1,22i} = 1$ ถ้ากลุ่มตัวอย่างอายุ 40-59 ปี $X_{1,23i} = 1$ ถ้ากลุ่มตัวอย่างอายุ 60 ปี ขึ้นไป
การศึกษา	เป็นตัวแปรเชิงคุณภาพ ซึ่งจะถูปรับเป็นตัวแปรหุ่นแบบต่อเนื่อง	กำหนดให้ กลุ่มตัวอย่างที่ไม่ได้รับการศึกษาเป็นตัวแปรฐาน $X_{1,31i} = 1$ ถ้ามีการศึกษาระดับประถมศึกษา $X_{1,32i} = 1$ ถ้ามีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา $X_{1,33i} = 1$ ถ้ามีการศึกษาเทียบเท่า กศน. $X_{1,34i} = 1$ ถ้ามีการศึกษาระดับปวช. /ปวส. $X_{1,35i} = 1$ ถ้ามีการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป
ความสามารถในการอ่านออกเขียนได้	เป็นตัวแปรเชิงคุณภาพ โดยจะถูกปรับเป็นตัวแปรหุ่น (dummy)	กำหนดให้กลุ่มตัวอย่างที่ไม่มีความสามารถในการอ่านออกเขียนได้เป็นตัวแปรฐาน $X_{1,41i} = 1$ ถ้ากลุ่มตัวอย่างอ่านออกเขียนได้
การมีทักษะการสื่อสารที่ดี	เป็นตัวแปรเชิงคุณภาพ โดยจะถูกปรับเป็นตัวแปรหุ่น (dummy)	กำหนดให้กลุ่มตัวอย่างที่ไม่มีทักษะการสื่อสารที่ดีเป็นตัวแปรฐาน $X_{1,51i} = 1$ ถ้ากลุ่มตัวอย่างอ่านออกเขียนได้
พฤติกรรมการดื่มแอลกอฮอล์	เป็นตัวแปรเชิงคุณภาพ โดยจะถูกปรับเป็นตัวแปรหุ่น (dummy)	กำหนดให้กลุ่มตัวอย่างที่ไม่มีพฤติกรรมการดื่มแอลกอฮอล์เป็นตัวแปรฐาน $X_{1,61i} = 1$ ถ้ากลุ่มตัวอย่างมีพฤติกรรมการดื่มแอลกอฮอล์
พฤติกรรมการเล่นหอยหรือการพนัน	เป็นตัวแปรเชิงคุณภาพ โดยจะถูกปรับเป็นตัวแปรหุ่น (dummy)	กำหนดให้กลุ่มตัวอย่างที่ไม่มีพฤติกรรมการเล่นหอยหรือการพนันเป็นตัวแปรฐาน $X_{1,71i} = 1$ ถ้ากลุ่มตัวอย่างมีพฤติกรรมการเล่นหอยหรือการพนัน

ที่มา: คณะผู้วิจัย

ตารางที่ 3.1 ตัวแปรในแบบจำลอง (ต่อ)

ชื่อตัวแปร	รายละเอียด	ตัวแปร
พฤติกรรมการสูบบุหรี่	เป็นตัวแปรเชิงคุณภาพ โดยจะถูกปรับเป็นตัวแปรหุ่น (dummy)	กำหนดให้กลุ่มตัวอย่างที่ไม่มีพฤติกรรมการสูบบุหรี่เป็นตัวแปรฐาน $X_{1,81i} = 1$ ถ้ากลุ่มตัวอย่างมีพฤติกรรมการสูบบุหรี่
การมีโรคประจำตัว	เป็นตัวแปรเชิงคุณภาพ โดยจะถูกปรับเป็นตัวแปรหุ่น (dummy)	กำหนดให้กลุ่มตัวอย่างที่ไม่มีโรคประจำตัวเป็นตัวแปรฐาน $X_{1,91i} = 1$ ถ้ากลุ่มตัวอย่างมีโรคประจำตัว
การมีบัตรประจำตัวประชาชน	เป็นตัวแปรเชิงคุณภาพ โดยจะถูกปรับเป็นตัวแปรหุ่น (dummy)	กำหนดให้กลุ่มตัวอย่างที่ไม่มีบัตรประจำตัวประชาชนเป็นตัวแปรฐาน $X_{1,91i} = 1$ ถ้ากลุ่มตัวอย่างมีบัตรประจำตัวประชาชน
ปัจจัยด้านครอบครัว และสังคม (X_{2i})		
ความสัมพันธ์อันดีกับครอบครัว	เป็นตัวแปรเชิงคุณภาพ โดยจะถูกปรับเป็นตัวแปรหุ่น (dummy)	กำหนดให้กลุ่มตัวอย่างที่ไม่มีความสัมพันธ์อันดีกับครอบครัวเป็นตัวแปรฐาน $X_{2,11i} = 1$ ถ้ากลุ่มตัวอย่างมีความสัมพันธ์อันดีกับครอบครัว
การพักอาศัยอยู่คนเดียว	เป็นตัวแปรเชิงคุณภาพ โดยจะถูกปรับเป็นตัวแปรหุ่น (dummy)	กำหนดให้กลุ่มตัวอย่างพักอาศัยอยู่คนเดียวเป็นตัวแปรฐาน $X_{2,21i} = 1$ ถ้ากลุ่มตัวอย่างไม่ได้พักอาศัยอยู่คนเดียว
การมีบ้านเป็นของตนเอง	เป็นตัวแปรเชิงคุณภาพ โดยจะถูกปรับเป็นตัวแปรหุ่น (dummy)	กำหนดให้กลุ่มตัวอย่างไม่มีบ้านเป็นของตนเองเป็นตัวแปรฐาน $X_{2,31i} = 1$ ถ้ากลุ่มตัวอย่างมีบ้านเป็นของตนเอง
ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ (X_{3i})		
รายได้เฉลี่ย	รายได้เฉลี่ยต่อเดือน มีหน่วยเป็นบาท โดยเป็นตัวแปรเชิงปริมาณ	$X_{3,1i}$ แสดงอยู่รูปของ ln
ปัจจัยด้านนโยบาย (X_{4i})		
การเข้าถึงเงินเยียวยา Covid-19	เป็นตัวแปรเชิงคุณภาพ โดยจะถูกปรับเป็นตัวแปรหุ่น (dummy)	กำหนดให้กลุ่มตัวอย่างที่เข้าไม่ถึงเงินเยียวยา Covid-19 เป็นตัวแปรฐาน $X_{4,11i} = 1$ ถ้ากลุ่มตัวอย่างที่เข้าถึงเงินเยียวยา Covid-19

ที่มา: คณะผู้วิจัย

ตารางที่ 3.1 ตัวแปรในแบบจำลอง (ต่อ)

ชื่อตัวแปร	รายละเอียด	ตัวแปร
การเข้าถึงเบี้ย คนชรา หรือคน พิการ	เป็นตัวแปรเชิงคุณภาพ โดย จะถูกปรับเป็นตัวแปรหุ่น (dummy)	กำหนดให้กลุ่มตัวอย่างที่เข้าไม่ถึงเบี้ยคนชรา หรือคน พิการ เป็นตัวแปรฐาน $X_{4,11i} = 1$ ถ้ากลุ่มตัวอย่างที่เข้าถึงเบี้ยคนชรา หรือ คนพิการ
การเข้าถึงบัตร สวัสดิการคนจน	เป็นตัวแปรเชิงคุณภาพ โดย จะถูกปรับเป็นตัวแปรหุ่น (dummy)	กำหนดให้กลุ่มตัวอย่างที่เข้าไม่ถึงบัตรสวัสดิการคนจน เป็นตัวแปรฐาน $X_{4,11i} = 1$ ถ้ากลุ่มตัวอย่างที่เข้าถึงบัตรสวัสดิการคน จน

ที่มา: คณะผู้วิจัย

เอกสารอ้างอิง

อนรรฆ พิทักษ์ธานิน และคณะ (2559). การสำรวจข้อมูลทางประชากรเชิงลึกของคนไร้บ้านในเขตกรุงเทพมหานครและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ: กรุงเทพฯ

Domencich, T. A., & McFadden, D. (2518). *Urban travel demand-a behavioral analysis*. North-Holland Publishing Company Limited, Oxford, England

บทที่ 4

แบบจำลองโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน (Homeless Probability Model)

ณัฐศุภณ คำชื่น และ ณัฐพล สิวลีพันธ์

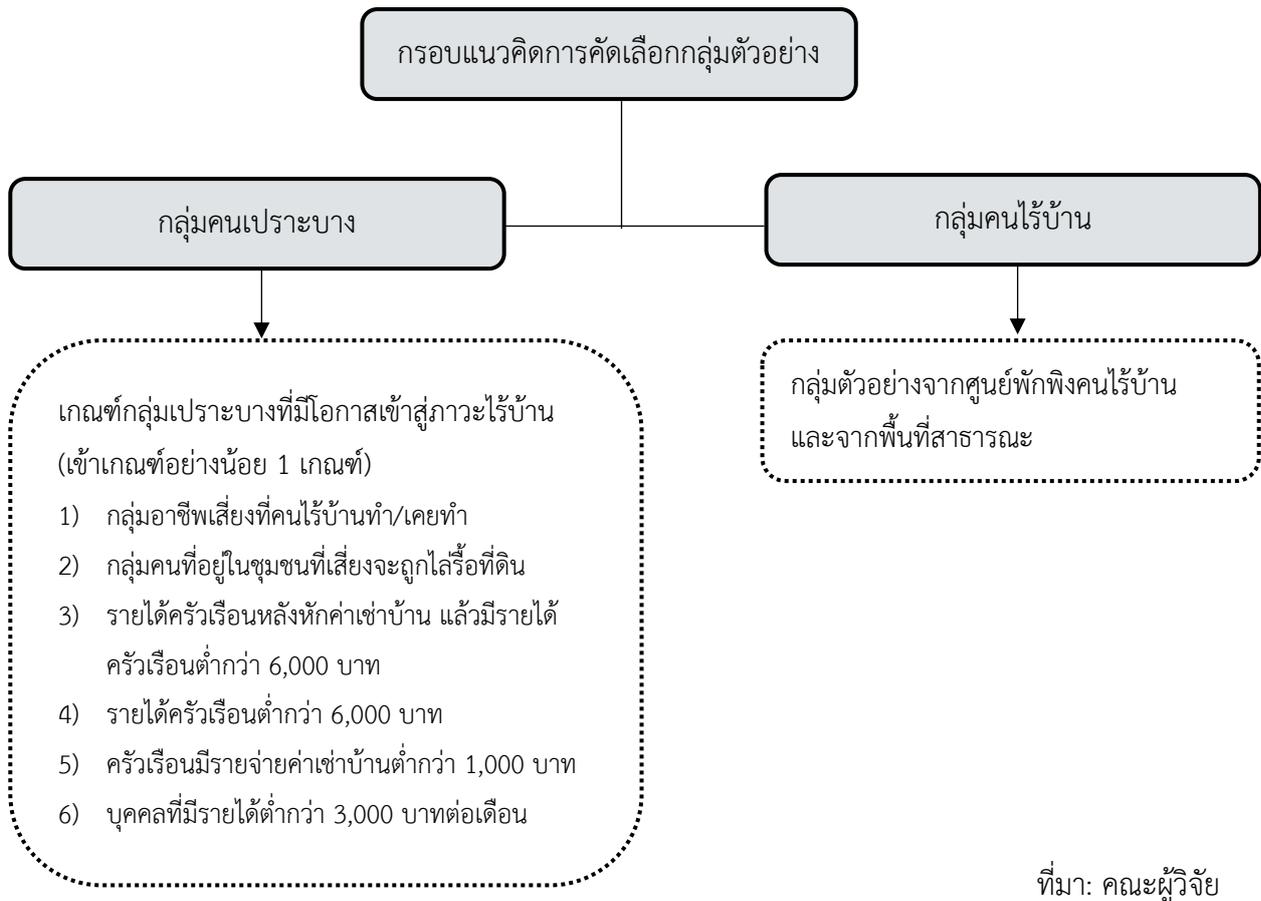
4.1 กรอบแนวคิด: เกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยภาคสนาม

การศึกษาโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านด้วยการวิจัยภาคสนามนั้น เป็นการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างสองกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 กลุ่มคนไร้บ้าน และ กลุ่มที่ 2 กลุ่มที่มีความเปราะบางจนอาจนำไปสู่ภาวะไร้บ้าน หรืออาจเรียกว่า กลุ่มคนเปราะบาง ซึ่งสำหรับกลุ่มคนไร้บ้านนั้น จัดเป็นกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะเฉพาะ สามารถพบได้ในศูนย์พักพิงคนไร้บ้านหรือตามพื้นที่สาธารณะ ทำให้การลงเก็บข้อมูลสามารถคัดกรองคนไร้บ้านได้ตรงกลุ่มเป้าหมายมากขึ้น ในขณะที่กลุ่มคนเปราะบางนั้น เป็นกลุ่มที่ค่อนข้างมีความอ่อนไหวในขั้นตอนการคัดกรอง ดังนั้นเพื่อให้การสำรวจตรงกลุ่มเป้าหมายมากที่สุด คณะผู้วิจัยจึงมีการกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มคนเปราะบาง โดยอ้างอิงเกณฑ์มาจากรายงานการพัฒนาตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านในระยะที่ 1 เพื่อใช้เป็นเกณฑ์เบื้องต้นในการสำรวจและเก็บข้อมูลในภาคสนาม ประกอบไปด้วย 6 เกณฑ์ ดังนี้

1. กลุ่มอาชีพเสี่ยงที่คนไร้บ้านทำ หรือ เคยทำ
2. กลุ่มคนที่อยู่ในชุมชนที่เสี่ยงจะถูกไล่รื้อที่ดิน
3. รายได้ครัวเรือนหลังหักค่าเช่าบ้าน แล้วมีรายได้ครัวเรือนต่ำกว่า 6,000 บาท
4. รายได้ครัวเรือนต่ำกว่า 6,000 บาท
5. ครัวเรือนมีรายจ่ายค่าเช่าบ้านต่ำกว่า 1,000 บาท
6. เกณฑ์บุคคลที่มีรายได้ต่ำกว่า 3,000 บาทต่อเดือน

จากเกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มเปราะบางทั้ง 6 เกณฑ์ข้างต้น จัดเป็นการคัดเลือกจากฐานข้อมูลประชากรของประเทศที่มีขนาดใหญ่ ซึ่งถือเป็นกลุ่มเปราะบางตามนิยามฐานข้อมูลประชากรเท่านั้น ดังนั้นในการศึกษาโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านด้วยการวิจัยภาคสนามนี้ คณะผู้วิจัยจึงได้มีการกำหนดเงื่อนไขเกณฑ์กลุ่มคนเปราะบาง โดยถ้าหากกลุ่มตัวอย่างที่ผ่านอย่างน้อย 1 เกณฑ์ จาก 6 เกณฑ์ข้างต้น จะถือว่าจัดอยู่ในกลุ่มคนเปราะบาง ซึ่งการดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนามนี้จะดำเนินการอยู่ภายใต้คำแนะนำของกลุ่มภาคีเครือข่ายที่ทำงานเกี่ยวข้องกับคนไร้บ้าน

ภาพที่ 4.1 กรอบแนวคิดการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยภาคสนาม

4.2 ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง

ตารางที่ 4.1 จำนวนของกลุ่มตัวอย่างกลุ่มคนไร้บ้านและกลุ่มคนเปราะบาง แบ่งตามพื้นที่

พื้นที่	คนไร้บ้าน (คน)			คนเปราะบาง (คน)	รวม (คน)
	ศูนย์พักพิงของ NGOs	พื้นที่สาธารณะ	รวม		
กรุงเทพและปริมณฑล	55	16	71	46	117
ขอนแก่น	26	33	59	118	177
รวม (คน)	81	49	130	164	294

ที่มา: คณะผู้วิจัย

สำหรับการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามสามารถเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างได้ทั้งสิ้น จำนวน 294 ตัวอย่าง ดังตารางที่ 4.1 แบ่งออกเป็นกลุ่มคนเปราะบาง จำนวน 164 คน และกลุ่มคนไร้บ้าน จำนวน 130 คน

ซึ่งกลุ่มตัวอย่างคนไร้บ้านได้ทำการจัดเก็บข้อมูลมาจาก 2 แหล่ง ได้แก่ หนึ่ง เก็บจากศูนย์พักพิงของ NGOs โดยมาจากพื้นที่กรุงเทพและปริมณฑล จำนวน 55 คน และจังหวัดขอนแก่น จำนวน 26 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 81 คน และ สอง เก็บจากคนไร้บ้านในพื้นที่สาธารณะ จำนวน 49 คน โดยมาจากพื้นที่กรุงเทพและปริมณฑล 16 คน และจังหวัดขอนแก่น 33 คน ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างคนเปราะบาง จำนวน 164 คน มาจากพื้นที่กรุงเทพและปริมณฑล จำนวน 46 คน และจังหวัดขอนแก่น จำนวน 118 คน

ตารางที่ 4.2 สัดส่วนเพศของกลุ่มคนไร้บ้านและกลุ่มคนเปราะบาง

กลุ่มตัวอย่าง	เพศชาย	เพศหญิง	เพศทางเลือก	ไม่ระบุ	รวม (คน)
กลุ่มคนเปราะบาง	68 (41.46%)	93 (56.71%)	2 (1.22%)	1 (0.61%)	164 (100%)
กลุ่มคนไร้บ้าน	82 (63.08%)	45 (34.62%)	1 (0.77%)	2 (1.54%)	130 (100%)

ที่มา: คณะผู้วิจัย

จากตารางที่ 4.2 แสดงให้เห็นถึงสัดส่วนเพศของกลุ่มคนไร้บ้านและกลุ่มคนเปราะบาง สำหรับกลุ่มคนเปราะบางมีสัดส่วนเพศชายและเพศหญิงค่อนข้างใกล้เคียงกัน โดยมีสัดส่วนเพศหญิงอยู่ที่ร้อยละ 56.71 และสัดส่วนเพศชายอยู่ที่ร้อยละ 41.46 ในขณะที่กลุ่มคนไร้บ้านมีสัดส่วนเพศชายมากกว่าเพศหญิง โดยมีสัดส่วนเพศชายอยู่ที่ร้อยละ 63.08 และมีสัดส่วนเพศหญิงอยู่ที่ร้อยละ 34.62 นอกจากนี้หากพิจารณาความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ของทั้งสองกลุ่ม ดังตารางด้านล่างที่ 4.3 จะพบว่ากลุ่มคนเปราะบางและกลุ่มคนไร้บ้านส่วนใหญ่มีความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ คิดเป็นร้อยละ 93.90 และร้อยละ 94.61 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.3 สัดส่วนความสามารถในการอ่านเขียนได้ของกลุ่มคนไร้บ้านและกลุ่มคนเปราะบาง

กลุ่มตัวอย่าง	มีความสามารถในการอ่านออกเขียนได้	ไม่มีความสามารถในการอ่านออกเขียนได้	ไม่ระบุ	รวม (คน)
กลุ่มคนเปราะบาง	154 (93.90%)	9 (5.49%)	1 (0.61%)	164 (100%)
กลุ่มคนไร้บ้าน	123 (94.61%)	4 (3.08%)	3 (2.31%)	130 (100%)

ที่มา: คณะผู้วิจัย

หากพิจารณารายได้เฉลี่ยต่อคนของกลุ่มคนไร้บ้านและกลุ่มคนเปราะบาง ดังตารางที่ 4.4 รายได้เฉลี่ยต่อคนของกลุ่มคนเปราะบางมีค่ามากกว่ากลุ่มคนไร้บ้านประมาณ 2,254 บาทต่อเดือน โดยกลุ่มคนเปราะบาง

มีรายได้เฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ 7,032.23 บาทต่อเดือน ในขณะที่กลุ่มคนไร้บ้านมีรายได้เฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ 4,778.33 บาทต่อเดือน ซึ่งอาจอนุมานได้ว่ากลุ่มคนเปราะบางและกลุ่มคนไร้บ้านมีรายได้แตกต่างกัน คิดเป็นร้อยละ 30 ของอัตราค่าจ้างขั้นต่ำต่อเดือน (อ้างอิงจากรายได้ขั้นต่ำต่อเดือนที่ 300 บาท คูณ 20 วัน เท่ากับมีรายได้ประมาณ 6,000 บาทต่อเดือน)

ตารางที่ 4.4 รายได้เฉลี่ยต่อคนของกลุ่มคนไร้บ้านและกลุ่มคนเปราะบางต่อเดือน

กลุ่มตัวอย่าง	รายได้เฉลี่ยต่อคน (บาท/เดือน)
กลุ่มคนเปราะบาง	7,032.23
กลุ่มคนไร้บ้าน	4,778.33

ที่มา: คณะผู้วิจัย

ในขณะที่สัดส่วนคนสูบบุหรี่/ยาสูบของกลุ่มคนไร้บ้านและกลุ่มคนเปราะบางค่อนข้างมีความแตกต่างกัน โดยพบว่ากลุ่มคนไร้บ้านนั้นมีสัดส่วนคนสูบบุหรี่สูงกว่าคนเปราะบาง ดังเห็นได้จากตารางที่ 4.5 พบว่ากลุ่มเปราะบางโดยส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ไม่สูบบุหรี่สูงถึงร้อยละ 73.17 ในขณะที่กลุ่มคนไร้บ้านมีผู้ที่สูบบุหรี่ คิดเป็นร้อยละ 53.85 นอกจากนี้คนกลุ่มนี้ยังต้องเสียค่าใช้จ่ายสำหรับซื้อบุหรี่หรือยาสูบอยู่ที่ 339.34 บาทต่อเดือน เช่นเดียวกับกลุ่มคนเปราะบางที่เป็นผู้สูบบุหรี่ ร้อยละ 25.61 ต้องเสียค่าใช้จ่ายสำหรับซื้อบุหรี่หรือยาสูบอยู่ที่ 270.46 บาทต่อเดือน ซึ่งถือว่ากลุ่มคนไร้บ้านมีสัดส่วนค่าใช้จ่ายบุหรี่/ยาสูบเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่มคนเปราะบางอยู่ที่ 68.88 บาทต่อเดือน

ตารางที่ 4.5 ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยค่าบุหรี่/ยาสูบของกลุ่มคนไร้บ้านและกลุ่มคนเปราะบาง

กลุ่มตัวอย่าง	ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือน (บาท)	สูบบุหรี่	ไม่สูบบุหรี่	ไม่ระบุ	รวม (คน)
กลุ่มคนเปราะบาง	270.46	42 (25.61%)	120 (73.17%)	2 (1.22%)	164 (100%)
กลุ่มคนไร้บ้าน	339.34	70 (53.85%)	59 (45.38%)	1 (0.77%)	130 (100%)

ที่มา: คณะผู้วิจัย

อีกทั้งสัดส่วนการดื่มสุราของกลุ่มคนเปราะบางและกลุ่มคนไร้บ้าน ในตารางที่ 4.6 จะเห็นได้ว่ามีสัดส่วนที่ค่อนข้างใกล้เคียงและสอดคล้องกัน คือ โดยส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนที่ไม่ดื่มสุรา คิดเป็นร้อยละ 40.77 และ 33.57 ตามลำดับ ในขณะที่กลุ่มคนที่ดื่มสุราจะมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยสำหรับซื้อสุรากลุ่มคนเปราะบางและ

กลุ่มคนไร้บ้านอยู่ที่ประมาณ 383.04 บาทต่อเดือน และ 636.99 บาทต่อเดือน ตามลำดับ โดยจะเห็นว่ากลุ่มคนไร้บ้านนั้นมีสัดส่วนค่าใช้จ่ายที่ค่อนข้างสูงกว่ากลุ่มคนเปราะบางมากถึง 256.65 บาทต่อเดือน

ตารางที่ 4.6 ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยค่าสุราของกลุ่มคนไร้บ้านและกลุ่มคนเปราะบาง

กลุ่มตัวอย่าง	ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือน (บาท)	ดื่มเหล้า	ไม่ดื่มเหล้า	ไม่ระบุ	รวม (คน)
กลุ่มคนเปราะบาง	383.04	42 (33.57%)	120 (65.85%)	2 (0.61%)	164 (100%)
กลุ่มคนไร้บ้าน	636.69	70 (40.77%)	59 (58.46%)	1 (0.77%)	130 (100%)

ที่มา: คณะผู้วิจัย

นอกจากนี้ ตารางที่ 4.7 เป็นการแสดงค่าใช้จ่ายโดยเฉลี่ยสำหรับการซื้อสลากกินแบ่งรัฐบาลหรือหวยของกลุ่มคนไร้บ้าน และกลุ่มคนเปราะบาง พบว่ากลุ่มคนไร้บ้านโดยส่วนใหญ่ ร้อยละ 73.08 ไม่ซื้อสลากกินแบ่งรัฐบาล/หวย ในขณะที่กลุ่มคนเปราะบางมีสัดส่วนของคนที่ซื้อและไม่ซื้อสลากกินแบ่งรัฐบาล/หวยเท่ากันที่ร้อยละ 50 และเมื่อเทียบค่าใช้จ่ายสำหรับการซื้อสลากกินแบ่งรัฐบาล/หวย กลุ่มเปราะบางมีค่าใช้จ่ายในการซื้อสลากกินแบ่งรัฐบาล/หวยอยู่ที่ 984.45 บาทต่อเดือน ซึ่งมากกว่ากลุ่มคนไร้บ้านที่มีค่าใช้จ่ายในการสลากกินแบ่งรัฐบาล/หวยอยู่ที่ประมาณ 174.77 บาทต่อเดือน ถือว่ากลุ่มคนเปราะบางมีค่าใช้จ่ายสูงกว่ากลุ่มคนไร้บ้านมากถึง 809.68 บาทต่อเดือน

ตารางที่ 4.7 ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยค่าสลากกินแบ่งรัฐบาล/หวยของกลุ่มคนไร้บ้านและกลุ่มคนเปราะบาง

กลุ่มตัวอย่าง	ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือน (บาท)	ซื้อสลากกินแบ่งรัฐบาล	ไม่ซื้อสลากกินแบ่งรัฐบาล	ไม่ระบุ	รวม (คน)
กลุ่มคนเปราะบาง	984.45	82 (50.00%)	81 (49.39%)	1 (0.61%)	164 (100%)
กลุ่มคนไร้บ้าน	174.77	34 (26.15%)	95 (73.08%)	1 (0.77%)	130 (100%)

ที่มา: คณะผู้วิจัย

ต่อมาเป็นการพิจารณาถึงลักษณะการอยู่อาศัยกับครอบครัวของกลุ่มคนเปราะบางและกลุ่มคนไร้บ้านในช่วงก่อนที่จะเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน ว่ามีลักษณะการอยู่อาศัยแบบใด เช่น การอาศัยอยู่คนเดียว การอาศัยอยู่ร่วมกับ

ครอบครัว การอาศัยอยู่กับญาติ การอาศัยอยู่กับแฟน การอาศัยอยู่กับพ่อแม่ หรือ อื่น ๆ ซึ่งสามารถดูผลจากการสัมภาษณ์ได้จากตารางที่ 4.8 ดังนี้

ตารางที่ 4.8 ลักษณะการอยู่อาศัยกับครอบครัวของกลุ่มคนไร้บ้านและคนเปราะบาง

กลุ่มตัวอย่าง	อยู่คนเดียว	อยู่กับครอบครัว	อยู่กับญาติ	อยู่กับแฟน	อยู่กับพ่อแม่	อยู่กับเพื่อน	อื่น ๆ	ไม่ระบุ	รวม (คน)
กลุ่มคนเปราะบาง	18 (10.98%)	102 (62.20%)	8 (4.88%)	21 (12.80%)	8 (4.88%)	3 (1.83%)	2 (1.22%)	2 (1.22%)	164 (100%)
กลุ่มคนไร้บ้าน	62 (47.69%)	13 (10.00%)	4 (3.08%)	39 (30.00%)	1 (0.77%)	8 (6.15%)	2 (1.54%)	1 (0.77%)	130 (100%)

หมายเหตุ: สำหรับคนไร้บ้าน คือ ช่วงเวลาก่อนที่จะเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน ที่มา: คณะผู้วิจัย

จากตารางแสดงให้เห็นถึงลักษณะการอยู่อาศัยกับครอบครัวของกลุ่มคนเปราะบางและ กลุ่มคนไร้บ้าน (ช่วงก่อนที่จะเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน) พบว่ากลุ่มคนเปราะบางส่วนใหญ่ร้อยละ 62.20 อาศัยอยู่กับครอบครัว ตามมาด้วยอาศัยอยู่กับแฟน และอาศัยอยู่คนเดียว คิดเป็นร้อยละ 12.80 และ 10.98 ตามลำดับ ในขณะที่กลุ่มคนเปราะบางในช่วงก่อนที่จะเข้าสู่ภาวะไร้บ้านร้อยละ 47.69 อาศัยอยู่คนเดียว ตามมาด้วยอาศัยอยู่กับแฟน และอาศัยอยู่กับครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 30 และ 10 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.9 รายได้เฉลี่ยและค่าใช้จ่ายของคนไร้บ้าน ระหว่างกรุงเทพและขอนแก่น

	กรุงเทพและปริมณฑล	ขอนแก่น	รวมเฉลี่ย
รายได้ต่อเดือน	4,452.82	5,170.06	4,778.33
ค่าบุหรี่ยาสูบ	102.96	623.80	339.34
ค่าสุรา	120.85	1,257.46	636.69
ค่าใช้จ่ายสลากกินแบ่งรัฐบาล/หวย	231.69	106.27	174.77

ที่มา: คณะผู้วิจัย

ตารางที่ 4.9 แสดง รายได้และค่าใช้จ่ายเฉลี่ยเปรียบเทียบระหว่างคนไร้บ้านในพื้นที่กรุงเทพ และ จังหวัดขอนแก่น พบว่ากลุ่มคนไร้บ้านในพื้นที่กรุงเทพนั้นมีรายได้ที่ 4,452.82 บาทต่อเดือน น้อยกว่ากลุ่มคนไร้บ้านที่ขอนแก่นที่ 5,170.06 บาทต่อเดือน ในด้านค่าใช้จ่ายกลุ่มคนไร้บ้านกรุงเทพมีค่าใช้จ่ายบุหรี่ยาสูบ และค่าสุราที่ 102.96 และ 120.85 บาทต่อเดือนตามลำดับ ซึ่งน้อยกว่ากลุ่มคนไร้บ้านขอนแก่นที่มีค่าใช้จ่ายค่าบุหรี่ยาสูบ และค่าสุราที่ 623.80 และ 1257.46 บาทต่อเดือน ตามลำดับ ขณะที่ค่าใช้จ่ายสลากกินแบ่ง

รัฐบาล/หวยกลุ่มคนไร้บ้านกรุงเทพมีค่าใช้จ่ายที่ 231.69 บาทต่อเดือน ซึ่งมากกว่ากลุ่มคนไร้บ้านขอนแก่นที่ 106.27 บาทต่อเดือน

ตารางที่ 4.10 รายได้เฉลี่ยและค่าใช้จ่ายของคนไร้บ้าน ระหว่างศูนย์พักพิงและพื้นที่สาธารณะ

	ศูนย์พักพิง	พื้นที่สาธารณะ	รวมเฉลี่ย
รายได้ต่อเดือน	5,333.95	3,859.86	4,778.33
ค่าบุหรี่ยาสูบ	246.54	492.73	339.34
ค่าสุรา	328.40	1,146.33	636.69
ค่าใช้จ่ายสลากกินแบ่งรัฐบาล/หวย	207.65	120.41	174.77

ที่มา: คณะผู้วิจัย

ตารางที่ 4.10 แสดง รายได้เฉลี่ยและค่าใช้จ่ายของคนไร้บ้าน ระหว่างศูนย์พักพิงและพื้นที่สาธารณะ พบว่ากลุ่มคนไร้บ้านที่อาศัยอยู่ในศูนย์พักพิงมีรายได้ที่ 5,333.95 บาทต่อเดือน ซึ่งมากกว่ากลุ่มคนไร้บ้านในพื้นที่สาธารณะที่มีรายได้ 3,859.86 บาทต่อเดือน ในด้านค่าใช้จ่ายกลุ่มคนไร้บ้านในศูนย์พักพิงมีค่าใช้จ่าย บุหรี่/ยาสูบ และค่าสุราที่ 246.54 และ 328.40 บาทต่อเดือน ตามลำดับ ซึ่งน้อยกว่ากลุ่มคนไร้บ้านในพื้นที่ สาธารณะที่มีค่าใช้จ่ายค่าบุหรี่ยาสูบ และค่าสุราที่ 492.73 และ 1,146.33 บาทต่อเดือน ตามลำดับ ขณะที่ ค่าใช้จ่ายสลากกินแบ่งรัฐบาล/หวยกลุ่มคนไร้บ้านในศูนย์พักพิงมีค่าใช้จ่ายที่ 207.65 บาทต่อเดือน ซึ่งมากกว่า กลุ่มคนไร้บ้านในพื้นที่สาธารณะที่ 120.41 บาทต่อเดือน

ตารางที่ 4.11 รายได้เฉลี่ยและค่าใช้จ่ายของกลุ่มคนเปราะบาง ระหว่างกรุงเทพและขอนแก่น

	กรุงเทพและปริมณฑล	ขอนแก่น	รวมเฉลี่ย
รายได้ต่อเดือน	7,286.30	6,933.19	7,032.24
ค่าบุหรี่ยาสูบ	68.70	349.12	270.46
ค่าสุรา	311.30	411.00	383.04
ค่าใช้จ่ายสลากกินแบ่งรัฐบาล/หวย	666.52	1,108.39	984.45

ที่มา: คณะผู้วิจัย

ตารางที่ 4.11 แสดง รายได้เฉลี่ยและค่าใช้จ่ายของกลุ่มคนเปราะบาง ระหว่างกรุงเทพและขอนแก่น พบว่าในด้านรายได้กลุ่มคนเปราะบางในกรุงเทพ มีรายได้ที่ 7,286.30 บาทต่อเดือน มากกว่ากลุ่มคนเปราะบางในขอนแก่นที่ 6,933.19 บาทต่อเดือน ในด้านค่าใช้จ่ายคนเปราะบางในกรุงเทพมีค่าใช้จ่าย ค่าบุหรี่ยา/

ยาสูบ ค่าสุรา และค่าใช้จ่ายสลากกินแบ่งรัฐบาล/หวยอยู่ที่ 68.70 311.30 และ 666.52 บาทต่อเดือน ตามลำดับ ขณะที่กลุ่มคนเปราะบางในขอนแก่นมีค่าใช้จ่าย ค่าบุหรี่ยาสูบ ค่าสุรา และค่าใช้จ่ายสลากกินแบ่ง รัฐบาล/หวยอยู่ที่ 349.12 411 และ 1,108.39 บาทต่อเดือน ตามลำดับ

4.3 สรุปลักษณะเบื้องต้นของกลุ่มตัวอย่างกลุ่มคนไร้บ้านและกลุ่มคนเปราะบาง

ในด้านรายได้และ ค่าใช้จ่ายของกลุ่มตัวอย่างกลุ่มคนไร้บ้าน พบว่าในด้านรายได้ของกลุ่มคนไร้บ้านที่ กรุงเทพมหานครต่ำกว่าของกลุ่มคนไร้บ้านที่ขอนแก่น โดยแตกต่างกันประมาณ อยู่ที่ 4,452.82 บาท ซึ่งน้อยกว่าที่ ขอนแก่นที่อยู่ 5,170.06 บาท นอกจากนี้พฤติกรรมค่าใช้จ่ายของคนไร้บ้านในขอนแก่นนั้นมีรายจ่ายด้าน ยาสูบและสุราสูงกว่า ขณะที่คนไร้บ้านในกรุงเทพมหานครจะมีค่าใช้จ่ายสลากกินแบ่งรัฐบาล/หวยสูงกว่ากลุ่มคนไร้ บ้านที่ขอนแก่น ทั้งนี้หากเปรียบเทียบ กลุ่มคนไร้บ้านระหว่างคนไร้บ้านในศูนย์พักพิงและพื้นที่สาธารณะ จะ พบว่าคนไร้บ้านในศูนย์พักพิงนั้นมีรายได้ต่อเดือนที่สูงกว่าคนไร้บ้านในพื้นที่สาธารณะที่ประมาณ 1,474.09 (5,333.95 – 3,859.86) บาทต่อเดือน แต่ขณะที่รายจ่ายกลุ่มคนไร้บ้านในพื้นที่สาธารณะมีค่าใช้จ่ายด้านยาสูบ และสุราที่สูงกว่ากลุ่มคนไร้บ้านในศูนย์พักพิง โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายสุราที่สูงกว่าคนในศูนย์พักพิงถึง 3.5 เท่า

ขณะที่รายได้กลุ่มคนเปราะบาง ในพื้นที่กรุงเทพและขอนแก่นนั้นมีความใกล้เคียงกัน โดยรายได้ แตกต่างกันประมาณ 353.11 บาทต่อเดือน ซึ่งกลุ่มเปราะบางกรุงเทพมีรายได้เฉลี่ยที่ 7,286.30 บาทต่อเดือน และกลุ่มเปราะบางขอนแก่นมีรายได้ 6,933.19 บาทต่อเดือน ในด้านค่าใช้จ่ายคนเปราะบางในพื้นที่ขอนแก่น นั้นมีการใช้จ่ายยาสูบมากกว่าคนเปราะบางในกรุงเทพประมาณ 5 เท่า ขณะที่ค่าใช้จ่ายด้านสุราแตกต่างกัน ประมาณ 100 บาทต่อเดือน และสำหรับค่าใช้จ่ายสลากกินแบ่งรัฐบาล/หวยคนเปราะบางที่ขอนแก่นนั้นมีการ ใช้จ่ายสูงกว่าคนเปราะบางในกรุงเทพประมาณ 1.6 เท่า

จากข้อมูลรายได้และรายจ่ายของคนไร้บ้านและคนเปราะบาง พบว่าคนเปราะบางนั้นมีรายได้ต่อเดือน สูงกว่ากลุ่มคนเปราะบางประมาณ 2,254 บาทต่อเดือน หรือคำนวณเป็นจำนวนวันทำงานประมาณ 7.5 วัน (คำนวณจากค่าแรงขั้นต่ำ 300 บาทต่อวัน) นอกจากนี้ในด้านค่าใช้จ่ายในสินค้าประเภทบุหรี่ยาสูบและสุรานั้น กลุ่ม คนไร้บ้านกลับมีค่าใช้จ่ายที่สูงกว่ากลุ่มคนเปราะบาง ขณะที่กลุ่มคนเปราะบางนั้นมีค่าใช้จ่าย สลากกินแบ่ง รัฐบาล/หวย สูงถึง 984.45 บาทต่อเดือน หรือคิดเป็นค่าแรงขั้นต่ำประมาณ 3.2 วัน

4.4 ผลการศึกษา

การพัฒนาตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านจากข้อมูลปฐมภูมิด้วยวิธีการวิจัยภาคสนาม ของโครงการวิจัยฉบับนี้ได้ทำการรวบรวมปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยทางเศรษฐกิจ และปัจจัยทางสังคม จากทั้งกลุ่มข้อมูลที่แตกต่างกันสองกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มคนที่อยู่ในภาวะไร้บ้าน (Homeless) และ กลุ่มคนเปราะบางที่มีความเสี่ยงจะเป็นคนไร้บ้าน (Pre-Homeless) จากนั้นจึงทำการเปรียบเทียบคุณลักษณะของข้อมูลที่แตกต่างกันด้วยแบบจำลองทางเศรษฐมิติ (Econometrics Model) ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อสถานการณ์ สภาวะ พฤติกรรม ตลอดจนการตัดสินใจของมนุษย์ภายใต้สถานการณ์ต่าง ๆ

สำหรับการวิเคราะห์ในงานวิจัยชิ้นนี้ ได้แบ่งแนวทางการวิเคราะห์ออกเป็น 2 แนวทาง ได้แก่ หนึ่ง การวิเคราะห์ในระดับปัจเจกบุคคล (Micro Level หรือ Individual's Level) โดยจำแนกเป็นการวิเคราะห์ในอีก 2 มุมมอง คือ มุมมองของปัจจัยเสี่ยงหรือปัจจัยที่จะผลักดันให้กลุ่มเปราะบางเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน (Push or Risk factors) และมุมมองของคนไร้บ้านในด้านของการส่งสัญญาณความต้องการที่จะดึงตัวเองออกจากสภาวะไร้บ้าน (Pull or Returning Sign)

และ สอง การวิเคราะห์ในระดับมหภาค (Macro Level) ในส่วนนี้เป็นการพยากรณ์ (Forecast) การเปลี่ยนแปลงของจำนวนคนไร้บ้านภายใต้สถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อใช้แนวทางการพยากรณ์ดังกล่าวเป็นเครื่องมือการเตือนทางสังคม (Early Warning Indicator) ในการนำไปสู่การออกแบบนโยบายเพื่อป้องกันปัญหาคนไร้บ้าน (Homeless Prevention Policy) ซึ่งในส่วนนี้จะกล่าวในบทที่ 5 ซึ่งเป็นบทถัดไป

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาได้มาจากการเก็บแบบสอบถาม ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและละเอียดมากที่สุด โดยได้ทำเก็บรวบรวมกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 294 คน แบ่งเป็นกลุ่มคนไร้บ้าน จำนวน 164 คน และคนเปราะบาง จำนวน 130 คน จากจังหวัดกรุงเทพฯ ปริมณฑล และจังหวัดขอนแก่น

การวิเคราะห์ในระดับปัจเจกบุคคล (Micro Level หรือ Individual's Level) เป็นการพิจารณาตัวชี้วัดโอกาสหรือความเปราะบางในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านของกลุ่มเปราะบาง เพื่อเป็นเครื่องมือการเตือนทางสังคม (Social Warning Indicator) ในการระวัง และป้องกันเพื่อมิให้กลุ่มเปราะบางหลุดเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน ซึ่งในทางเศรษฐศาสตร์สามารถตีความจากผลการศึกษา ความน่าจะเป็นในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน โดยการแปลงค่าสัมประสิทธิ์จากแบบจำลองโลจิสต์ (Logit Models) ให้เป็นผลหน่วยสุดท้าย (Marginal Effect) ที่มีนัยยะว่า “หากตัวแปรต้นที่สนใจศึกษาเปลี่ยนแปลงไป 1 หน่วย จะส่งผลให้โอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านเกิดการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้น หรือ ลดลง อย่างไร” ทั้งนี้ได้มีการกำหนดให้ตัวแปรต้นอื่น ๆ คงที่

เมื่อทราบถึงปัจจัยเสี่ยงที่ส่งผลให้กลุ่มคนเปราะบางมีโอกาสเปลี่ยนสถานะมาเป็นกลุ่มคนไร้บ้าน สามารถนำข้อมูลมาใช้ในการเตรียมความพร้อมสำหรับการกำกับดูแลปัจจัยเสี่ยง (Monitoring key factors) เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนานโยบายการป้องกันปัญหาคนไร้บ้านในอนาคต จากการศึกษาวิเคราะห์ในระดับปัจเจกบุคคล (Micro Level) ผ่านการประยุกต์ใช้แบบจำลองสองทางเลือก (Binary logistic regression

model) ร่วมกับ การวิเคราะห์โดยใช้แบบจำลองถดถอยโลจิสต์ (Logit estimation method) สามารถวิเคราะห์ถึงตัวชี้วัดที่มีความน่าจะเป็นในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านได้ ดังนี้

จากตารางที่ 4.12 แสดงถึง ผลการประมาณการของแบบจำลองระดับปัจเจกบุคคลที่มีตัวชี้วัดในแบบจำลองทั้งหมด 4 ตัวชี้วัด ประกอบไปด้วย 23 ตัวแปร โดยพบว่ามีเพียง 12 ตัวแปรที่มีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งสามารถอธิบายความหมายของตัวชี้วัดที่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ตัวแปรความสัมพันธ์ในครอบครัว (Dummy variable): โดยกลุ่มตัวอย่างประเมินตนเองว่า “ณ ปัจจุบันมีความสัมพันธ์อันดีกับครอบครัว หรือไม่ (ถ้ากลุ่มคนไร้บ้าน ประเมินในช่วงก่อนเป็นคนไร้บ้าน)” พบว่า หากกลุ่มตัวอย่างที่มีภาวะเปราะบางมีความสัมพันธ์อันดีต่อครอบครัว จะสามารถลดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านลงร้อยละ 69.80

ตัวแปรการพักอาศัยอยู่คนเดียว (Dummy variable): โดยกลุ่มตัวอย่างประเมินตนเองว่า “ณ ปัจจุบันพักอาศัยอยู่คนเดียว หรือไม่ (ถ้ากลุ่มคนไร้บ้าน ประเมินในช่วงก่อนเป็นคนไร้บ้าน)” พบว่า หากกลุ่มตัวอย่างที่มีภาวะเปราะบางมีการพักอาศัยอยู่คนเดียว จะเพิ่มโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านร้อยละ 41.44

ตัวแปรการมีบ้าน (Dummy variable) โดยกลุ่มตัวอย่างประเมินตนเองว่า “ณ ปัจจุบันมีบ้านเป็นของตนเอง หรือไม่ (ถ้ากลุ่มคนไร้บ้าน ประเมินในช่วงก่อนเป็นคนไร้บ้าน)” พบว่า หากกลุ่มตัวอย่างที่มีภาวะเปราะบางมีบ้านเป็นของตนเอง จะลดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านลงร้อยละ 36.23

ตัวแปรรายได้ พบว่า หากกลุ่มตัวอย่างที่มีภาวะเปราะบางมีรายได้เพิ่มขึ้นร้อยละ 1 จะลดโอกาสที่จะเข้าสู่ภาวะไร้บ้านลงร้อยละ 4.81 หรือหากกลุ่มตัวอย่างที่มีภาวะเปราะบางมีรายได้เพิ่มขึ้นร้อยละ 10 จะลดความเสี่ยงที่จะเข้าสู่ภาวะไร้บ้านลงร้อยละ 48.1

ตัวแปรการเข้าถึงเงินเยียวยา Covid-19 (Dummy variable) โดยกลุ่มตัวอย่างประเมินตนเองว่า “ณ ปัจจุบันสามารถเข้าถึงนโยบายเงินเยียวยา Covid-19 หรือไม่” พบว่า หากกลุ่มตัวอย่างที่มีภาวะเปราะบางมีความสามารถในการเข้าถึงเงินเยียวยา Covid-19 จะช่วยลดโอกาสที่จะเข้าสู่ภาวะไร้บ้านลงร้อยละ 36.09

ตัวแปรการเข้าถึงเบี้ยคนชราหรือคนพิการ (Dummy variable) โดยกลุ่มตัวอย่างประเมินตนเองว่า “ณ ปัจจุบันสามารถเข้าถึงเบี้ยคนชราหรือคนพิการ หรือไม่” พบว่า หากกลุ่มตัวอย่างที่มีภาวะเปราะบางสามารถเข้าถึงเบี้ยคนชราหรือคนพิการ จะช่วยลดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านลงร้อยละ 33.96

ตัวแปรทักษะการสื่อสาร (Dummy variable) โดยตัวแปรนี้ผู้สัมภาษณ์เป็นผู้ประเมินว่า “กลุ่มตัวอย่างสามารถสื่อสารกับกลุ่มตัวอย่างได้ปกติ หรือไม่ พบว่า หากกลุ่มตัวอย่างที่มีภาวะเปราะบางมีทักษะการสื่อสารที่ดี จะช่วยลดโอกาสในการไร้บ้านลงร้อยละ 50.64

ตัวแปรอายุ 20 – 39 ปี (Dummy variable) หากกลุ่มตัวอย่างที่มีภาวะเปราะบางมีอายุตั้งแต่ 20 ปี ถึง 39 ปีจะเพิ่มโอกาสความเสี่ยงที่จะตกอยู่ในภาวะไร้บ้านร้อยละ 70.05 เมื่อเทียบกับกลุ่มที่มีอายุน้อยกว่า 20

ตัวแปรอายุ 40 – 59 ปี (Dummy variable) หากกลุ่มตัวอย่างที่มีภาวะเปราะบางมีอายุตั้งแต่ 40 ปี ถึง 59 ปี จะเพิ่มโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านร้อยละ 78.60 เมื่อเทียบกับกลุ่มที่มีอายุน้อยกว่า 20

ตัวแปรอายุ 60 ปี ขึ้นไป (Dummy variable) หากกลุ่มตัวอย่างที่มีภาวะเปราะบางเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป จะเพิ่มโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านร้อยละ 75.69 เมื่อเทียบกับกลุ่มที่มีอายุน้อยกว่า 20

ตัวแปรการดื่มแอลกอฮอล์ (Dummy variable) หากกลุ่มตัวอย่างที่มีภาวะเปราะบางมีพฤติกรรมการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ จะสามารถลดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านลงร้อยละ 21.39 (ตัวแปรการดื่มแอลกอฮอล์อาจจะมีความสัมพันธ์กับรายได้ เพราะกลุ่มตัวอย่างยังมีรายได้เพียงพอจึงทำให้สามารถซื้อเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ได้)

ตัวแปรการมีบัตรประชาชน (Dummy variable) หากกลุ่มตัวอย่างที่มีภาวะเปราะบางมีสถานะทางกฎหมาย หรือมีบัตรประชาชน จะสามารถลดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านลงร้อยละ 50.56

ทั้งนี้ตัวแปรอื่น ๆ ที่ไม่มีนัยทางสถิติในนั้นไม่ได้มีความสำคัญ เพียงแต่แบบจำลองตรวจไม่พบความแตกต่างระหว่างกลุ่มตัวอย่างที่เป็นคนเปราะบางและกลุ่มตัวอย่างที่เป็นคนไร้บ้าน หรือทั้งสองกลุ่มมีพฤติกรรมในตัวแปรที่ไม่มีนัยทางสถิติที่คล้ายคลึงกัน (มีลักษณะในตัวชีวิตนั้นไม่ได้แตกต่างกันทางสถิติ)

จากตัวแปรข้างต้น สามารถจัดแบ่งประเภทออกเป็น 4 ตัวชีวิต ได้แก่ หนึ่ง ตัวชีวิตทางสังคม หรือเรียกอีกอย่างได้ว่า ตัวชีวิตทางครอบครัว สอง ตัวชีวิตทางเศรษฐกิจ สาม ตัวชีวิตทางนโยบาย ประกอบไปด้วยนโยบายทางการคลังของรัฐบาล (Fiscal policy) และสุดท้าย สี่ ตัวชีวิตส่วนบุคคล ประกอบไปด้วยลักษณะส่วนบุคคลต่าง ๆ (Individual's characteristic) ซึ่งสามารถอธิบายความหมายรายตัวชีวิตได้ ดังนี้

หนึ่ง ตัวชีวิตทางสังคม หรือ ตัวชีวิตทางครอบครัว ประกอบไปด้วย 2 เงื่อนไข คือ หนึ่ง เงื่อนไขทางครอบครัว เป็นเงื่อนไขของการที่คนกลุ่มเปราะบางส่วนใหญ่มีปัญหาอาจจะเกิดจากการมีบาดแผลในใจกับคนในครอบครัวหรือไม่มีความสัมพันธ์อันดีต่อครอบครัว (ตัวชีวิตที่ 1.1) จนทำให้ไม่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข และท้ายที่สุดอาจถูกกดดันหรือถูกบีบบังคับให้ออกจากบ้าน ประกอบกับการที่ไม่มีบ้านเป็นของตนเอง (ตัวชีวิตที่ 1.3) จึงเป็นปัจจัยสนับสนุนให้ก้าวเข้าสู่ภาวะไร้บ้านในที่สุด สอง เงื่อนไขทางทักษะทางอาชีพ เป็นเงื่อนไขที่มีความเกี่ยวข้องกับเงื่อนไขทางครอบครัว หากกลุ่มคนที่ถูกกดดันหรือบีบบังคับให้ออกจากบ้าน โดยไม่มีทักษะทางอาชีพที่ดี ไม่ว่าจะเป็นทักษะด้านการสื่อสารที่ดี หรือทักษะด้านการทำงาน ตลอดจนการมีความรู้ ความสามารถที่ไม่เพียงพอต่อการเข้าสู่ตลาดแรงงานอย่างมั่นคง ย่อมทำให้การออกมาตั้งหลักใช้ชีวิตเพียงลำพังเป็นไปได้ยาก หากปราศจากความช่วยเหลือจากคนในครอบครัว หรือผู้ร่วมพักอาศัยก็ตาม (ตัวชีวิตที่ 1.2) ดังนั้นจะเห็นได้ว่าเงื่อนไขทั้งสองประการนั้นมีความเกี่ยวข้องกัน เนื่องจากเป็นปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจที่ทำให้กลุ่มเปราะบางมีความเสี่ยงในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านสูง ทั้งกลุ่มคนที่หลุดเข้าสู่ภาวะไร้บ้านจากการออกจากครอบครัวด้วยความสมัครใจ หรือแม้แต่มกลุ่มคนที่ออกจากบ้านโดยไม่สมัครใจก็ตาม

สอง ตัวชีวิตทางเศรษฐกิจ ซึ่งสะท้อนผ่านรายได้ (ตัวชีวิตที่ 2.1) ประกอบไปด้วย 2 เงื่อนไข คือ หนึ่ง เงื่อนไขทางสุขภาพ ไม่ว่าจะเป็นสุขภาพกาย หรือสุขภาพจิตใจ ซึ่งเงื่อนไขทางสุขภาพเป็นปัจจัยที่ทำให้กลุ่มเปราะบางไม่สามารถหารายได้เลี้ยงดูตนเองได้เท่าที่ควร ตัวอย่างเช่น การที่คนสูงอายุ หรือ คนป่วยไม่สามารถทำงานได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ โอกาสในการออกมาทำงานหารายได้ย่อมเกิดขึ้นได้ยาก สอง เงื่อนไขทาง

เศรษฐกิจ เป็นเงื่อนไขจากภายนอกที่ไม่สามารถควบคุมได้ (Exogenous Factors) ไม่ว่าจะเป็นความผันผวนทางวัฏจักรเศรษฐกิจ (Business cycle) ผลกระทบจากนโยบายของภาครัฐ (Fiscal policy) หรือแม้แต่โรคระบาด (Epidemic Disease) เช่น การแพร่ระบาดของ Covid-19 ในปัจจุบันที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและภาคธุรกิจอย่างมาก ทำให้ตลาดแรงงานบางส่วน มีการปรับลดเงินเดือนหรือการไล่ออกจากงาน ทำให้แรงงานมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต เป็นต้น

สาม ตัวชี้วัดทางด้านนโยบาย หรือเรียกอีกอย่างว่า นโยบายการคลัง (Fiscal Policy) เป็นนโยบายที่อยู่ในการกำกับดูแลของภาครัฐที่จะเข้ามาช่วยเหลือประชาชนในประเทศ ซึ่งในวิจัยชิ้นนี้เป็นเพียงการวิเคราะห์ด้านการเข้าถึงตัวนโยบายของกลุ่มเปราะบางว่าสามารถช่วยเหลือหรือแบ่งเบาภาระของกลุ่มเปราะบางได้มากน้อยเพียงใดเท่านั้น เช่น หากกลุ่มเปราะบางสามารถเข้าถึงนโยบายของรัฐบาลได้ (ตัวชี้วัดที่ 3.1 – 3.3) ย่อมสามารถช่วยบรรเทาความเสี่ยงในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านได้ แต่อย่างไรก็ตาม ความช่วยเหลือทางด้านนโยบายเป็นเพียงความช่วยเหลือในระยะสั้นเท่านั้น ไม่สามารถแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้างของการไร้บ้านในระยะยาวได้

สี่ ตัวชี้วัดส่วนบุคคล เป็นสิ่งที่ไม่สามารถควบคุมได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของ เพศ (ตัวชี้วัดที่ 4.15) อายุ (ตัวชี้วัดที่ 4.2 – 4.4) ที่เปลี่ยนแปลงไปตามช่วงเวลา ทักษะการศึกษา (ตัวชี้วัดที่ 4.9 – 4.13) ที่สามารถพัฒนาทักษะความสามารถของตัวบุคคล และพฤติกรรมการดื่มแอลกอฮอล์ สูบบุหรี่ ตลอดจนเล่นการพนัน (ตัวชี้วัดที่ 4.5 – 4.7) นับว่าเป็นการตัดสินใจส่วนบุคคลที่ยากต่อการควบคุม ทำให้ตัวชี้วัดส่วนบุคคลเป็นได้เพียงข้อสังเกตของโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านเท่านั้น แต่ทว่า การมีทักษะการสื่อสารที่ดี (ตัวชี้วัดที่ 4.1) และความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ (ตัวชี้วัดที่ 4.14) เป็นทักษะที่สามารถพัฒนาได้ที่สามารถลดโอกาส หรือความเปราะบางในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านได้ โดยมีความเกี่ยวเนื่องกับตัวชี้วัดที่หนึ่ง ตัวชี้วัดทางครอบครัว และสังคม ในประเด็นของความสามารถในการตั้งหลักจากความสามารถในการประกอบอาชีพอย่างสุจริตผ่านตลาดแรงงานได้อย่างมั่นคง

จากข้างต้น ประเด็นตัวชี้วัดทางนโยบายทางการคลัง และตัวชี้วัดส่วนบุคคล ยังมีใช้ตัวชี้วัดที่เป็นรูปธรรมสำหรับใช้เป็นเครื่องมือการเตือนทางสังคม (Social Warning Indicator) ได้เท่าที่ควร โดยประเด็นที่น่าสนใจที่เป็นสาเหตุของการนำไปสู่ภาวะไร้บ้าน คือ ตัวชี้วัดทางครอบครัวและสังคม และตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจ ที่มีความสัมพันธ์เป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกัน โดยสามารถวิเคราะห์ถึงสาเหตุของการไร้บ้านได้เป็น 2 ประเด็น ดังนี้ หนึ่ง ภาวะไร้บ้านมีสาเหตุจากประเด็นทางครอบครัวและ สังคมเป็นปัญหาหลัก ที่เกิดจากสภาวะการกีดกันของครอบครัวให้ออกจากบ้านประกอบกับปัญหาที่มีทักษะทางอาชีพที่ไม่เพียงพอต่อการตั้งหลักเพียงลำพัง จึงส่งผลในประเด็นทางเศรษฐกิจตามมา ได้แก่ การที่มีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตในภาวะปกติสุขที่ปราศจากครอบครัวหนุนหลัง สอง ภาวะไร้บ้านอันเกิดจากปัญหาทางเศรษฐกิจเป็นปัญหาหลัก ซึ่งเริ่มจากความไม่สมบูรณ์ทางด้านร่างกาย หรือความไม่พร้อมทางการทำงานไม่ว่าจะเป็นทางกายหรือทางใจก็ตาม ทำให้ไม่มีรายได้ที่เพียงพอต่อการยังชีพ ผวนวกกับการมีปัญหาค่าความเปราะบางทางครอบครัวเป็นทุนเดิม หรือ เกิดประเด็นทางครอบครัวและสังคมภายหลัง เช่น การถูกคนในครอบครัวทอดทิ้งหรือบังคับให้ออกจาก

ครอบครัวเนื่องเป็นภาระของครอบครัวจากการที่ไม่มีรายได้ จนนำไปสู่ภาวะไร้บ้านในที่สุด ซึ่งกลุ่มที่เข้าสู่ภาวะไร้บ้านจากประเด็นนี้ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนสูงอายุ ทำให้การตั้งหลักเกิดขึ้นได้ยาก อีกทั้งบางกลุ่มเลือกที่จะไม่กลับไปพึ่งพิงครอบครัว แต่เลือกที่จะเต็มใจอยู่ในสภาวะไร้บ้าน ด้วยสาเหตุของความเกรงใจ และกลัวที่จะไปเป็นภาระของครอบครัว เป็นต้น

จากตารางที่ 4.12 จะเห็นได้ว่าประเด็นของเศรษฐกิจ หรือระดับของรายได้ นั้น มีอิทธิพลต่อขนาดการเปลี่ยนผ่านจากกลุ่มเปราะบางสู่ภาวะไร้บ้าน โดยระดับรายได้ของกลุ่มเปราะบางนั้นอยู่สูงกว่ากลุ่มที่มีภาวะไร้บ้านประมาณ 1.5 เท่า โดยในตาราง 4.4 สะท้อนให้เห็นว่ารายได้เฉลี่ยของกลุ่มเปราะบางอยู่ที่ 7,032 บาท ในขณะที่กลุ่มคนไร้บ้านที่มีรายได้เฉลี่ยอยู่ที่ 4,778 บาท ผนวกกับประเด็นทางครอบครัวและสังคม ที่มีอิทธิพลหรือขนาดของโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านที่ค่อนข้างสูง ทำให้ชี้ชัดได้ว่าประเด็นทางเศรษฐกิจ ผนวกกับปัญหาทางครอบครัวและสังคมเป็นสองประเด็นหลักที่สำคัญต่อการเปลี่ยนผ่านจากกลุ่มเปราะบางเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน

ในส่วนประเด็นทางด้านครอบครัวและสังคม โดยคณะผู้วิจัยได้ทำการตั้งข้อสังเกตจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่มีภาวะไร้บ้าน ซึ่งสามารถจำแนกออกมาได้ 2 ประเด็น ดังนี้ หนึ่ง กลุ่มคนที่หลุดเข้าสู่ภาวะไร้บ้านจากการที่ออกจากครอบครัวด้วยความสมัครใจ หรือไม่สมัครใจก็ตาม เมื่อเข้าสู่ภาวะไร้บ้านโดยปริยายแล้ว ยากที่จะกลับเข้าสู่สภาวะปกติได้ สอง กลุ่มคนที่หลุดเข้าสู่ภาวะไร้บ้านที่มียังครอบครัว แต่เลือกที่จะไม่กลับไปพึ่งพิงครอบครัว ด้วยสาเหตุของความเกรงใจ และไม่ยอมเป็นภาระแก่ครอบครัว ดังนั้นถ้าหากกลุ่มบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับครอบครัวที่เหนียวแน่นมากพอและไม่เกิดการทอดทิ้งจากครอบครัว โอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านนั้นย่อมต่ำตามไปด้วย ในส่วนของการสัมภาษณ์เชิงลึกในประเด็นปัญหาทางเศรษฐกิจ จากการที่มีรายได้ไม่เพียงพอ สามารถตั้งข้อสังเกตได้ 2 ประเด็น ดังนี้ หนึ่ง กลุ่มคนที่หลุดเข้าสู่ภาวะไร้บ้านจากการที่ไม่สามารถทำงานได้เต็มที่จากความผิดปกติทางร่างกาย หรือจิตใจก็ตาม จนนำมาสู่การมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต สอง กลุ่มคนที่หลุดเข้าสู่ภาวะไร้บ้านจากภาวะเศรษฐกิจถดถอยจนเกิดปัญหาการลดลงของรายได้ตามมา ดังนั้นถ้าหากกลุ่มบุคคลมีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีวิต โอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านย่อมมีค่อนข้างต่ำ

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะปัญหาครอบครัวและสังคมเป็นประเด็นหลัก หรือปัญหาทางเศรษฐกิจเป็นประเด็นหลักก็ตาม ท้ายที่สุดแล้วปัจจัยหลักที่สำคัญของการหลุดเข้าสู่ภาวะไร้บ้านนั้นก็คือ ปัญหาทางเศรษฐกิจหรือรายได้ เนื่องจากไม่ว่ากลุ่มเปราะบางจะมีความสัมพันธ์อันดีกับครอบครัว หรือมีครอบครัวคอยเกื้อหนุนหรือไม่ก็ตาม แต่ถ้ายังไม่มีปัญหาทางเศรษฐกิจ สามารถประกอบอาชีพ สร้างรายได้ให้เพียงพอต่อการดำรงชีวิตได้ โอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านจะค่อนข้างต่ำ แต่ปัจจัยทางครอบครัวยังเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการ สะท้อนให้เห็นถึงสถาบันครอบครัวที่เป็นสถาบันหลักในการยึดเหนี่ยวคนในครอบครัวไม่ให้เข้าสู่ภาวะไร้บ้าน

เพราะฉะนั้น ปัจจัยที่มีนัยสำคัญต่อการทำให้กลุ่มเปราะบางเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน คือ ประเด็นทางเศรษฐกิจและรายได้ ที่ถือเป็นปัจจัยหลักที่สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาของการไร้บ้าน ทำให้ตัวชี้วัดที่สำคัญในการวิเคราะห์โอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน คือ ด้านเศรษฐกิจและรายได้

4.5 ข้อจำกัดของการศึกษา

การพัฒนาตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านจากข้อมูลปฐมภูมิด้วยวิธีการวิจัย การเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างเพียงครั้งเดียวผ่านการสัมภาษณ์ ทำให้ข้อมูลที่ได้จากกลุ่มตัวอย่างนั้นขาดความสมบูรณ์ของข้อมูลบางประการ และการยืนยันข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างนั้นก็อาจจะตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลได้ยากจากการเจอกลุ่มตัวอย่างเพียงครั้งเดียว ทั้งในด้านปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยทางเศรษฐกิจ และปัจจัยทางสังคม

หนึ่ง ด้านปัจจัยส่วนบุคคล มีข้อจำกัดในการศึกษา คือการประเมินสถานะทางจิตของกลุ่มตัวอย่างเป็นไปได้ยาก เนื่องจากผู้สัมภาษณ์มิใช่ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทาง ดังนั้นการรวบรวมข้อมูลในด้านนี้จึงเป็นเพียงเป็นการประเมินกลุ่มตัวอย่างผ่านความสามารถในการสื่อสารเบื้องต้นโดยผู้สัมภาษณ์เท่านั้น

สอง ด้านปัจจัยทางเศรษฐกิจ มีข้อจำกัดในการศึกษา คือการประเมินรายได้ของกลุ่มตัวอย่างที่ขาดความสม่ำเสมอในการหารายได้ โดยการเก็บข้อมูลในส่วนนี้เป็นการถามกลุ่มตัวอย่างว่า “ท่านมีรายได้เฉลี่ยต่อวัน/สัปดาห์/เดือนอยู่ที่ประมาณเท่าไร” และด้วยข้อจำกัดของแบบจำลองที่จะต้องใช้ข้อมูลที่มีฐานรายได้หน่วยเดียวกัน (ในที่นี้ใช้ฐานรายได้ต่อเดือน) ดังนั้นในการแปลงฐานรายได้จึงมีคลาดเคลื่อนของรายได้ของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา และในการศึกษานี้มิได้ใส่ข้อมูลด้านอาชีพลงไปแบบจำลอง ทั้งนี้เพราะอาชีพนั้นถูกสะท้อนผ่านตัวแปรรายได้ของกลุ่มตัวอย่างอยู่แล้ว นอกจากด้านรายได้แล้วการเก็บข้อมูลก็ยังสอบถามถึงสถานะหนี้สินของกลุ่มตัวอย่าง แต่ผลจากแบบจำลองพบว่าสถานะหนี้สินของกลุ่มตัวอย่างทั้งสองกลุ่มไม่มีความแตกต่างกัน ไม่ว่าจะกลุ่มตัวอย่างคนเปราะบางหรือกลุ่มตัวอย่างคนไร้บ้านนั้นล้วนแต่มีสถานะหนี้สินทั้งสิ้น ทั้งนี้หนี้สินอาจจะมีผลต่อความเสี่ยงในเข้าสู่สถานะคนไร้บ้าน อีกทั้งการบอกหนี้สินทั้งหมดของตนเองแก่ผู้สัมภาษณ์ที่เจอเพียงครั้งเดียวอาจจะไม่ใช่สิ่งที่สะดวกใจสำหรับกลุ่มตัวอย่าง จึงทำให้ตัวแปรหนี้สินนี้ยังไม่ถูกใส่ในแบบจำลองในการศึกษาครั้งนี้

สาม ด้านปัจจัยทางสังคม มีข้อจำกัดในการศึกษา คือการเก็บข้อมูลด้านความสัมพันธ์และความรุนแรงภายในครอบครัว เนื่องจากการสอบถามข้อมูลในด้านนี้มีความละเอียดอ่อน ต้องการความคุ้นเคยกับกลุ่มตัวอย่าง และอาจจะกระทบกระเทือนต่อสถานะจิตใจของกลุ่มตัวอย่างได้ ดังนั้นในการเก็บข้อมูลจึงขอให้กลุ่มตัวอย่างประเมินตนเองว่า “ความสัมพันธ์ในครอบครัวของท่านอยู่ในเกณฑ์ใด” และ “ท่านมีปัญหา/ทะเลาะกับคนในครอบครัวบ่อยแค่ไหน” เพียงเท่านั้น

ตารางที่ 4.12 ผลการประมาณการในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน

ตัวชี้วัด	โอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน	P-value
1. ตัวชี้วัดทางครอบครัว และสังคม		
1.1 ความสัมพันธ์อันดีกับคนในครอบครัว	ลดลง 69.80%	0.000 ***
1.2 การพักอาศัยอยู่คนเดียว	เพิ่มขึ้น 41.44%	0.000 ***
1.3 การมีบ้านเป็นของตนเอง	ลดลง 36.23%	0.002 ***
2. ตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจ		
2.1 ln ของรายได้ต่อเดือน	ลดลง 4.81%	0.003 ***
3. ตัวชี้วัดทางนโยบาย		
3.1 การเข้าถึงเงินเยียวยา Covid-19	ลดลง 36.09%	0.003 ***
3.2 การเข้าถึงเบี้ยคนชรา หรือ คนพิการ	ลดลง 33.96%	0.038 **
3.3 การเข้าถึงบัตรสวัสดิการคนจน	ลดลง 5.93%	0.596
4. ตัวชี้วัดส่วนบุคคล		
4.1 การมีทักษะการสื่อสารที่ดี	ลดลง 50.64%	0.017 **
4.2 อายุ 20 – 39 ปี	เพิ่มขึ้น 70.05%	0.006 ***
4.3 อายุ 40 – 59 ปี	เพิ่มขึ้น 78.60%	0.004 ***
4.4 อายุ 60 ปี ขึ้นไป	เพิ่มขึ้น 75.69%	0.008 ***
4.5 พฤติกรรมการดื่มแอลกอฮอล์	ลดลง 21.39%	0.066 *
4.6 พฤติกรรมการเล่นหวยหรือการพนัน	เพิ่มขึ้น 1.29%	0.811
4.7 มีพฤติกรรมการสูบบุหรี่	เพิ่มขึ้น 19.37%	0.125
4.8 การมีโรคประจำตัว	เพิ่มขึ้น 0.32%	0.977
4.9 การศึกษาสูงสุดระดับประถมศึกษา	ลดลง 5.94%	0.781
4.10 การศึกษาสูงสุดระดับมัธยมศึกษา	เพิ่มขึ้น 4.26%	0.854
4.11 การศึกษาสูงสุดระดับ กศน.	เพิ่มขึ้น 36.94%	0.329
4.12 การศึกษาสูงสุดระดับ ปวช. หรือ ปวส.	เพิ่มขึ้น 4.14%	0.894
4.13 การศึกษาสูงสุดระดับปริญญาตรี. และสูงกว่า	เพิ่มขึ้น 29.88%	0.428
4.14 ความสามารถในการอ่านออกเขียนได้	เพิ่มขึ้น 15.14%	0.212
4.15 เพศหญิง	ลดลง 8.93%	0.451
4.16 การมีบัตรประจำตัวประชาชน	ลดลง 50.56%	0.001 ***

ตัวแปรตาม: ภาวะไร้บ้าน

ที่มา: คณะผู้วิจัย

หมายเหตุ: * หมายถึง มีนัยสำคัญทางสถิติระดับความเชื่อมั่นที่ร้อยละ 90

** หมายถึง มีนัยสำคัญทางสถิติระดับความเชื่อมั่นที่ร้อยละ 95

*** หมายถึง มีนัยสำคัญทางสถิติระดับความเชื่อมั่นที่ร้อยละ 99

บทที่ 5

การประมาณการจำนวนคนไร้บ้าน (Homeless Estimation)

พีระ ตั้งธรรมรักษ์

ในบทที่ 5 นี้เป็นการวิเคราะห์ในระดับมหภาค (Macro Level) ด้วยการพยากรณ์ (Forecast) การเปลี่ยนแปลงของจำนวนคนไร้บ้านภายใต้สถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป สำหรับการวิเคราะห์ในส่วนนี้ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้แบบจำลองโลจิตแบบถ่วงน้ำหนักประชากร (Weighted Logit Estimation Method) โดยได้นำข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างที่ได้จากการสำรวจมาทำการเปรียบเทียบกับข้อมูลการสำรวจคนไร้บ้านในประเทศไทยของ อนรรฆ พิทักษ์ธานิน (2562) และข้อมูลกลุ่มเปราะบาง หรือผู้ที่มีรายได้น้อยจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี พ.ศ.2558 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2558)² เพื่อทำการประมาณประชากรคนไร้บ้านในเขตกรุงเทพมหานคร ปริมณฑล และจังหวัดขอนแก่น อีกทั้งคาดการณ์ประชากรคนไร้บ้านจากสมมติฐานต่าง ๆ เช่น การเปลี่ยนแปลงของรายได้ การดำเนินนโยบายต่าง ๆ ของรัฐบาล เป็นต้น

5.1 จำนวนคนไร้บ้านและคนเปราะบางในเขตกรุงเทพมหานคร ปริมณฑล และจังหวัดขอนแก่น

ตารางที่ 5.1 เป็นตารางที่แสดงให้เห็นถึงการเปรียบเทียบขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่งานวิจัยนี้เก็บรวบรวมมาได้ กับประชากรคนไร้บ้านและคนเปราะบางในเขตกรุงเทพมหานคร ปริมณฑล และจังหวัดขอนแก่น โดยจากการสำรวจแรงงานประชากรคนไร้บ้านระหว่างเดือนเมษายนถึงเดือนพฤษภาคม 2562 ของอนรรฆ พิทักษ์ธานิน (2562) พบว่า ในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล มีประชากรคนไร้บ้านเท่ากับ 1,123 คน และในจังหวัดขอนแก่นมีประชากรคนไร้บ้าน 76 คน ในขณะที่ประชากรคนเปราะบางจากการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2558) ในกรุงเทพและ ปริมณฑลมีจำนวน 678,285 คน และในจังหวัดขอนแก่นมี 12,229 คน

ด้านกลุ่มตัวอย่างคนไร้บ้านและกลุ่มตัวอย่างคนเปราะบางที่คณะผู้วิจัยได้ทำการลงพื้นที่ไปเก็บข้อมูลจริง มีจำนวนทั้งสิ้น 294 คน แบ่งเป็นกลุ่มคนไร้บ้านอยู่ในพื้นที่กรุงเทพและปริมณฑล จำนวน 71 คน และอยู่ในจังหวัดขอนแก่น จำนวน 59 คน รวมกลุ่มตัวอย่างคนไร้บ้านทั้งสิ้น จำนวน 130 คน ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างคนเปราะบางจากการลงเก็บข้อมูลในพื้นที่กรุงเทพและปริมณฑล มีจำนวน 46 คน และในจังหวัดขอนแก่น มีจำนวน 118 คน รวมกลุ่มตัวอย่างคนเปราะบางทั้งสิ้น จำนวน 164 คน

² เนื่องจากเป็นฐานข้อมูลทุติยภูมิที่มีความสมบูรณ์มากที่สุด ณ เวลาที่ดำเนินการวิจัย

ตารางที่ 5.1 การประมาณประชากรคนไร้บ้านและคนเปราะบางในเขตกรุงเทพ ปริมณฑล และจังหวัดขอนแก่น

พื้นที่	คนไร้บ้าน (คน)		คนเปราะบาง (คน)		รวมข้อมูลที่เก็บจริง (คน)
	ข้อมูลที่เก็บจริง	ประชากรคนไร้บ้านสำรวจโดยอนรรมพิทักษ์ธานิน (2562) ⁽ⁱ⁾	ข้อมูลที่เก็บจริง	ประมาณการณ์ประชากรกลุ่มเปราะบางที่มีความเสี่ยงเป็นคนไร้บ้านจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2558) ⁽ⁱⁱ⁾	
กรุงเทพและปริมณฑล	71	1,123 ⁽ⁱⁱⁱ⁾	46	678,285	117
ขอนแก่น	59	76	118	12,229	177
รวม (คน)	130	1,199	164	690,514	294

หมายเหตุ

ที่มา: คณะผู้วิจัย

(i) ประมาณประชากรคนไร้บ้านจากรายงานสำรวจคนไร้บ้านระหว่างเดือนเมษายนถึงเดือนพฤษภาคม 2562

(ii) ประมาณการณ์ประชากรคนเปราะบางจากฐานรายได้ของกลุ่มตัวอย่าง จากข้อมูลการสำรวจเศรษฐกิจและสำโนประชากรปี พ.ศ. 2558

(iii) รวมประชากรเฉพาะพื้นที่ที่ลงภาคสนาม ได้แก่ กรุงเทพ นนทบุรี และ ปทุมธานี

เมื่อทราบขนาดประชากร (Population) ของคนไร้บ้าน และคนเปราะบางแล้ว ผู้วิจัยจึงได้ประยุกต์แบบจำลองโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน (Homeless Probability Model) จากบทที่ 4 มาปรับเป็นแบบจำลองโลจิสติกแบบถ่วงน้ำหนักประชากร (Weighted logit estimation method) เพื่อให้แบบจำลองพยากรณ์ (Forecast) จำนวนคนไร้บ้าน และคนเปราะบางออกมา ซึ่งผลการประมาณการผ่านการประยุกต์ใช้แบบจำลองโลจิสติกแบบถ่วงน้ำหนักประชากร ออกมาตามตารางที่ 5.2

โดยแบบจำลองสามารถประมาณการจำนวนคนไร้บ้านในปี พ.ศ. 2562 ออกมาได้ทั้งสิ้น จำนวน 1,191 คน (ประชากรจริงเท่ากับ 1,199 คน) แบ่งออกเป็นคนไร้บ้านในกรุงเทพและปริมณฑล 1,069 คน (ประชากรจริงเท่ากับ 1,123 คน) และคนไร้บ้านในขอนแก่น 122 คน (ประชากรจริงเท่ากับ 76 คน) ซึ่งนับว่ามีจำนวนที่ค่อนข้างใกล้เคียงกับจำนวนยอดการแจ้งนับสำรวจคนไร้บ้านที่สำรวจจริงของอนรรมพิทักษ์ธานิน (2562)

ดังนั้นในเบื้องต้นนี้จึงทำให้เห็นได้ว่า ในระดับมหภาค เราสามารถประยุกต์ใช้แบบจำลองดังกล่าวในการประมาณการจำนวนคนไร้บ้านได้ใกล้เคียงกับจำนวนประชากรคนไร้บ้านที่มีอยู่จริงได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งในส่วนถัดไปจะเป็นการพยากรณ์การเปลี่ยนแปลงของจำนวนคนไร้บ้านภายใต้สถานการณ์ต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อเป็นการประยุกต์ใช้แบบจำลองดังกล่าวในฐานะหนึ่งในเครื่องมือการเตือนทางสังคมถึงโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน (Homeless Warning Indicator)

ตารางที่ 5.2 การประมาณการประชากรคนไร้บ้าน ผ่านการประยุกต์ใช้แบบจำลองโลจิสติกแบบถ่วงน้ำหนักประชากร

พื้นที่	คนไร้บ้าน (คน)	
	ประชากรคนไร้บ้านสำรวจโดย อนรรฆ พิทักษ์ธานิน (2562)	ประมาณการคนไร้บ้านจากแบบจำลอง
กรุงเทพและปริมณฑล	1,123	1,069
ขอนแก่น	76	122
รวม (คน)	1,199	1,191

ที่มา: คณะผู้วิจัย

5.2 การจำลองสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมที่ส่งผลกระทบต่อประชากรคนไร้บ้าน

การจำลองสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อทำการคาดการณ์ (Prediction) จำนวนการเปลี่ยนแปลงของประชากรกลุ่มคนไร้บ้านในสังคมไทย ภายใต้สถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น การเปลี่ยนแปลงของรายได้ การดำเนินนโยบายต่าง ๆ ของรัฐบาล เป็นต้น

สถานการณ์ที่ 1 กรณีรายได้เพิ่มขึ้น 1,000 บาทต่อเดือน

โดยสถานการณ์แรก ได้แก่ การคาดการณ์จำนวนประชากรคนไร้บ้าน ภายใต้สมมติฐานประชากรมีรายได้เพิ่มขึ้นคนละ 1,000 บาทต่อเดือน จากสมมติฐานดังกล่าว จะสามารถประมาณการจำนวนคนไร้บ้านจากแบบจำลอง ผ่านการประยุกต์ใช้แบบจำลองโลจิสติกแบบถ่วงน้ำหนักประชากร ได้ว่า คนไร้บ้านจะมีจำนวนลดลงเหลือ 856 คน เมื่อเทียบกับจำนวนประมาณการประชากรคนไร้บ้านที่มีจำนวน 1,199 คน คิดเป็นการลดลงร้อยละ 28.61 โดยแบ่งเป็นในพื้นที่กรุงเทพและปริมณฑล จำนวน 770 คน และในจังหวัดขอนแก่นจำนวน 86 คน เป็นการสะท้อนให้เห็นภาพในมุมกว้าง โดยหากประชากรมีรายได้เพิ่มขึ้น จะสามารถลดจำนวนคนไร้บ้านที่อยู่ในสังคมให้น้อยลงได้ ซึ่งสอดคล้องกับแบบจำลองในบทที่ 4 ที่เป็นการสะท้อนให้เห็นว่าปัจจัยทางด้านรายได้ คือ ปัจจัยหลัก (Key Factor) ของการเข้าและออกจากภาวะไร้บ้าน เช่นเดียวกับสถานการณ์ถัดมา ในสมมติฐานที่สอง กรณีที่ประชากรมีรายได้ลดลงคนละ 1,000 บาท ดังตารางที่ 5.3

ตารางที่ 5.3 Macro Prediction – คาดการณ์ประชากรคนไร้บ้าน สมมติฐานที่ 1 รายได้เพิ่ม 1,000 บาท

พื้นที่	คนไร้บ้าน (คน)	
	ประชากรคนไร้บ้านสำรวจโดย อนรรฆ พิทักษ์ธานิน (2562)	ประมาณการคนไร้บ้านจากแบบจำลอง
กรุงเทพและปริมณฑล	1,123	770
ขอนแก่น	76	86
รวม (คน)	1,199	856

ที่มา: คณะผู้วิจัย

สถานการณ์ที่ 2 กรณีรายได้ลดลง 1,000 บาทต่อเดือน

จากสถานการณ์ที่ 2 หากกรณีที่ประชากรมีรายได้ลดลงคนละ 1,000 บาทต่อเดือน แบบจำลองประมาณการจำนวนคนไร้บ้าน ได้ว่า คนไร้บ้านจะมีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็น 1,594 คน เมื่อเทียบกับจำนวนประมาณการประชากรคนไร้บ้านที่มีจำนวน 1,199 คน คิดเป็นการเพิ่มขึ้นร้อยละ 32.94 โดยแบ่งเป็นในพื้นที่กรุงเทพและปริมณฑล จำนวน 1,447 คน และในจังหวัดขอนแก่น จำนวน 147 คน สะท้อนให้เห็นว่า หากประชากรในประเทศมีรายได้ลดลงจะด้วยจากสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง โรคระบาด หรือภัยธรรมชาติ หากสถานการณ์ดังกล่าวลุกลามบานปลายส่งผลให้รายได้ของประชาชนลดลงก็เป็นการเพิ่มความเสี่ยงให้ประชากรที่เปราะบางซึ่งมีอยู่ในกรุงเทพและปริมณฑล 678,285 คน และขอนแก่น 12,229 คน ต้องกลายเป็นคนไร้บ้าน ส่งผลให้จำนวนคนไร้บ้านที่อยู่ในสังคมเพิ่มมากขึ้น ซึ่งมีความสอดคล้องกับสถานการณ์ที่หนึ่ง แสดงให้เห็นว่าปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางด้านรายได้ มีผลต่อจำนวนการเพิ่มขึ้น หรือลดลงของจำนวนประชากรคนไร้บ้านในสังคมไทย ในทิศทางตรงกันข้าม

ตารางที่ 5.4 Macro Prediction – คาดการณ์ประชากรคนไร้บ้าน สมมติฐานที่ 2 รายได้ลดลง 1,000 บาท

พื้นที่	คนไร้บ้าน (คน)	
	ประชากรคนไร้บ้านสำรวจโดย อนรรฆ พิทักษ์ธานิน (2562)	ประมาณการคนไร้บ้านจากแบบจำลอง
กรุงเทพและปริมณฑล	1,123	1,447
ขอนแก่น	76	147
รวม (คน)	1,199	1,594

ที่มา: คณะผู้วิจัย

นอกจากการศึกษาปัจจัยด้านรายได้แล้วนั้น ปัจจัยจากการดำเนินนโยบายต่าง ๆ ของรัฐบาลเป็นอีกหนึ่งประเด็นที่น่าสนใจ เนื่องจากในปัจจุบันสังคมไทยและสังคมทั่วโลกต่างประสบปัญหาการแพร่ระบาดของ

เชื้อไวรัสโควิด-19 (Covid -19) ซึ่งส่งผลกระทบต่อภาคเศรษฐกิจและกลุ่มธุรกิจในช่วงกว้างอย่างมาก ทำให้ตลาดแรงงานมีการลดการจ้างงานและมีการเลิกจ้างงานเพิ่มสูงขึ้น ดูได้จากข้อมูลการสรุปผลการสำรวจภาวะการทำงานของประชากร โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า ในปัจจุบันมีจำนวนผู้ว่างงานกว่า 8.1 แสนคน ซึ่งนับว่าสูงกว่าปีก่อนในช่วงเวลาเดียวกันกว่าเท่าตัว (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2563) แรงงานบางส่วนจึงต้องเปลี่ยนสถานภาพไปเป็นผู้ว่างงาน ดังนั้นภาครัฐจึงมีนโยบายในการช่วยเหลือเยียวยาผู้ที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตดังกล่าว เพื่อบรรเทาผลกระทบที่เกิดขึ้น และฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมที่ได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด -19 เช่น การโอนเงินเยียวยาช่วยเหลือผู้ที่ได้รับผลกระทบในช่วงที่มีการแพร่ระบาด ผ่านมาตรการต่าง ๆ ทางคณะผู้วิจัยจึงนำเสนอสถานการณ์ดังกล่าว มาทำการคาดการณ์จำนวนประชากรคนไร้บ้าน ภายใต้สมมติฐานที่ 3 กรณีที่รัฐบาลไม่มีนโยบายโอนเงินเยียวยาโควิด 19 จะส่งผลกระทบต่อจำนวนประชากรคนไร้บ้าน ดังนี้

สถานการณ์ที่ 3 กรณีรัฐบาลไม่มีนโยบายเงินเยียวยาวิกฤต Covid -19

สถานการณ์ที่ 3 ภายใต้สมมติฐานกรณีที่ภาครัฐไม่มีการออกนโยบายช่วยเหลือเงินเยียวยาแก่ผู้ได้รับผลกระทบในวิกฤตการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) นี้ จะส่งผลทำให้จำนวนการประมาณการประชากรคนไร้บ้านจากแบบจำลอง มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นถึง 2,130 คน เมื่อเทียบกับ จำนวนประชากรคนไร้บ้านเดิมที่มีจำนวน 1,199 คน คิดเป็นการเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 77.65 โดยอยู่ในพื้นที่กรุงเทพฯและปริมณฑลมีจำนวน 1,900 คน และในจังหวัดขอนแก่น มีจำนวน 230 คน ในกรณีนี้ผู้วิจัยได้ทำการเอาผลของนโยบายการให้ความช่วยเหลือเยียวยา Covid -19 ของรัฐบาลออก เสมือนกับว่าไม่มีใครสามารถเข้าถึงความช่วยเหลือหรือเงินอุดหนุนดังกล่าวได้ เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงผลกระทบของวิกฤตการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) นี้ ที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของประเทศ และยังส่งผลกระทบต่อเนื่องมาสู่ภาวะไร้บ้านในสังคมโดยตรง

ตารางที่ 5.5 Macro Prediction – คาดการณ์ประชากรคนไร้บ้าน สมมติฐานที่ 3 รัฐบาลไม่มีนโยบายเงินเยียวยาวิกฤต Covid -19

สมมติฐาน	คนไร้บ้าน (คน)	
	ประชากรคนไร้บ้านสำรวจโดย อนรรฆ พิทักษ์ธานิน (2562)	ประมาณการคนไร้บ้านจากแบบจำลอง
กรุงเทพฯและปริมณฑล	1,123	1,900
ขอนแก่น	76	230
รวม (คน)	1,199	2,130

ที่มา: คณะผู้วิจัย

ตารางที่ 5.6 สรุปผลการจำลองประมาณประชากรคนไร้บ้านภายใต้สถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคม

สถานการณ์จำลอง	ประมาณประชากรคนไร้บ้านจากแบบจำลอง		
	ก่อนเกิดสถานการณ์ (คน)	หลังเกิดสถานการณ์ (คน)	ร้อยละการ เปลี่ยนแปลง (%)
สถานการณ์ที่ 1 : รายได้เพิ่มขึ้น 1,000 บาท	1,191	856	- 28.13
สถานการณ์ที่ 2 : รายได้ลดลง 1,000 บาท		1,594	33.84
สถานการณ์ที่ 3 : ยกเลิกนโยบายโอนเงินเยียวยาวิกฤติ Covid -19		2,130	78.84

ที่มา: คณะผู้วิจัย

ตารางที่ 5.6 เป็นการสรุปผลการเปรียบเทียบจำนวนประชากรคนไร้บ้านกับจำนวนคนไร้บ้านจากการประมาณแบบจำลองหลังเกิดสถานการณ์ ภายใต้สมมติฐานการคาดการณ์ประชากรคนไร้บ้าน (Macro Prediction) ใน 3 สถานการณ์ ซึ่งในกรณีนี้เป็นการแสดงให้เห็นได้ว่าการเกิดวิกฤติการณ์แพร่ระบาดของเชื้อไวรัส Covid -19 ส่งผลให้กลุ่มคนเปราะบางมีโอกาสเป็นคนไร้บ้านเพิ่มสูงมากที่สุด โดยแบบจำลองได้พยากรณ์ไว้ว่าจะมีคนไร้บ้านเพิ่มขึ้นจากเดิมถึง 77.65% ทั้งนี้จากหลักของการประมาณการณ์ที่ว่า ความจริงจะมีค่าเท่ากับสิ่งที่คาดการณ์บวกด้วยความคลาดเคลื่อน ($Actual = Estimated + Error$) ดังนั้นตัวเลขที่แบบจำลองพยากรณ์อาจจะไม่ได้ทำนายออกมาแม่นยำร้อยเปอร์เซ็นต์ แต่สิ่งที่เราได้รับจากแบบจำลอง คือ สัญญาณเตือน (Early Warning Signals) ทางเศรษฐกิจและสังคมในกรณีที่ประเทศต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่ไม่คาดคิด (Unexpected Situation) ดังเช่นวิกฤติการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) นี้ แบบจำลองได้ทำการเตือนว่า ประเทศกำลังจะมีคนไร้บ้านเพิ่มมากขึ้น เพื่อที่จะได้หาแนวทางในการป้องกัน (Prevention) ไม่ให้ต้องมีคนเข้าสู่ภาวะไร้บ้านมากขึ้น ดังนั้นจึงอาจจะกล่าวได้ว่า นโยบายการช่วยเหลือเยียวยาผู้ที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤติ Covid -19 ของภาครัฐที่ดำเนินการผ่านมามีส่วนช่วยในการบรรเทาผลกระทบที่เกิดขึ้นด้วยการลดโอกาสในการเกิดประชากรคนไร้บ้านในสังคมไทยได้ เนื่องจากการเข้าช่วยเหลือแบบฉุกเฉินทางด้านรายได้จึงทำให้สามารถชะลอการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านของกลุ่มเปราะบางได้ อย่างไรก็ตาม ข้อสังเกตที่สำคัญ คือ นโยบายการให้ความช่วยเหลือดังกล่าวเป็นเพียงการให้ความช่วยเหลือในระยะสั้น (Short term support) เท่านั้น หากสภาพปัญหายังคงรุนแรงต่อเนื่องก็ยังคงมีความเสี่ยงที่จำนวนคนไร้บ้านจะเพิ่มขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- ธานี ชัยวัฒน์, พิระ ตั้งธรรมรักษ์, รัฐวิชญ์ ไพรวิน, และ นิชาภัทร ไม้งาม (2561). การศึกษาแนวทาง วิเคราะห์ ต้นทุนการแก้ไขปัญหาคอนไร้บ้าน และติดตามการเปลี่ยนแปลงทางชีวิตของคนไร้บ้านในช่วงเริ่มต้น. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ: กรุงเทพฯ
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2562). ข้อมูลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี พ.ศ.2562
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2563). สรุปผลการสำรวจภาวะการณ้ทำงานของประชากร ปี พ.ศ.2563. สืบค้นเมื่อ 7 ธันวาคม 2563 จาก ww.nso.go.th/sites/2014/DocLib13/ด้านสังคม/สาขาแรงงาน/ภาวะการณ้ทำงานของประชากร/2563/Report_10_63.pdf
- อนรรฆ พิทักษ์ธานิน. (2562). รายงานวิจัยการสำรวจข้อมูลทางประชากรเชิงลึกของคนไร้บ้านในประเทศไทย กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.

บทที่ 6

ความเต็มใจจ่าย (Willingness to Pay) ในที่อยู่อาศัยของคนไร้บ้าน

ณัฐรุศุภณ คำชื่น และ พีระ ตั้งธรรมรักษ์

จากการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่างของคณะผู้วิจัย ดังตารางที่ 6.1 สามารถแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 กลุ่มคนไร้บ้าน มีจำนวนทั้งสิ้น 130 คน ซึ่งเก็บมาจากศูนย์พักพิงคนไร้บ้าน และพื้นที่สาธารณะ จำนวน 81 และ 49 คน ตามลำดับ ในขณะที่กลุ่มที่ 2 กลุ่มคนเปราะบาง มีจำนวนทั้งสิ้น 164 คน เป็นกลุ่มคนที่มีความเสี่ยงในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน เนื่องจากมีอาชีพที่ไม่มั่นคงหรือมีปัญหาในด้านต่าง ๆ ตรงตามเกณฑ์ชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่สภาวะไร้บ้านที่ทางคณะผู้วิจัยได้กำหนดขึ้น

ตารางที่ 6.1 จำนวนคนไร้บ้านและคนเปราะบาง จากการเก็บข้อมูลแยกตามพื้นที่และจังหวัด

พื้นที่	คนไร้บ้าน (คน)			คนเปราะบาง (คน)	รวม (คน)
	ศูนย์พักพิงของ NGOs	พื้นที่สาธารณะ	รวม (คน)		
กรุงเทพและปริมณฑล	55	16	71	46	117
ขอนแก่น	26	33	59	118	177
รวม (คน)	81	49	130	164	294

ที่มา: คณะผู้วิจัย

6.1 ความเต็มใจจ่าย (Willingness to Pay) ในที่อยู่อาศัยของคนไร้บ้าน

เมื่อทราบข้อมูลจำนวนคนไร้บ้านในข้างต้นแล้ว คณะผู้วิจัยจึงได้นำ ลักษณะที่พัก 3 แบบที่แตกต่างกัน เพื่อทดสอบสัญญาณ (Signaling) ในการแสดงความต้องการในการออกจากภาวะไร้บ้าน (ดังตารางที่ 6.2) มาทำการสอบถามแก่กลุ่มคนไร้บ้าน ว่าต้องการเลือกพักอาศัยอยู่ในบ้านรูปแบบใด ภายใต้เงื่อนไขบ้าน 3 รูปแบบที่ทางคณะผู้วิจัยได้กำหนดขึ้น เพื่อพิจารณาความเต็มใจจ่าย (Willingness to Pay) และแนวโน้มเบื้องต้นโอกาสการคืนสู่สังคมของคนไร้บ้านกลุ่มนี้ ซึ่งแบบจำลองที่พักทั้ง 3 แบบนั้น ประกอบไปด้วย บ้านพักแบบที่ 1 ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับสถานที่พักพิงของภาครัฐ (บ้านอิมใจในอดีต) กล่าวคือ เป็นที่พักที่มีบริการเตียงสองชั้นให้กับคนไร้บ้านได้นอนรวมกันและมีห้องน้ำรวม อีกทั้งที่พักมีบริการจัดหาอาหารในมือเช้าและมือเย็นให้ โดยที่ผู้พักไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย แต่ทั้งนี้คนไร้บ้านไม่สามารถที่จะจับจองเตียงใดเป็นพื้นที่ของตนเองได้ เนื่องจากในตอนเย็นของทุกวันจะต้องทำการลงทะเบียนเพื่อรับสิทธิสำหรับเข้าพัก และเมื่อถึงเวลาตอนเช้าคนไร้บ้านทุกคนจะต้องทำการลงทะเบียนออก หากต้องการที่จะเข้าพักใหม่จะต้องทำการลงทะเบียน

ใหม่อีกครั้งทุกวัน นอกจากนี้ที่พักรั้วยังมีกฎระเบียบ คือ ห้ามสูบบุหรี่ ห้ามดื่มเหล้า และห้ามเล่นการพนัน ภายในที่พักรั้ว ซึ่งจะมีเจ้าหน้าที่คอยควบคุมและดูแลอยู่ตลอด

ถัดมาสำหรับที่พักรั้วแบบที่ 2 จะมีลักษณะคล้ายคลึงกับที่พักรั้วของหน่วยงานภาคประชาสังคม หรือ ศูนย์พักรั้วของภาคเอกชน ซึ่งในที่นี่เกิดจากการนำโมเดลของศูนย์คนไร้บ้านสุวิทย์ วัดหนู มาเป็นแนวทางในการกำหนดลักษณะที่พักรั้ว สำหรับที่พักรั้วแบบที่ 2 นี้จะมีพื้นที่ส่วนตัวให้กับกลุ่มคนไร้บ้านและมีฉากกั้นเพื่อแบ่งแยกพื้นที่ความเป็นส่วนตัว อย่างไรก็ตาม ห้องน้ำยังคงเป็นห้องน้ำรวม และมีกฎระเบียบห้ามสูบบุหรี่ ห้ามดื่มเหล้า และห้ามเล่นการพนันภายในที่พักรั้ว ซึ่งจะมีเจ้าหน้าที่คอยควบคุมและดูแลอยู่ตลอดเช่นเดียวกันกับบ้านพักรั้วแบบที่ 1 และที่นอกเหนือไปจากนั้น คือ ที่พักรั้วนี้ไม่มีบริการจัดหาอาหารให้กับคนไร้บ้าน คนไร้บ้านที่เลือกที่พักรั้วนี้จะต้องหาอาหารรับประทานเอง

สุดท้ายที่พักรั้วแบบที่ 3 จะมีลักษณะคล้ายคลึงกับห้องเช่าราคาถูก คือ คนไร้บ้านจะมีอิสระในการพักอาศัย โดยสามารถเอาของเข้าไปได้และมีห้องน้ำส่วนตัว โดยที่ไม่มีกฎระเบียบและเจ้าหน้าที่คอยควบคุม แต่คนไร้บ้านจะต้องเสียค่าใช้จ่ายสำหรับค่าน้ำและค่าไฟเองตามราคาดมิเตอร์ รวมไปถึงค่าอาหารที่จะต้องหาอาหารรับประทานเอง

ตารางที่ 6.2 ลักษณะที่พักรั้วจำลองทั้ง 3 แบบ

ลักษณะที่พักรั้ว	แบบที่ 1	แบบที่ 2	แบบที่ 3
เตียง	เตียงสองชั้น	ฟูก	มีเตียง
ความเป็นส่วนตัว	ห้องรวม	ห้องกั้นฉากมิดชิด เป็นพื้นที่ส่วนตัว	ห้องส่วนตัว
อาหาร	มีอาหารมือเช้า และมือเย็น	ไม่มี	ไม่มี
ห้องน้ำ	ห้องน้ำรวม	ห้องน้ำรวม	ห้องน้ำส่วนตัว
ค่าน้ำ/ค่าไฟ	ไม่มี	ไม่มี	จ่ายตามมิเตอร์
ห้ามสูบบุหรี่/ดื่มเหล้า และเล่นการพนัน	ห้าม	ห้าม	ไม่ห้าม
มีเจ้าหน้าที่	มีเจ้าหน้าที่	มีเจ้าหน้าที่	ไม่มีเจ้าหน้าที่

ที่มา: คณะผู้วิจัย

ซึ่งการเลือกบ้านพักแต่ละแบบนี้จะสามารถสะท้อนความหมายของการเลือกที่แตกต่างกันออกไป โดยหากคนไร้บ้านเลือกอาศัยในที่พักแบบที่ 1 หรือที่พักแบบที่ 2 จะสามารถตีความได้ว่า คนไร้บ้านกลุ่มนี้ยังคงส่งสัญญาณการอยู่ในภาวะไร้บ้านต่อไป เนื่องจากที่พักแบบที่ 1 และที่พักแบบที่ 2 สะท้อนให้เห็นว่า คนไร้บ้านกลุ่มนี้ยังไม่มีความต้องการที่จะมีบ้านพักเป็นของตนเอง แต่ยังคงมีความต้องการที่จะพักอาศัยที่สถานที่พักพิงต่อไป อีกทั้งการที่คนไร้บ้านที่ลักษณะที่อยู่ที่คล้ายคลึงกับศูนย์พักพิงคนไร้บ้านสามารถตีความได้ว่าคนไร้บ้านอาจมีความรู้สึกที่ศูนย์พักพิงคนไร้บ้านให้ความรู้สึกเหมือนบ้าน เนื่องจากมีเพื่อนอยู่อาศัยร่วมด้วย แต่หากคนไร้บ้านเลือกพักอาศัยในที่พักแบบที่ 3 จะสามารถตีความได้ว่า คนไร้บ้านกลุ่มนี้ส่งสัญญาณถึงโอกาสและความต้องการในการกลับไปมีบ้าน หรือ การกลับคืนสู่สังคม (Reintegration) เนื่องจากที่พักแบบที่ 3 จะมีลักษณะคล้ายคลึงกับห้องเช่าราคาถูก สะท้อนให้เห็นว่า คนไร้บ้านกลุ่มนี้ยังมีความต้องการที่จะมีที่พักเป็นของตนเอง

หลังจากที่คณะผู้วิจัยได้ให้คนไร้บ้านทั้งหมดจำนวน 130 คน ทำการเลือกที่พักในแบบที่ต้องการแล้ว สามารถสรุปผลการเลือกได้ดังตารางที่ 6.3 ดังนี้ ห้องพักแบบที่ 3 เป็นห้องพักที่กลุ่มคนไร้บ้านทุกช่วงอายุเลือกพักอาศัยมากที่สุด เมื่อเทียบกับที่พักแบบอื่น ๆ โดยเฉพาะเด็กอายุต่ำกว่า 18 ปี ทั้งหมดจำนวน 3 คน ที่มีระยะเวลาไร้บ้านโดยเฉลี่ยอยู่ที่ 2 เดือน เลือกห้องพักแบบที่ 3 คิดเป็นร้อยละ 100 และมีสัดส่วนการเลือกที่ค่อยๆ ลดหลั่นกันตามอายุที่มากขึ้น โดยกลุ่มคนไร้บ้านที่มีอายุระหว่าง 19 ถึง 39 ปี มีสัดส่วนการเลือกห้องพักแบบที่ 3 คิดเป็น ร้อยละ 75.86 ในขณะที่กลุ่มคนไร้บ้านที่มีอายุระหว่าง 40 ถึง 59 ปี มีสัดส่วนการเลือกห้องพักแบบที่ 3 คิดเป็นร้อยละ 66.18 และกลุ่มผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป มีสัดส่วนการเลือกห้องพักแบบที่ 3 น้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 50

ตารางที่ 6.3 จำนวนการเลือกห้องพักของคนไร้บ้าน

ช่วงอายุ	ที่พัก แบบที่ 1	ที่พัก แบบที่ 2	ที่พัก แบบที่ 3	ไม่ เลือก	จำนวน (คน)	ที่พัก แบบที่ 1	ที่พัก แบบที่ 2	ที่พัก แบบที่ 3
ต่ำกว่า 18	0	0	3	0	3	0.00%	0.00%	100.00%
19-39	2	5	22	0	29	6.90%	17.24%	75.86%
40-59	7	10	45	6	68	10.29%	14.71%	66.18%
60+	1	7	15	7	30	3.33%	23.33%	50.00%
รวม	10	22	85	13	130	7.69%	16.92%	65.38%

ที่มา: คณะผู้วิจัย

จากข้อมูลข้างต้นสามารถสะท้อนให้เห็นว่า การที่กลุ่มคนไร้บ้านที่มีอายุน้อย มีสัดส่วนในการเลือกที่พักแบบที่ 3 ค่อนข้างสูง นับว่าเป็นหนึ่งสัญญาณที่ดีสำหรับการกลับคืนสู่สังคม ในขณะที่เมื่ออายุมากขึ้น แนวโน้มในการเลือกที่พักแบบที่ 3 จะค่อยๆ ลดลง โดยกลุ่มคนที่มีอายุตั้งแต่ 40 ปีขึ้นไปจะเลือกที่พักแบบที่ 2 และแบบที่ 1 สูงขึ้น อีกทั้งบางรายเลือกที่จะไม่อยู่ในที่พักทั้ง 3 แบบ แต่เลือกที่จะอยู่ในที่พักปัจจุบันของตน

หรือ พื้นที่สาธารณะ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า สำหรับกลุ่มคนไร้บ้านที่มียุวมานาน หรือ มีระยะเวลาในการไร้บ้านนานขึ้น การกลับคืนสู่สังคม (Reintegration) อาจไม่ใช่เป้าหมายหรือความต้องการหลัก จากการสัมภาษณ์เพิ่มเติมของผู้วิจัยถึงสาเหตุที่ทำให้กลุ่มคนไร้บ้านอายุมากเลือกที่พักแบบที่ 3 ลดลงนั้น พบว่า การมีคุณภาพชีวิตที่ดีในบั้นปลาย มีเพื่อน มีสิทธิในการเข้าถึงการรักษาพยาบาล ความช่วยเหลือจากรัฐ และการมีคนดูแล คือ ความต้องการที่มากกว่าการกลับไปมีบ้านเป็นของตัวเอง การกลับบ้าน หรือ การกลับคืนสู่สังคม นอกจากนี้ หากพิจารณาระยะเวลาการไร้บ้านจะเห็นว่ายิ่งกลุ่มที่มีระยะเวลาการไร้บ้านนานขึ้นเท่าไร ความต้องการอยากกลับคืนสู่สังคมยิ่งน้อยลง ซึ่งข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับผลการศึกษาของธานี ชัยวัฒน์ และคณะ (2561) ที่พบว่า คนไร้บ้านที่อยู่ในภาวะไร้บ้านนานกว่า 1 ปี จะมีความต้องการ และความหวังในการกลับคืนสู่สังคมน้อยกว่ากลุ่มคนไร้บ้านหน้าใหม่ที่เป็นคนไร้บ้านไม่เกิน 1 ปี

ตารางที่ 6.4 ความเต็มใจจ่ายห้องพักประเภทต่าง ๆ ของคนไร้บ้าน

ช่วงอายุ	ห้องแบบที่ 1	ห้องแบบที่ 2	ห้องแบบที่ 3	รายได้เฉลี่ยต่อเดือน (บาท)	ระยะเวลาไร้บ้าน (เดือน)	จำนวน (คน)
ต่ำกว่า 18	2,667	2,433	6,167	667	2	3
19-39	678	635	1,266	4,297	6.8	29
40-59	743	733	1,262	6,253	5.29	68
60+	693	788	1,109	2,312	16.31	30
รวม	777	768	1,363	4,778	9.32	130

ที่มา: คณะผู้วิจัย

นอกจากนี้ทางคณะผู้วิจัยยังได้สอบถามถึงความเต็มใจจ่ายค่าห้องพักประเภทต่าง ๆ กับกลุ่มคนไร้บ้านว่า “ถ้าหากต้องพักอาศัยในที่พักทั้ง 3 แบบ คนไร้บ้านแต่ละคนมีความเต็มใจจะจ่ายค่าห้องพักต่อเดือนที่ราคาเท่าไร (บาทต่อเดือน)” ซึ่งผลการสอบถาม (ตารางที่ 6.4) พบว่า กลุ่มอายุต่ำกว่า 18 ปี จะเป็นกลุ่มที่เสนอราคาความเต็มใจจ่ายค่าห้องพักทั้ง 3 แบบสูงที่สุด แม้ว่าจะเป็นกลุ่มที่รายได้ต่อเดือนต่ำที่สุด อาจเป็นผลเนื่องมาจากยังเป็นวัยที่ไม่มีประสบการณ์ทำงานจึงยังไม่ทราบถึงราคาตลาด ทำให้มีการประเมินค่าใช้จ่ายไว้ค่อนข้างสูง ในขณะที่คนไร้บ้านในกลุ่มช่วงวัยทำงานแล้ว ส่วนใหญ่เสนอราคาความเต็มใจจ่ายค่าห้องพักแบบที่ 3 ในราคาที่ใกล้เคียงกัน อยู่ที่ 1,266 1,262 และ 1,109 บาท ตามลำดับ ซึ่งนับว่าราคาใกล้เคียงกับห้องเช่าราคาถูกที่มีอยู่ในตลาด จึงพออนุมานได้ว่าคนไร้บ้านกลุ่มนี้ทราบราคาตลาดดีอยู่แล้ว ดังนั้นหากสรุปภาพรวมในเบื้องต้นจะพบว่า บ้านแบบที่ 3 มีราคาความเต็มใจจ่ายค่าห้องพักโดยเฉลี่ยสูงที่สุดอยู่ที่ 1,363 บาท ตามมาด้วยบ้านพักแบบที่ 1 ที่มีราคาความเต็มใจจ่ายอยู่ที่ 777 บาท ซึ่งใกล้เคียงกับบ้านพักแบบที่ 2 ที่มีราคาความเต็มใจจ่ายอยู่ที่ 768 บาท

6.2 แบบจำลองความเต็มใจจ่ายในที่พักพิงของคนไร้บ้าน

จากอดีตที่ผ่านมา ราคาที่พักในศูนย์พักพิงของคนไร้บ้านนั้น จะถูกกำหนดมาจากฝั่งอุปทานหรือผู้ให้บริการเพียงอย่างเดียว แต่ยังไม่เคยมีการสำรวจจากฝั่งอุปสงค์ หรือความต้องการความเต็มใจจ่ายจากคนไร้บ้านว่าคนไร้บ้านนั้นให้มูลค่าที่พักในศูนย์พักพิงอยู่ที่เท่าใด ทำให้ความเต็มใจจ่ายของคนไร้บ้านสามารถสะท้อนถึงการวางค่าเช่าของศูนย์พักพิงคนไร้บ้านให้มีความเหมาะสม และสะท้อนถึงค่าเช่าคุณภาพได้อย่างแท้จริง ดังนั้นเพื่อหามูลค่าความเต็มใจจ่ายในที่พักพิงของคนไร้บ้านคณะวิจัยได้พัฒนาแบบจำลองความเต็มใจจ่ายในที่พักพิงของคนไร้บ้าน โดยใช้ข้อมูลจาก “การศึกษาโอกาสในการเข้าสู่สภาวะไร้บ้านด้วยการวิจัยภาคสนาม” และคณะวิจัยได้แนบคำถามเพิ่มเติมเพื่อใช้เก็บข้อมูลความเต็มใจจ่ายในที่พักของคนไร้บ้าน และได้เสนอรูปแบบที่พัก 3 รูปแบบ แก่ผู้ถูกสัมภาษณ์ ดังแสดงตารางที่ 6.2 โดยรูปแบบที่ 1. คือรูปแบบที่พักของรัฐ 2. คือรูปแบบที่พักของเอกชน และ 3. คือรูปแบบห้องเช่าทั่วไป และได้ขอให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ประเมินมูลค่าที่สามารถจ่ายได้ในที่พักในแต่ละรูปแบบ พร้อมทั้งประเมินมูลค่าสูงสุดที่สามารถจ่ายไหวในที่พักรูปแบบนั้น ๆ โดยผู้สัมภาษณ์จะค่อย ๆ เสนอราคาสูงขึ้นจากราคาแรกที่ผู้ถูกสัมภาษณ์เสนอ (ลักษณะคล้ายการประมูลสินค้า)

ในการสร้างแบบจำลองความเต็มใจจ่ายในที่พักพิงของคนไร้บ้าน คณะผู้วิจัยได้นำแบบจำลองโลจิสติก (Logit Models) มาใช้ประมาณความเต็มใจจ่ายในที่พักแต่ละรูปแบบ โดยสนใจว่าหากตัวแปรต้นที่สนใจนั้นเปลี่ยนแปลงไป จะส่งผลให้มูลค่าความเต็มใจจ่ายในที่พักพิงแต่ละรูปแบบเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้น หรือลดลงอย่างไร ภายใต้ข้อสมมติตัวแปรต้นอื่น ๆ มีคนค่าคงที่ ดังตารางที่ 6.5

จากตารางที่ 6.5 แสดงถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความเต็มใจจ่ายในที่พักพิงของคนไร้บ้านในแต่ละรูปแบบประกอบไปด้วยตัวแปรต้น 14 ตัวแปร สำหรับผลการประมาณแบบจำลองรูปแบบที่ 1 ที่พักพิงของรัฐ พบว่ามีตัวแปร 6 ตัวแปรที่มีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งสามารถบอกทิศทางความสัมพันธ์กับความเต็มใจจ่ายได้ ดังนี้ ตัวแปรความสัมพันธ์อันดีกับคนในครอบครัว พบว่า หากกลุ่มตัวอย่างมีความสัมพันธ์อันดีต่อครอบครัว จะส่งผลให้ความเต็มใจจ่ายในที่พักพิงเปลี่ยนแปลงในทิศทางเดียวกัน

ตัวแปรการมีบ้านเป็นของตนเอง พบว่า หากกลุ่มตัวอย่างมีบ้านเป็นของตนเอง จะส่งผลให้ความเต็มใจจ่ายในที่พักพิงเปลี่ยนแปลงในทิศทางตรงกันข้าม

ตัวแปรรายได้ต่อเดือน (ln) พบว่า หากกลุ่มตัวอย่างมีการเปลี่ยนแปลงของรายได้ร้อยละ 1 จะส่งผลให้ความเต็มใจจ่ายในที่พักพิงเปลี่ยนแปลงในทิศทางเดียวกัน

ตัวแปรการมีพฤติกรรมการเล่นหวยหรือการพนัน พบว่า หากกลุ่มตัวอย่างมีพฤติกรรมการเล่นหวยหรือการพนัน จะส่งผลให้ความเต็มใจจ่ายในที่พักพิงเปลี่ยนแปลงในทิศทางเดียวกัน

ตัวแปรการมีพฤติกรรมการสูบบุหรี่ พบว่า หากกลุ่มตัวอย่างมีพฤติกรรมการสูบบุหรี่ จะส่งผลให้ความเต็มใจจ่ายในที่พักพิงเปลี่ยนแปลงในทิศทางเดียวกัน

ตัวแปรการมีโรคประจำตัว พบว่า หากกลุ่มตัวอย่างมีโรคประจำตัว จะส่งผลให้ความเต็มใจจ่ายในที่พักพิงเปลี่ยนแปลงในทิศทางเดียวกัน

สำหรับผลการประมาณแบบจำลองรูปแบบที่ 2 ที่พักพิงของเอกชน พบว่ามีตัวแปร 4 ตัวแปร ที่มีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งสามารถบอกทิศทางความสัมพันธ์กับความเต็มใจจ่ายได้ ดังนี้

ตัวแปรความสัมพันธ์อันดีกับคนในครอบครัว พบว่า หากกลุ่มตัวอย่างมีความสัมพันธ์อันดีต่อครอบครัว จะส่งผลให้ความเต็มใจจ่ายในที่พักพิงเปลี่ยนแปลงในทิศทางเดียวกัน

ตัวแปรการมีพฤติกรรมการสูบบุหรี่ พบว่า หากกลุ่มตัวอย่างมีพฤติกรรมการสูบบุหรี่ จะส่งผลให้ความเต็มใจจ่ายในที่พักพิงเปลี่ยนแปลงในทิศทางเดียวกัน

ตัวแปรการมีโรคประจำตัว พบว่า หากกลุ่มตัวอย่างมีโรคประจำตัว จะส่งผลให้ความเต็มใจจ่ายในที่พักพิงเปลี่ยนแปลงในทิศทางเดียวกัน

ตัวแปรการมีทักษะสื่อสารที่ดี พบว่า หากกลุ่มตัวอย่างมีทักษะการสื่อสารที่ดี จะส่งผลให้ความเต็มใจจ่ายในที่พักพิงเปลี่ยนแปลงในทิศทางเดียวกัน

สำหรับผลการประมาณแบบจำลองรูปแบบที่ 3 ที่พักลักษณะบ้านเช่า พบว่ามีตัวแปร 4 ตัวแปร ที่มีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งสามารถบอกทิศทางความสัมพันธ์กับความเต็มใจจ่ายได้ ดังนี้

ตัวแปรการพักอาศัยอยู่คนเดียว (ก่อนเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน) พบว่า หากกลุ่มตัวอย่างมีการพักอาศัยอยู่คนเดียว (ก่อนเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน) จะส่งผลให้ความเต็มใจจ่ายในที่พักพิงเปลี่ยนแปลงในทิศทางตรงกันข้าม

ตัวแปรการมีบ้านเป็นของตนเอง พบว่า หากกลุ่มตัวอย่างมีบ้านเป็นของตนเอง จะส่งผลให้ความเต็มใจจ่ายในที่พักพิงเปลี่ยนแปลงในทิศทางตรงกันข้าม

ตัวแปรการมีพฤติกรรมการสูบบุหรี่ พบว่า หากกลุ่มตัวอย่างมีพฤติกรรมการสูบบุหรี่ จะส่งผลให้ความเต็มใจจ่ายในที่พักพิงเปลี่ยนแปลงในทิศทางเดียวกัน

ตัวแปรการมีโรคประจำตัว พบว่า หากกลุ่มตัวอย่างมีโรคประจำตัว จะส่งผลให้ความเต็มใจจ่ายในที่พักพิงเปลี่ยนแปลงในทิศทางเดียวกัน

ตารางที่ 6.5 ผลการประมาณแบบจำลองความเต็มใจจ่ายในที่พักของคนไร้บ้าน

ตัวแปรตาม: ความเต็มใจจ่ายในที่พัก	รูปแบบที่ 1: ที่พักพิงของรัฐ		รูปแบบที่ 2: ที่พักพิงของเอกชน		รูปแบบที่ 3: ที่พักลักษณะบ้านเช่า	
	ค่าประมาณ	P-Value	ค่าประมาณ	P-Value	ค่าประมาณ	P-Value
ความสัมพันธ์อันดับกับคน ในครอบครัว: (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ กลุ่มคนไร้บ้าน)	0.129813	0.063 *	0.179465	0.008 ***	0.024981	0.341
การพักอาศัยอยู่คนเดียว (ก่อนเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน)	0.059975	0.403	0.027300	0.679	-0.065456	0.082 *
การมีบ้านเป็นของตนเอง	-0.19383	0.041 **	-0.119668	0.148	-0.094946	0.046 **
ln ของรายได้ต่อเดือน	0.017958	0.035 **	0.002511	0.75	0.004827	0.137
เพศ	0.090014	0.202	0.082709	0.204	0.034876	0.212
อายุ 20 - 39 ปี	-0.991216	0.991	-0.993239	0.993	-0.996048	0.995
อายุ 40 -59 ปี	-0.993475	0.99	-0.9949757	0.992	-	0.994
อายุ 60 ปีขึ้นไป	-0.99550	0.989	-0.996291	0.992	-0.997995	0.994
มีพฤติกรรมดื่ม แอลกอฮอล์	0.079809	0.305	0.103746	0.156	-0.006679	0.849
มีพฤติกรรมการเล่นหวย หรือการพนัน	-0.09364	0.01 ***	-0.046998	0.157	0.010521	0.538
มีพฤติกรรมการสูบบุหรี่	0.190983	0.018 **	0.124511	0.092 *	0.104906	0.015 **
มีโรคประจำตัว	0.148478	0.032 **	0.128425	0.048 *	0.053805	0.041 **
ความสามารถในการอ่าน ออกเขียนได้	0.096433	0.689	0.020152	0.778	0.011437	0.728
การมีทักษะการสื่อสาร ที่ดี	-0.02867	0.479	0.319728	0.046 *	0.071016	0.326
Pseudo R2	0.2832		0.2265		0.339	
จำนวนข้อมูล	124		124		124	

หมายเหตุ:

ที่มา: คณะวิจัย

* หมายถึง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ร้อยละ 90

** หมายถึง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ร้อยละ 95

*** หมายถึง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ร้อยละ 99

6.3 การประเมินมูลค่าความเต็มใจจ่ายในที่พักพิงของคนไร้บ้าน

ภายหลังจากการประเมินแบบจำลองเพื่อทำนายความเต็มใจจ่ายในที่พักพิงของคนไร้บ้าน คณะวิจัยสามารถนำแบบจำลองมาทำนายความเต็มใจจ่ายในที่พักพิงของคนไร้บ้าน ที่ให้มูลค่าในที่พักพิงแต่ละรูปแบบดังที่แสดงในตารางที่ 6.6 โดยรูปแบบที่ 1: ที่พักพิงของรัฐ คนไร้บ้านมีความเต็มใจจ่ายในที่พักพิงอยู่ที่ประมาณ 432 – 661 บาทต่อเดือน รูปแบบที่ 2: ที่พักพิงของเอกชน คนไร้บ้านมีความเต็มใจจ่ายในที่พักพิงอยู่ที่ประมาณ 480 – 688 บาทต่อเดือน และรูปแบบที่ 3: ที่พักพิงในลักษณะบ้านเช่า คนไร้บ้านมีความเต็มใจจ่ายในที่พักพิงอยู่ที่ประมาณ 866 – 1226 บาท

ตารางที่ 6.6 มูลค่าความเต็มใจจ่ายในที่พักแต่ละรูปแบบ

ลักษณะที่พัก	รูปแบบที่ 1: ที่พักพิงของรัฐ	รูปแบบที่ 2: ที่พักพิงของเอกชน	รูปแบบที่ 3: ที่พักลักษณะบ้านเช่า
ความเป็นส่วนตัว	ห้องรวม	ห้องกั้นฉากมิดชิด เป็นพื้นที่ส่วนตัว	ห้องส่วนตัว
อาหาร	มีอาหารมือเช้า และมือเย็นให้	ไม่มี	ไม่มี
ห้องน้ำ	ห้องน้ำรวม	ห้องน้ำรวม	ห้องน้ำส่วนตัว
ค่าน้ำ/ค่าไฟ	ไม่มี	ไม่มี	จ่ายตามมิเตอร์
ห้ามสูบบุหรี่/ดื่มเหล้า และ เล่นการพนัน	ห้าม	ห้าม	ไม่ห้าม
ความเต็มใจจ่าย (Willingness to pay)	432 - 661 บาท	480 - 688 บาท	866 - 1226 บาท

ที่มา: คณะวิจัย

6.4 แบบจำลองทำนายแนวโน้มที่จะออกจากสภาวะไร้บ้าน

จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม คณะวิจัยได้ถามคำถามสุดท้ายหลังจากที่คนไร้บ้านได้ให้ราคาในที่พักแต่ละรูปแบบว่า “จากที่พักทั้ง 3 รูปแบบ ถ้าสามารถเลือกได้จะเลือกพักรูปแบบใด” โดยผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐานว่า หากคนไร้บ้านเลือกที่จะอยู่ที่พักในรูปแบบที่ 3: ที่พักลักษณะบ้านเช่า นั่นถือเป็นการส่งสัญญาณว่าคนไร้บ้านมีแนวโน้มที่อยากจะออกจากสภาวะไร้บ้าน หรืออย่างน้อยอยากอยู่ในที่พักลักษณะบ้านเช่าถ้าพวกเขาสามารถเข้าถึงได้ โดยผู้วิจัยได้สร้างแบบจำลองเพื่อศึกษาว่าตัวแปรใดที่ส่งผลต่อแนวโน้มที่จะออกจากสภาวะไร้บ้านของคนไร้บ้าน

ตารางที่ 6.7 ผลการประมาณแบบจำลองทำนายแนวโน้มที่จะออกจากสภาวะไร้บ้าน

ตัวแปรตาม: การเลือกที่พักลักษณะบ้านเช่า	ค่าประมาณ	P-Value
การมีบ้านเป็นของตนเอง	0.3887471	0.479
ความสัมพันธ์อันดีกับคนในครอบครัว: (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มคนไร้บ้าน)	0.2060772	0.644
การพักอาศัยอยู่คนเดียว	- 0.5287301	0.243
ln ของรายได้ต่อเดือน	0.1346546	0.015 **
เพศ	0.0242779	0.959
อายุ 20 - 39 ปี	- 14.19778	0.99
อายุ 40 -59 ปี	- 14.37947	0.99
อายุ 60 ปีขึ้นไป	- 14.87937	0.989
มีพฤติกรรมกรดืมแอลกอฮอล์	0.1825975	0.729
มีพฤติกรรมการเล่นหวยหรือการพนัน	- 0.0729933	0.769
มีพฤติกรรมการสูบบุหรี่	0.2736061	0.596
มีโรคประจำตัว	- 0.0725428	0.882
ความสามารถในการอ่านออกเขียนได้	- 0.7507228	0.174
การมีทักษะการสื่อสารที่ดี	0.7488307	0.34
Pseudo R2	0.1207	
จำนวนข้อมูล	124	

หมายเหตุ:

ที่มา: คณะวิจัย

** หมายถึง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ร้อยละ 95

จากผลในตารางที่ 6.7 แสดงถึงผลการประมาณแบบจำลองทำนายแนวโน้มที่จะออกจากสภาวะไร้บ้านของคนไร้บ้าน ซึ่งประกอบไปด้วยตัวแปร 14 ตัวแปร แต่มีเพียงตัวแปรเดียวที่ส่งผลต่อการเลือกที่พักในลักษณะบ้านเช่า คือ รายได้ต่อเดือนของคนไร้บ้าน โดยเมื่อรายได้ของคนไร้บ้านเพิ่มขึ้น จะส่งผลให้โอกาสที่จะออกจากสภาวะไร้บ้านของคนไร้บ้านนั้นเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งเป็นตัวแปรหลักที่สำคัญเพราะการกลับเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจและสังคมนั้นจำเป็นต้องใช้เงินเป็นตัวขับเคลื่อน ดังนั้นการส่งเสริมให้คนไร้บ้านมีความมั่นคงในการสร้างรายได้อาจจะเป็นตัวแปรสำคัญในการผลักดันคนไร้บ้านให้หลุดจากสภาวะไร้บ้าน

เอกสารอ้างอิง

ธานี ชัยวัฒน์, พีระ ตั้งธรรมรักษ์, รัฐวิชญ์ ไพรวิน, และ นิชาภัทร ไม้งาม (2561). การศึกษาแนวทาง วิเคราะห์
ต้นทุนการแก้ไขปัญหาคอนไร้บ้าน และติดตามการเปลี่ยนแปลงทางชีวิตของคนไร้บ้านในช่วงเริ่มต้น.
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ: กรุงเทพฯ

บทที่ 7

บทเรียนการเก็บข้อมูลกับคนไร้บ้าน

นิชาภัทร ไม้งาม

คนไร้บ้านเป็นกลุ่มประชากรเฉพาะที่เผชิญกับสถานการณ์บางอย่างจนไม่สามารถอาศัยในสภาพแวดล้อมแบบเดิมได้จึงต้องหาพื้นที่ใหม่ในการดำเนินชีวิต ภาวะข้างต้นทำให้คนไร้บ้านเกิดบาดแผลภายในจิตใจในระดับที่มากขึ้นแตกต่างกัน ฉะนั้นในงานวิจัยเชิงคุณภาพที่ศึกษาคนไร้บ้านจึงต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ โดยเฉพาะการสัมภาษณ์ที่ต้องถามคำถามและชวนคนไร้บ้านพูดคุยโดยตรงถึงชีวิตที่ผ่านมาและภูมิหลังของตนเอง ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เกิดการสื่อสารที่จะเกิดขึ้นระหว่างผู้ที่เข้าไปศึกษากับคนไร้บ้านกลายเป็นการสร้าง ความเจ็บปวดเพิ่มมากขึ้น จากการเน้นย้ำในจุดที่คนไร้บ้านไม่ต้องการพูดถึง และเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดการ ละเมิดสิทธิและความเป็นส่วนตัว (ปรางทิพย์ ทาเสนาะ เอลเทอร์ และคณะ, 2020)

เพื่อให้คนไร้บ้านรู้สึกปลอดภัยตลอดการสนทนาร่วมกัน การเตรียมการสื่อสารจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ สำหรับงานวิจัย ตั้งแต่การพิจารณาเรื่องคำพูดและ วิธีการถาม ทำให้การเตรียมความพร้อมผู้เก็บข้อมูลจึงมีความสำคัญ เนื่องจากผู้เก็บข้อมูลแต่ละคนที่มีประสบการณ์ไม่เท่ากัน และเพื่อให้เกิดความเข้าใจในประเด็น การศึกษาที่ถูกต้องร่วมกัน นอกจากนี้งานที่ศึกษาบุคคลเปราะบาง มักต้องผ่านการพิจารณาจริยธรรมการวิจัย ในคนก่อนทุกครั้ง ซึ่งเกณฑ์พิจารณามีหลักที่ค้ำถึง 3 ประการ คือ 1. หลักความเคารพในบุคคล (Respect for person) 2. หลักคุณประโยชน์ ไม่ก่ออันตราย (Beneficence) 3. หลักความยุติธรรม (Justice) และ เพื่อให้ผู้วิจัยใช้เป็นแนวทางการดำเนินงานด้วย (สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ, 2558)

สำหรับวัตถุประสงค์ของบทนี้เกิดขึ้นจากความตั้งใจของผู้วิจัยที่จะแลกเปลี่ยนขั้นตอนการทำงาน เทคนิค และประสบการณ์ที่รวบรวมจากการเก็บข้อมูลกับคนไร้บ้านตลอดโครงการเป็นเวลาประมาณ 3-4 เดือน และในช่วงระยะเวลาดังกล่าวมีปัจจัยของสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 เข้ามา เกี่ยวข้องด้วย ทำให้การทำงานภาคสนามมีข้อจำกัด และต้องคำนึงถึงเรื่องมาตรการสาธารณสุขร่วมด้วย สำหรับพื้นที่ศึกษาคือพื้นที่สาธารณะและศูนย์พักคนไร้บ้านขององค์กรพัฒนาในจังหวัดขอนแก่น และ กรุงเทพมหานครและเขตปริมณฑล โดยในจังหวัดขอนแก่นทำการเก็บข้อมูลในเขตเมืองของอำเภอเมือง เช่น บ้านโฮมแสนสุข บึงแก่นนคร สถานีขนส่งผู้โดยสารขอนแก่น สวนเรืองแสง ศาลหลักเมือง เป็นต้น ในส่วนของ กรุงเทพมหานครและปริมณฑลเก็บข้อมูลใน 2 ศูนย์พักคนไร้บ้าน ได้แก่ ศูนย์พักคนไร้บ้านสุวิทย์ วัดหนู และ ศูนย์พัฒนาศักยภาพคนไร้บ้านปทุมธานี (บ้านพูนสุข) อีกทั้งในพื้นที่สาธารณะบริเวณทำนายนนทบุรี ในระหว่าง ที่เก็บข้อมูลสำหรับงานวิจัยนี้ต้องเกิดปัญหาการระบาดโควิดทำให้คนไร้บ้านที่อยู่ในจุดเดิม เช่น หัวลำโพง อนุสาวรีย์ชัยฯ หายไป การเข้าถึงพวกเขาทำได้ยากขึ้น จึงต้องปรับแผนไปเก็บข้อมูลที่ทำนายนนทบุรีที่มีคนไร้ บ้านย้ายไปอาศัยและรับประทานอาหารแจกมากขึ้น

ภายในบทนี้จะแบ่งองค์ประกอบของบทออกเป็น 5 ส่วน โดยเริ่มตั้งแต่ส่วนผู้เก็บข้อมูล ส่วนผู้ให้ข้อมูล ส่วนข้อควรสังเกต ส่วนกระบวนการเก็บข้อมูล และส่วนสุดท้ายคือ ข้อควรระวัง

7.1 บทเรียนการเก็บข้อมูลกับคนไร้บ้านในมุมมองผู้เก็บข้อมูล

ผู้เก็บข้อมูลหรือผู้สัมภาษณ์เป็นบุคคลที่ต้องเข้าไปคุยกับคนไร้บ้าน แต่ละคนมีประสบการณ์ที่ต่างกันไป บางคนอาจเคยทำงานภาคสนามมาบ้าง บางคนทำงานกับคนไร้บ้านอยู่แล้ว บางคนไม่เคยทำงานภาคสนามและไม่เคยทำงานกับคนไร้บ้านมาก่อน ดังนั้นเพื่อให้ทุกคนได้รู้จุดประสงค์ของงาน ลักษณะของงาน และสามารถหาคำตอบที่ถูกต้อง จึงควรเริ่มต้นด้วยการเตรียมความพร้อมผู้เก็บข้อมูลก่อนทุกครั้ง การเตรียมความพร้อมถือเป็นการเตรียมตัวก่อนสัมภาษณ์ ให้ผู้เก็บข้อมูลได้ทราบวัตถุประสงค์ของการวิจัย ทำความเข้าใจแบบเก็บข้อมูลในแต่ละข้อ ซักถามส่วนที่สงสัยกับนักวิจัย และเรียนรู้วิธีการถามคำถามกับคนไร้บ้าน เช่น การเลือกใช้คำ การจับประเด็น การดึงผู้ให้สัมภาษณ์กลับสู่คำถามที่เตรียมไว้ ซึ่งในส่วนวิธีการสัมภาษณ์จะกล่าวถึงอีกครั้งหนึ่งในส่วนที่ 4 คือ กระบวนการเก็บข้อมูล

สำหรับลักษณะของผู้เก็บข้อมูลนั้น ต้องไม่แสดงท่าทีรังเกียจคนไร้บ้านและเข้าใจธรรมชาติของคนไร้บ้านที่มักจะแต่งกายด้วยเสื้อผ้าเก่า เนื้อตัวไม่สะอาด มีกลิ่น แยกข้าวของเยอะ เพราะพวกเขาใช้ชีวิตในที่สาธารณะ ไม่มีที่เก็บสัมภาระ ไม่สามารถหาที่อาบน้ำและซักผ้าได้สะดวก นอกจากนี้ผู้เก็บข้อมูลต้องแสดงความเป็นมิตรในระดับที่เหมาะสม พร้อมทั้งจะรับฟัง สามารถวิเคราะห์เชื่อมโยงเรื่องที่คนไร้บ้านเล่าในแต่ละส่วนเข้าด้วยกันเพื่อดูความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีสติตลอดการทำงาน และแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ดี อีกทั้งผู้เก็บข้อมูลต้องแสดงตนเพื่อให้คนไร้บ้านได้พิจารณาและตัดสินใจก่อนการให้ข้อมูล เพื่อไม่สร้างความหวาดระแวงให้กับคนไร้บ้าน³ ถือได้ว่าขั้นตอนการแนะนำตัวของผู้เก็บข้อมูลและบอกเป้าหมายในการพูดคุยมีความสำคัญอย่างยิ่ง

7.2 บทเรียนการเก็บข้อมูลกับคนไร้บ้านในมุมมองผู้ให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลในการศึกษานี้คือ คนไร้บ้านหรือคำที่ใช้ในการสื่อสารในกลุ่มคนทำงานประเด็นคนไร้บ้านจะเรียกพวกเขาว่า “พี่น้อง” หรือ “พี่น้องคนไร้บ้าน” เราสามารถแบ่งคนไร้บ้านตามสถานที่พบเจอออกเป็น คนไร้บ้านในพื้นที่สาธารณะ และคนไร้บ้านในศูนย์พักพิง ต้องทราบก่อนว่าคนไร้บ้านทั้ง 2 กลุ่ม แม้จะเป็นคนไร้บ้านเหมือนกัน แต่สถานที่ที่พบพวกเขาส่งผลให้วิธีการที่ใช้ในการทำความรู้จักและเข้าไปพูดคุยมีความแตกต่างกัน

คนไร้บ้านในศูนย์พักพิงจะมีความคุ้นชินอยู่บ้างกับคนแปลกหน้าที่เข้าไปคุย เนื่องจากมักจะมีองค์กร หน่วยงาน หรือบุคคล แวะเวียนเข้าไปเยี่ยมและให้ความช่วยเหลือ เจ้าหน้าที่ที่เป็นผู้ดูแลจะให้ความสนใจกับคนไร้บ้านตั้งแต่อ่อนเข้าไปอยู่ในศูนย์ ถึงการทำกิจกรรมร่วมกันภายในศูนย์และขอความร่วมมือจาก

³ ทั้งนี้คนไร้บ้านค่อนข้างระวังตัวในการให้สัมภาษณ์กับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ถ้าคนไร้บ้านรู้สึกว่าการนี้จะเป็นเจ้าหน้าที่รัฐมักปฏิเสธ ไม่ตอบหรือตอบไม่ตรงกับความเป็นจริง รวมถึงการส่งสัญญาณให้กับเพื่อนในบริเวณนั้นได้ทราบว่าคนนี้น่าจะเป็นเจ้าหน้าที่รัฐ

ทุกคน นอกจากนี้การเข้าไปเก็บข้อมูล นักวิจัยสามารถประสานเพื่อให้เจ้าหน้าที่ของศูนย์ที่เป็นเสมือนผู้เฝ้าประตูข่าวสาร (Gatekeeper) ที่สำคัญ ช่วยแจ้งข่าวการลงพื้นที่กับคนไร้บ้านได้ทราบก่อนล่วงหน้า ทำให้การเข้าไปคุยเกิดได้ง่ายขึ้น โดยผู้เก็บข้อมูลต้องเริ่มจากการแนะนำตัวเอง แนะนำโครงการ และขออนุญาตสัมภาษณ์ ในขณะที่การคุยกับคนไร้บ้านในพื้นที่สาธารณะ พวกเขาจะไม่ทราบว่าเราเป็นใคร จะนำข้อมูลพวกเขาไปทำอะไร มีความน่าเชื่อถือมากน้อยแค่ไหน จะมาหาข่าวแล้วจับพวกเขาหรือไม่ ทำให้คนไร้บ้านในพื้นที่สาธารณะมีเกราะป้องกันตัวเองสูง โอกาสที่จะให้เก็บข้อมูลมีความยากกว่าคนไร้บ้านในศูนย์อยู่มาก ดังนั้นการเริ่มต้นบทสนทนาอาจไม่ใช่แค่การแนะนำตัวเองเป็นอันดับแรก แต่เป็นการไต่ถามสารทุกข์สุกดิบ เช่น วันนี้ที่ได้กินข้าวรึยัง วันนี้ไปรับข้าวที่ไหนมา ช่วงนี้มีคนมาจ้างงานไหม ตอนนี้มีงานแจกพระไหม เป็นต้น

สิ่งที่พิจารณาประการต่อมาคือ สภาพของคนไร้บ้านที่เราจะเข้าไปเก็บข้อมูล ผู้เก็บข้อมูลต้องแน่ใจว่าคนไร้บ้านดังกล่าวอยู่ในสภาพที่พร้อมให้ข้อมูล ไม่มีอาการมินเมา หรือป่วยด้วยอาการทางจิต หรืออยู่ในภาวะที่เป็นอันตรายกับผู้เก็บข้อมูล ขณะตอนที่เข้าไปสัมภาษณ์ คนไร้บ้านต้องไม่ติดทำภารกิจส่วนตัวหรือประกอบอาชีพอยู่ เนื่องจากการพูดคุยกันต้องใช้เวลา ระหว่างการเก็บข้อมูลไม่เกิดการรบกวนถึงความสนใจจากเรื่องอื่น เคารพความเป็นส่วนตัวของคนไร้บ้าน และลดการถูกปฏิเสธจากคนไร้บ้าน

7.3 ข้อควรสังเกตในการเก็บข้อมูล

ในส่วนนี้จะขยายความจากส่วนที่แล้วเรื่องการพิจารณาสภาพของคนไร้บ้าน โดยจะกล่าวถึงวิธีการคร่าว ๆ เพื่อนำมาสังเกตและตัดสินใจในการเลือกคนไร้บ้านที่จะเข้าไปพูดคุยด้วย

อาการทางจิต จะสามารถประเมินได้เฉพาะในส่วนที่สามารถมองเห็นได้ เช่น การนั่งพูดคนเดียว มีอาการเหม่อลอย หวาดระแวงหากมีคนเข้าใกล้ หลายคนทีเดียวนอกปกติ เมื่อพูดคุยกันแล้วอาจบ่งบอกอาการจิตเวชได้ เช่น ให้คำตอบววน พูดจาด้วยประโยคเดิมหรือคำเดิมซ้ำ ๆ ในบางรายไม่สามารถให้คำตอบได้ตรงกับคำถาม ซึ่งผู้เก็บข้อมูลอาจจะสันนิษฐานได้ว่ามีอาการป่วย กรณีที่ได้พูดคุยแล้วพบว่าคนไร้บ้านที่กำลังสนทนาค้นด้วยนั้นมีอาการทางจิต ผู้เก็บข้อมูลควรหาทางจบบทสนทนา ขอขอบคุณ และขอตัวอย่างสุภาพ

อาการมินเมา จะสามารถดูจากทางกายภาพที่แสดงออกมา เช่น เดินเซ หน้าแดง ล้มตัวลงนอนกับพื้น มีกลิ่นเหล้าโชยมา ถ้าเจอคนไร้บ้านที่อยู่ในอาการมินเมา จะหลีกเลี่ยงการเก็บข้อมูลเพราะไม่สามารถตอบคำถามได้ เรื่องที่พูดขาดความน่าเชื่อถือ เสี่ยงการทะเลาะเบาะแว้ง และอาจมีการวิวาทกับผู้อื่นตามมา

7.4 กระบวนการเก็บข้อมูล

1. เมื่อผ่านการประชุมทีม ทำความเข้าใจแบบเก็บข้อมูล รู้วิธีการสื่อสารแล้ว ขั้นตอนต่อมาคือ การจำแบบเก็บข้อมูลให้ได้ว่ามีกี่ส่วน แต่ละส่วนประกอบด้วยเรื่องอะไร มีคำถามอะไรบ้าง

2. วันเก็บข้อมูล ผู้เก็บข้อมูลควรเตรียมปากกา สมุดจด แบบสอบถาม รวมถึงน้ำดื่มไปด้วย ในส่วนของที่นำไปให้คนไร้บ้านควรอยู่ในรูปของอาหาร ของใช้ส่วนตัว เช่น สบู่ ยาสีฟัน แปรงสีฟัน ผงซักฟอก ฯลฯ

หรือยารักษาโรคเบื้องต้น เช่น พาราเซตามอล ยาลดกรด ยาธาตุ ยาใส่แผล พลาสเตอร์ เป็นต้น เพราะเป็นปัจจัยพื้นฐานที่คนไร้บ้านต้องการ ทั้งนี้ไม่ควรให้เงินกับคนไร้บ้าน

3. ในพื้นที่ทำงาน ผู้เก็บข้อมูลต้องนำข้อควรสังเกตมาใช้พิจารณาเลือกคนไร้บ้านที่จะเข้าไปพูดคุย และนำเอาปัจจัยพื้นที่ที่พบคนไร้บ้านมาใช้เป็นแนวทางในการเข้าไปเริ่มต้นพูดคุยกับคนไร้บ้านด้วย

4. การทำความรู้จักคนไร้บ้าน ถ้าเป็นคนไร้บ้านในที่สาธารณะเริ่มจากไต่ถามสารทุกข์สุกดิบ มอบของที่เตรียมมาให้ และขออนุญาตพูดคุยโดยไม่ลืมการบอกข้อเท็จจริงว่าเราเป็นใคร มาจากไหน จะนำข้อมูลเค้าไปทำอะไร สิ่งสำคัญคือการบอกให้ทราบว่า จะไม่มีการเปิดเผยชื่อของคนที่ให้สัมภาษณ์ ส่วนคนไร้บ้านในศูนย์ฯ เริ่มที่ขออนุญาตสัมภาษณ์และบอกที่มาที่ไปของเรา ของโครงการ และการปกปิดชื่อของพวกเขา

5. เมื่อได้ทักทายและคนไร้บ้านอนุญาตที่จะให้ข้อมูล ควรหาตำแหน่งที่จะนั่งสนทนากัน โดยจุดที่เลือกไม่ควรอยู่ในที่ลับตาคน เพื่อนที่ลงเก็บข้อมูลด้วยกันสามารถมองเห็นหรือรู้ตำแหน่งที่เราอยู่ บริเวณดังกล่าวต้องปราศจากเสียงสนทนาของบุคคลอื่น ทั้งนี้ในขณะที่โครงการเก็บข้อมูลได้มีสถานการณ์โควิด-19 เพราะฉะนั้นจึงต้องคำนึงถึงเรื่องการเว้นระยะห่างระหว่างผู้เก็บข้อมูลกับคนไร้บ้าน และการสวมหน้ากากอนามัยตลอดการทำงานด้วย

6. เพื่อให้การสื่อสารไหลลื่น ผู้เก็บข้อมูลไม่ควรดูแบบสอบถามตลอดเวลา ควรทำให้เป็นธรรมชาติเหมือนนั่งคุยกับเพื่อนใหม่ที่เริ่มทำความรู้จักกัน การที่ดูคำถามบ่อยครั้งทำให้การพูดคุยอึดอัด แล้วจะเป็นการถามและตอบเพียงสั้น ๆ ไม่ได้รายละเอียดของเรื่องราว

7. ประเด็นที่สามารถพูดคุยก่อน-หลัง เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่สำคัญสำหรับการเก็บข้อมูล เพราะสามารถตัดสินใจได้แล้วว่า การสนทนาระหว่างคนไร้บ้านคนนี้จะไปอย่างไรราบรื่นหรือจบลงในระยะเวลานั้น นอกจากการถามชื่อและอายุแล้ว การถามเรื่องสุขภาพ การศึกษา ประสบการณ์การทำงาน ก็จะช่วยให้เห็นภูมิหลังได้ โดยเฉพาะส่วนการทำงานที่นอกจากจะเห็นประสบการณ์ คนไร้บ้านจะชอบเล่าเพราะคือความภูมิใจของตนเองและคือคุณค่าบางอย่างของพวกเขา วิธีการถามแบบนี้จะเป็นเรื่องทั่วไปที่ไม่เจาะลงไปถึงสาเหตุการไร้บ้าน เพราะปัจจัยที่ทำให้ไร้บ้านจะกระทบกระเทือนความรู้สึก บางคนไม่พร้อมเล่า จึงควรถามเรื่องนี้เป็นลำดับท้าย ๆ

8. การถามช่วงระยะเวลาที่ออกจากบ้าน ในรายที่ออกมาไม่นานมักจะบอกระยะเวลาที่ไร้บ้านได้ อย่างเช่น จำนวนเดือนหรือจำนวนปี ส่วนในรายที่ไร้บ้านมานานอาจจะไม่สามารถบอกจำนวนปีได้ชัดเจน เช่น อาจจะตอบว่า ประมาณสิบปี ยี่สิบกว่าปีมาแล้ว หรือสามสิบสี่สิบปีมาแล้ว การถามปี พ.ศ. ที่ออกจากบ้านมา หรือเหตุการณ์สำคัญของบ้านเมืองในปีนั้น หรืออายุของคนไร้บ้านในตอนนั้น ก็สามารถทำให้ทราบระยะเวลาการไร้บ้านได้เช่นกัน

ภาพที่ 7.1 ตัวอย่างแบบสอบถามคนไร้บ้านเรื่องระยะเวลาการออกมาเป็นคนไร้บ้าน

○ คนไร้บ้าน
 (กรณีคนไร้บ้าน)
 ท่านออกมาใช้ชีวิตนอกบ้าน ครั้งแรก ตั้งแต่ ปี.....
 กรณีจำไม่ได้ว่า ออกจากบ้านมาตั้งแต่เมื่อไร ให้ถามว่า ตอนที่ออกมาใช้ชีวิตนอกบ้านครั้งแรก ท่านอายุเท่าไร ปี
 และหากจำอายุไม่ได้ให้ถามว่า ท่านออกมาใช้ชีวิตนอกบ้านประมาณ ปี เดือน

ที่มา: คณะวิจัย

9. เมื่อพูดคุยไปแล้วเราพอจะทราบชีวิตและเรื่องราวต่าง ๆ ของคนไร้บ้านซึ่งอาจจะทราบที่ไปที่ไป และคาดเดาสาเหตุการไร้บ้านได้ คนไร้บ้านบางคนจะเล่าเรื่องทีออกจากบ้านให้ฟังเมื่อคุยกันไปสักกระยะ จึงทำให้ง่ายที่จะถามต่อเนืองไปได้

10. ตลอดการสนทนาต้องไม่ฟังประสบการณ์ชีวิตของคนไร้บ้านจนเพลิน ในระหว่างการฟังแต่ละส่วนของเรื่องเล่าสามารถบอกความถูกต้องของเรื่องได้จากการเทียบกับเรื่องที่เล่าก่อนหน้านี้ เพราะบางครั้งข้อเท็จจริงอาจจะไม่เหมือนเดิม ดังนั้นควรมีการจดบันทึกสั้น ๆ ตลอดการสนทนา

11. กรณีที่ฟังแล้วเกิดความสับสนอาจจะต้องช่วยลำดับเหตุการณ์ใหม่ร่วมกันกับคนไร้บ้าน เพื่อให้เราเข้าใจเรื่องราวและ เป็นการตรวจสอบข้อมูลที่ให้มาไปในตัวอีกด้วย วิธีที่ใช้อาจเริ่มจากเหตุการณ์ที่เพิ่งเกิดล่าสุดและค่อย ๆ ไล่ไปหาเหตุการณ์ก่อนหน้า ซึ่งวิธีการนี้จะช่วยให้คนไร้บ้านเล่าได้ง่ายและไม่ลืม เช่น การถามเรื่องอาชีพ ที่อยู่อาศัย เป็นต้น

ภาพที่ 7.2 ตัวอย่างการไล่ลำดับเหตุการณ์ที่จะทำให้การถามมีความง่ายขึ้น

1. ขอให้ท่านช่วยเล่าเรื่องราวของท่านช่วง 2 ปีก่อนมาเป็นคนไร้บ้าน (ประเด็นที่ต้องบันทึก คือ อาชีพ รายได้ต่อเดือน สถานะความสัมพันธ์ของครอบครัว)		
2. ขอให้ท่านเล่าเพราะเหตุใดจึงกลายเป็นคนไร้บ้าน (ประเด็นที่ต้องบันทึก คือ สาเหตุและจุดเปลี่ยนที่ทำให้เขาต้องกลายเป็นคนไร้บ้าน)		
ข้อ 1	ประเด็นคำถามก่อนเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน	คำตอบ
1.1	อาชีพสุดท้ายก่อนมาเป็นคนไร้บ้าน - ลักษณะการทำงาน - รายได้ อาชีพอื่น ๆ ก่อนหน้าสุดท้าย	
1.3	ครอบครัว - สมาชิกในครอบครัว - ความผูกพันในครอบครัว	

ที่มา: คณะวิจัย

12. วิธีการถามต้องถามด้วยข้อความสั้น กระชับ และเข้าใจง่าย ไม่ต้องมีรายละเอียดมาก เพราะจะทำให้คนไร้บ้านเกิดความสับสนและไม่เข้าใจได้ อาจเปลี่ยนคำถามเป็นภาษาพูดที่คนไร้บ้านรู้สึกคุ้นเคย หากเป็นการเก็บข้อมูลในพื้นที่ที่มีภาษาถิ่นอย่างขอนแก่น ผู้เก็บข้อมูลสามารถใช้ภาษาอีสานสื่อสารได้ จะช่วยให้การคุยลื่นไหลเพราะใช้ภาษาพูดเดียวกัน คนไร้บ้านจะเข้าใจสิ่งที่ถามได้ดียิ่งขึ้น รู้สึกว่าผู้เก็บข้อมูลเหมือนลูกเหมือนหลานที่อยากจะเล่าเรื่องให้ฟัง

13. กรณีที่เป็นคำถามให้คนไร้บ้านเลือกและมีความยาวของรายละเอียด ผู้เก็บข้อมูลอาจช่วยสรุปประเด็นสำคัญเพื่อทำให้เห็นความแตกต่างและง่ายต่อการสื่อสาร เช่น การเลือกที่พัก ถามด้วยวิธีการเปรียบเทียบจุดเด่นของที่พักให้คนไร้บ้านเห็นชัดเจนโดยยกตัวอย่างเฉพาะด้านที่คนไร้บ้านสนใจ อย่างเช่น ความเป็นส่วนตัว ห้องน้ำ และการมีเจ้าหน้าที่

ตารางที่ 7.3 ตัวอย่างแบบสอบถามที่มีรายละเอียดของคำถามที่ซับซ้อน

ลักษณะที่พัก	รูปแบบที่ 1: ที่พักพิงของรัฐ	รูปแบบที่ 2: ที่พักพิงของเอกชน	รูปแบบที่ 3: ที่พักลักษณะบ้านเช่า
เตียง	เตียงสองชั้น	ฟูก	มีเตียง
ความเป็นส่วนตัว	ห้องรวม	ห้องกั้นฉากมิดชิด เป็นพื้นที่ส่วนตัว	ห้องส่วนตัว
อาหาร	มีอาหารมื้อเช้า และมื้อเย็นให้	ไม่มี	ไม่มี
ห้องน้ำ	ห้องน้ำรวม	ห้องน้ำรวม	ห้องน้ำส่วนตัว
ค่าน้ำ/ค่าไฟ	ไม่มี	ไม่มี	จ่ายตามมิเตอร์
ห้ามสูบบุหรี่/ดื่มเหล้า และ เล่นการพนัน	ห้าม	ห้าม	ไม่ห้าม
มีเจ้าหน้าที่	มีเจ้าหน้าที่	มีเจ้าหน้าที่	ไม่มีเจ้าหน้าที่
วิธีการถาม			
1. ความยินดีจ่าย	ถ้าที่พักลักษณะนี้จ่ายได้ ที่.....บาทต่อเดือน (เพิ่มราคาครั้งละ 100 บาท) ราคาสุดท้ายที่จ่ายไหว คือ.....บาทต่อเดือน	ถ้าที่พักลักษณะนี้จ่ายได้ ที่.....บาทต่อเดือน (เพิ่มราคาครั้งละ 100 บาท) ราคาสุดท้ายที่จ่ายไหว คือ.....บาทต่อเดือน	ถ้าที่พักลักษณะนี้จ่าย ได้ที่.....บาทต่อเดือน (เพิ่มราคาครั้งละ 100 บาท) ราคาสุดท้ายที่จ่ายไหว คือ.....บาทต่อเดือน
2. ท่านจะเลือกที่พักใด	[] เลือก	[] เลือก	[] เลือก

ที่มา: คณะวิจัย

7.5 ข้อควรระวังในการเก็บข้อมูล

1. ไม่ให้เงินกับคนไร้บ้านไม่ว่ากรณีใด ๆ เนื่องจากคนไร้บ้านควรได้ใช้ศักยภาพที่พวกเขาใช้ในการทำงานหาเลี้ยงชีพ ในอีกทางหนึ่งการให้เงินอาจเป็นการลดทอนคุณค่าของพวกเขา
2. ไม่สร้างความสนิทสนมจนเกินไปโดยเฉพาะผู้เก็บข้อมูลที่เป็นผู้หญิง เพราะเสี่ยงต่อการเข้าใจผิดและการคุกคามบางรูปแบบ
3. หากจำเป็นต้องให้เบอร์ติดต่อ ควรเป็นเบอร์ของผู้ชายเท่านั้น
4. ไม่ตีตราหรือเรียกพวกเขาว่าเป็นคนไร้บ้าน โดยเฉพาะกับคนไร้บ้านหน้าใหม่ เพราะในรายที่ไร้บ้านด้วยปัจจัยเศรษฐกิจหรือเข้าเมืองมาเพื่อหางานทำ พวกเขามองตัวเองเป็นคนตงงานและกำลังพยายามหางานทำ
5. การเก็บข้อมูล คำตอบที่บันทึกต้องมาจากคนไร้บ้านบอกด้วยตัวเอง ไม่ใช่การตีความของผู้เก็บข้อมูลแล้วบันทึก
6. ควรหลีกเลี่ยงภาษาพูดแบบทางการ ภาษาวิชาการ ให้เป็นคำพูดง่าย ๆ ไม่ทางการ แต่ยังสุภาพ
7. คำถามไหนที่เมื่อถามไปแล้วคนไร้บ้านแสดงท่าทีลำบากใจที่จะตอบ มีความอึดอัด และกตัญญู ควรข้ามคำถามนี้แล้วไปถามคำถามอื่นและไม่ถามซ้ำคำถามนี้อีก
8. ไม่ควรทำให้การสื่อสารอยู่ในลักษณะของการถามและตอบแบบสั้น ๆ เป็นข้อ ๆ ควรทำให้บริบทการสื่อสารเป็นการเล่าเรื่อง ที่มีบรรยากาศของการถ่ายทอดประสบการณ์ ไม่ใช่การตอบแบบสอบถาม
9. ผู้เก็บข้อมูลต้องเข้าใจสิ่งที่ต้องการถามและรู้ความซับซ้อนในเรื่องของคนไร้บ้าน ทั้งนี้ให้ยึดสิ่งที่ต้องการถามและพยายามหาคำตอบ เช่น การถามหา “ครอบครัวสุดท้าย” คือ ครอบครัวที่อาศัยอยู่ด้วยล่าสุดก่อนที่จะออกมาไร้บ้านในครั้งนี้ มีความสัมพันธ์แบบไหน ซึ่งคนไร้บ้านจะมีความหลากหลายในเรื่องราว เช่น เดินทางไปทำงานที่ใหม่แล้วสร้างครอบครัวใหม่ หรือมีการไปกลับระหว่างการมีบ้านกับไร้บ้านหลายครั้ง ดังนั้นจึงต้องไล่เส้นเวลา (Timeline) ของคนไร้บ้านให้ได้
10. การปรับบางส่วนของคำถามให้สอดคล้องกับพฤติกรรมของคนไร้บ้าน เช่น การถามเรื่องดื่มแอลกอฮอล์ คนไร้บ้านจะดื่มเหล้าขาวและเหล้าเป๊ก ปริมาณการดื่มก็แตกต่างจากคนทั่วไป รวมทั้งความถี่ในการดื่มด้วย หลายครั้งที่มีการลงขันซื้อ หลายครั้งก็เป็นการตั้งวงกินฟรี ทำให้ต้องมาคำนวณค่าใช้จ่ายที่สอดคล้องเช่นเดียวกับอัตราการสูบบุหรี่และค่าใช้จ่าย
11. การระวังคำพูดที่ใช้ในการสัมภาษณ์ ต้องไม่ใช่คำที่ทำให้คนไร้บ้านรู้สึกถึงความไม่ปลอดภัย เช่น ถ้ารัฐออกแบบที่พักให้ อยากอยู่แบบไหน เป็นต้น
12. การปฏิเสธการให้สัมภาษณ์และการยุติสัมภาษณ์ เป็นสองสิ่งที่เกิดขึ้นได้เสมอ

เอกสารอ้างอิง

ปรางทิพย์ ทาเสนาะ เอลเทอร์, วรณวดี ฌัก และ พัชรี ใจการุณ. (2563). การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพในกลุ่ม
เปราะบาง: กรณีศึกษาด้านวิธีดำเนินการวิจัย. *วารสารวิจัยสุขภาพและการพยาบาล*, 36(2), 273-285
สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ. (2558). จริยธรรมการวิจัยในคน. สืบค้นเมื่อ 20 ธันวาคม 2563 จาก
<http://ird.sut.ac.th/irdnew/Files/Downloads/Scholarships/Budget/2558/appendix13.pdf>
f

บทที่ 8

ข้อสังเกต และข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่ได้ จากการพัฒนาตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน

พีระ ตั้งธรรมรักษ์

8.1 ข้อสังเกตจากการพัฒนาตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน

ในประเทศไทย พบว่า มีเครื่องมือที่ใช้ในการคัดกรองกลุ่มเปราะบางที่จะเป็นคนที่ไร้บ้านอยู่ 1 ชิ้น ได้แก่ แบบสำรวจกลุ่มเสี่ยงในชุมชนที่จะเป็นคนที่ไร้บ้าน ซึ่งพัฒนาโดยมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย (มพศ.) ร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) แบบสำรวจดังกล่าวใช้ทำการเก็บข้อมูลส่วนบุคคล ครอบครัว รายได้ การทำงาน และปัญหาของกลุ่มเสี่ยง โดยมีลักษณะเป็นแบบบันทึกข้อมูลในรูปแบบสอบถาม ซึ่งประโยชน์ของแบบบันทึกดังกล่าว คือ ช่วยให้ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีฐานข้อมูล (Database) ของคนที่เปราะบางหรือมีความเสี่ยงที่จะเป็นคนที่ไร้บ้าน และสามารถติดตามให้ความช่วยเหลือได้ตรงกับปัญหาและพื้นที่ต่าง ๆ ดังนั้นทางผู้วิจัยจึงเห็นว่าการพัฒนาตัวชี้วัดความเปราะบางในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านของงานวิจัยฉบับนี้ เป็นการต่อยอดจากองค์ความรู้จากเครื่องมือที่มีอยู่ โดยสิ่งที่สามารถต่อยอดจากแบบบันทึกนี้ คือ การชี้วัดและคาดการณ์ (Indicate and Estimate) ความเสี่ยงหรือโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน (Opportunity to become homelessness) กล่าวอีกนัยหนึ่ง เมื่อทำการบันทึกและเก็บข้อมูลของคนเปราะบางคนหนึ่งแล้ว แบบบันทึกดังกล่าวจะไม่เพียงแค่ใช้บันทึกประวัติความเป็นมาของบุคคลคนนั้นเพียงอย่างเดียว แต่สามารถประเมินความเสี่ยงเบื้องต้นได้ว่า บุคคลดังกล่าวมีโอกาสที่จะเป็นคนที่ไร้บ้านอย่างน้อยเพียงใดผ่านการพิจารณาค่าผลกระทบส่วนเพิ่ม (Marginal Effect) จากแบบจำลองซึ่งเป็นการบ่งบอกถึงโอกาสและ ความเสี่ยงในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน

สำหรับสาเหตุของการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านนั้น นอกเหนือจากการเก็บข้อมูลพัฒนาแบบจำลองเพื่อให้ได้ตัวชี้วัดที่มีนัยสำคัญทางสถิติขั้นต่ำอยู่ที่ร้อยละ 95 อย่างเช่น รายได้ ความสัมพันธ์ในครอบครัว การพักอาศัยอยู่คนเดียว การมีกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัย อายุ พฤติกรรมการดื่มแอลกอฮอล์ และการเข้าถึงความช่วยเหลือจากรัฐในด้านเบี้ยยังชีพและ เงินเยียวยา Covid-19 แล้ว ในระหว่างเก็บข้อมูลคณะผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ถึงสาเหตุของการเป็นคนที่ไร้บ้านกับกลุ่มตัวอย่างเพื่อใช้วิเคราะห์ประกอบผลการศึกษา ซึ่งจากการสัมภาษณ์ พบว่า คนไร้บ้านทุกคนล้วนมีความเปราะบางทางเศรษฐกิจและครอบครัว เพียงแต่ปัญหาใดจะเป็นเงื่อนไขที่เป็นปัจจัยนำ (Leading factor) ให้บุคคลนั้นต้องกลายเป็นคนที่ไร้บ้าน ซึ่งผลการศึกษานี้สอดคล้องกับการศึกษาของธานีชัยวัฒน์ และคณะ (2561) ที่ระบุว่า ปัญหาคนไร้บ้านเกิดจากการทับซ้อนกันระหว่างปัญหาเศรษฐกิจและครอบครัว

จากการสัมภาษณ์ถึงสาเหตุของการเป็นคนที่ไร้บ้านทำให้ผู้วิจัยสามารถแบ่งวิเคราะห์คนไร้บ้านออกด้วยกัน 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่หนึ่ง คือกลุ่มที่เป็นคนที่ไร้บ้านเนื่องมาจากปัญหาทางครอบครัวเป็นปัจจัยนำผนวก

ก็มีความเปราะบางทางเศรษฐกิจร่วมอยู่ (จำนวน 43 คน คิดเป็น 33.08 %) และ กลุ่มที่สอง คือกลุ่มที่เป็นคนไร้บ้านเนื่องมาจากปัญหาทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัยนำผนวกกับความเปราะบางทางครอบครัวร่วมอยู่ (จำนวน 87 คน คิดเป็น 66.92 %) (ตารางที่ 8.1)

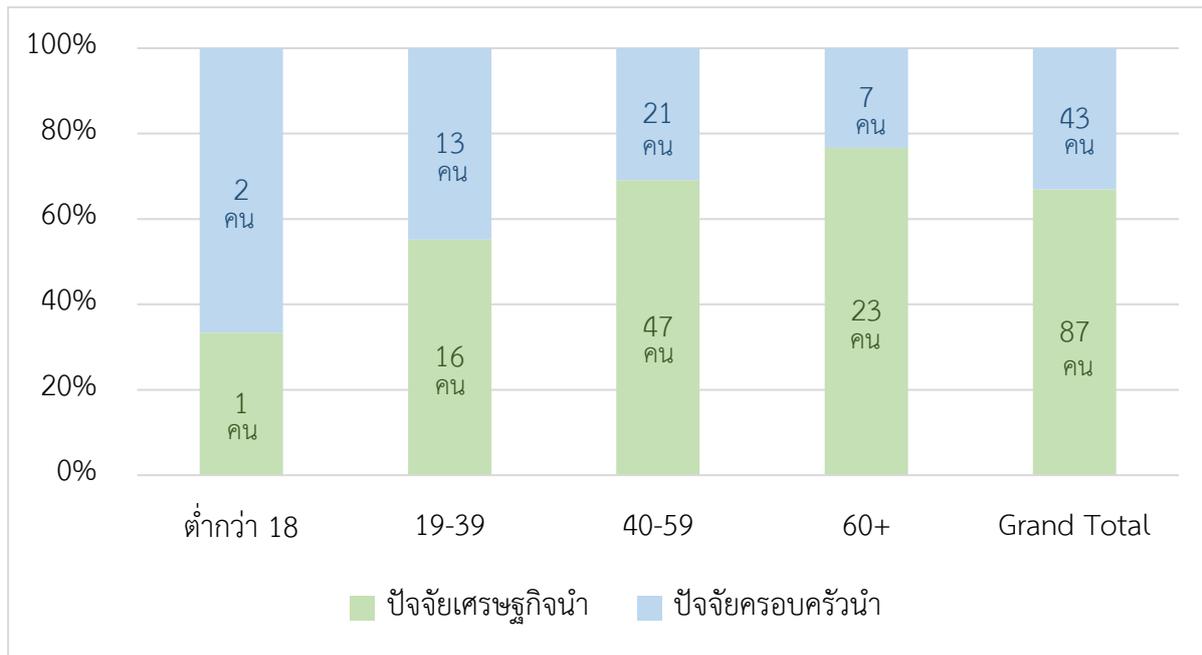
ตารางที่ 8.1 เปรียบเทียบรายได้กลุ่มคนเปราะบาง และคนไร้บ้านตามช่วงอายุ และปัจจัยนำ

ช่วงอายุ	กลุ่มคนเปราะบาง		กลุ่มคนไร้บ้านที่มีปัจจัยเศรษฐกิจนำ			กลุ่มคนไร้บ้านที่มีปัจจัยครอบครัวนำ			รวมคนไร้บ้านทั้งสองกลุ่ม	
	รายได้ (บาท)	จำนวน (คน)	รายได้ (บาท)	จำนวน (คน)	ร้อยละ	รายได้ (บาท)	จำนวน (คน)	ร้อยละ	รายได้ (บาท)	จำนวน (คน)
ต่ำกว่า 18	4,500	2	0	1	1%	1,000	2	5%	667	3
19-39	8,934	25	4,725	16	18%	3,769	13	30%	4,297	29
40-59	8,227	89	7,238	47	54%	4,049	21	49%	6,253	68
มากกว่า 60	3,825	47	2,102	23	26%	3,000	7	16%	2,312	30
รวม	7,020	163	5,335	87	100%	3,651.94	43	100%	4,778	130

ที่มา: คณะวิจัย

ข้อมูลจากตารางที่ 8.1 สามารถพิจารณาได้ว่า ต้นทาง คือ กลุ่มคนเปราะบาง หรือ กลุ่มคนที่มีความเสี่ยงที่จะกลายเป็นคนไร้บ้าน ปลายทาง คือ การที่คนกลุ่มนี้ต้องเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ จนกลายมาเป็นคนไร้บ้าน ซึ่งจากตารางมีประเด็นที่สำคัญที่สามารถอภิปรายได้ 2 ประเด็น ได้แก่ ประเด็นเรื่องอายุ และประเด็นเรื่องรายได้ โดยหากพิจารณาในเรื่องของอายุ จะพบว่า แม้ว่าคนไร้บ้านส่วนใหญ่จะอยู่ในวัยกลางคน (40-59 ปี) และสูงอายุ (60+ ปี) แต่จะพบว่า ในกลุ่มที่ระบุว่าจะออกมาเป็นคนไร้บ้านเพราะปัญหาครอบครัวเป็นปัจจัยนำจะมีสัดส่วนของคนที่มีอายุน้อยสูงกว่ากลุ่มที่มีปัญหาทางเศรษฐกิจนำ (ตารางที่ 8.1 และ ภาพที่ 8.1) ทั้งนี้เนื่องจากสาเหตุหลักในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน คือ การมีปัญหากับครอบครัวรุนแรงถึงขั้นตัดสินใจออกจากบ้าน หรือถูกขับออกจากบ้านโดยสมาชิกที่เหลือในครอบครัว ในขณะที่ตนยังมีทักษะทางอาชีพ หรือความสามารถในการหารายได้ไม่เพียงพอ ทำให้ไม่สามารถหลุดพ้นจากภาวะไร้บ้านได้ (เกิด 2 เงื่อนไขที่ทับซ้อนกัน โดยมีปัญหาครอบครัวเป็นปัจจัยนำ) ซึ่งกรณีนี้พบได้มากในกลุ่มคนไร้บ้านที่มีอายุน้อย

ภาพที่ 8.1 สาเหตุของการไร้บ้าน คิดเป็นร้อยละ

ที่มา: คณะวิจัย

ในทางกลับกัน สำหรับคนไร้บ้านที่มีปัญหาทางเศรษฐกิจน่าจะระบุไปในทิศทางเดียวกันว่า สาเหตุของการเป็นคนไร้บ้านมาจากการไม่สามารถทำงานหารายได้ได้เท่าเดิม เนื่องจากปัญหาทางด้านสุขภาพ อายุที่มากขึ้น หรือถูกไล่ออกอันเนื่องมาจากปัญหาเศรษฐกิจ ผนวกกับมีความเปราะบางทางครอบครัวเป็นทุนเดิม จึงนำไปสู่การกลายเป็นคนไร้บ้านในที่สุด (2 เจ็อนไขที่ทับซ้อนกัน โดยมีปัญหาเศรษฐกิจเป็นปัจจัยนำ) โดยรายได้เฉลี่ยคนไร้บ้านที่เกิดจากปัจจัยเศรษฐกิจนำมีค่ามากกว่าคนไร้บ้านที่เกิดจากปัจจัยครอบครัวนำ ซึ่งมีรายได้เฉลี่ยอยู่ที่ 5,335 และ 3,652 บาทต่อเดือน ตามลำดับ (แตกต่างกันประมาณ 1.5 เท่า) แสดงให้เห็นว่า กลุ่มคนไร้บ้านที่เกิดจากปัจจัยเศรษฐกิจนำมีทักษะทางอาชีพที่มากกว่าจึงมีความสามารถในการหารายได้ได้มากกว่า แต่เมื่อคนกลุ่มนี้มีอายุที่มากขึ้น ความสามารถในการหารายได้จึงลดลง หรือบางรายถูกภาวะเศรษฐกิจผลักดันออกมาเป็นคนไร้บ้าน (เช่น คนไร้บ้านกลุ่มหนึ่งจากการสำรวจ ระบุว่าเป็คนไร้บ้านเนื่องจากถูกเลิกจ้าง อันเป็นผลมาจากมาตรการ Lockdown เพื่อควบคุมการระบาดของ Covid-19 ในขณะที่ด้านกลุ่มคนไร้บ้านที่เกิดจากปัญหาปัจจัยครอบครัวนำ มีทักษะด้านการงานและหารายได้ได้น้อยกว่า จึงไม่สามารถหลุดออกจากภาวะไร้บ้านได้

และเมื่อพิจารณาประเด็นทางด้านรายได้ โดยเปรียบเทียบรายได้ของคนไร้บ้านกับกลุ่มคนเปราะบางจะเห็นได้ว่า กลุ่มคนไร้บ้านมีรายได้ต่ำกว่ากลุ่มคนเปราะบางประมาณ 1.5 เท่า โดยคนเปราะบางมีรายได้เฉลี่ยอยู่ที่ 7,020 บาทต่อเดือน ในขณะที่คนไร้บ้านมีรายได้เฉลี่ยอยู่ที่ 4,778 บาทต่อเดือน และในช่วงอายุต่ำกว่า 18 ปี เป็นช่วงที่กลุ่มคนเปราะบางและกลุ่มคนไร้บ้านมีรายได้ต่ำที่สุด เนื่องจากเป็นช่วงวัยที่ยังไม่มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ในการทำงาน แต่เมื่อก้าวเข้าสู่วัยที่สามารถเริ่มทำงานได้ (ตั้งแต่ 19 ปี ถึง 59 ปี) ทั้งกลุ่มคนเปราะบางและกลุ่มคนไร้บ้านจะเป็นช่วงวัยที่เริ่มมีรายได้เพิ่มมากขึ้น จนกระทั่งเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ

หรือผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปจะเริ่มมีรายได้ที่ลดลงอย่างเห็นได้ชัดจากปัจจัยทางกายภาพ ทำให้ความสามารถในการทำงานหารายได้ลดลง รวมไปถึงเป้าหมายในชีวิตที่เปลี่ยนไป ซึ่งจากการสัมภาษณ์ พบว่ากลุ่มคนไร้บ้านสูงอายุส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่ในศูนย์พักคนไร้บ้านไม่ได้มีความประสงค์ในการมีงานทำหรือมีบ้านเป็นของตนเองแล้ว หากแต่ต้องการการดูแลรักษาหรือการคุณภาพชีวิตที่ดีในยามบั้นปลาย

การอภิปรายผลการศึกษานวกกับข้อค้นพบจากตัวชี้วัดความเปราะบางในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านที่มีนัยสำคัญจากแบบจำลองต่างให้ข้อสรุปไปในทิศทางที่สอดคล้องกันว่า การเกิดขึ้นของปัญหาทางด้านรายได้และปัญหาครอบครัวอย่างพร้อม ๆ กัน หรืออย่างทับซ้อนกัน คือ เงื่อนไขสำคัญที่ทำให้บุคคลบุคคลหนึ่งต้องกลายเป็นคนไร้บ้าน นอกจากนี้ อายุที่เพิ่มขึ้นอันจะส่งผลกระทบต่อความสามารถในการหารายได้ พฤติกรรมเสี่ยง (ดื่มแอลกอฮอล์) และทักษะในการพูดคุยสื่อสาร (ในยามที่เกิดปัญหา) ล้วนเป็นปัจจัยขยายผลที่สามารถหนุนเสริมให้เข้าสู่ภาวะไร้บ้านได้

ดังนั้นการที่มีคนไร้บ้านเพิ่มขึ้นจึงเป็นเครื่องชี้วัดหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นว่าบุคคลบุคคลหนึ่งกำลังประสบกับปัญหาหลัก คือ 1. รายได้ไม่เพียงพอ และ 2. ไม่มีครอบครัวหรือที่อยู่อาศัยคอยสนับสนุน จึงทำให้ต้องตัดสินใจออกมาใช้ชีวิตอยู่ในพื้นที่สาธารณะ อย่างไรก็ตาม สวัสดิการและ การให้การสนับสนุนที่ดีจากภาครัฐ นับว่าเป็นอีกหนึ่งตาข่ายรองรับความเสี่ยงต่อการเป็นคนไร้บ้าน โดยผู้วิจัย พบว่ามาตรการที่เป็นการให้ความช่วยเหลือทางด้านรายได้ที่มีอยู่ในปัจจุบัน อาทิเช่น เบี้ยยังชีพคนชราและคนพิการ สามารถลดโอกาสในการเป็นคนไร้บ้านได้ นอกจากนี้ การมีมาตรการเยียวยาต่อประชากรกลุ่มเปราะบางในยามที่ประเทศเกิดวิกฤติการณ์ต่าง ๆ อย่างตรงจุด ท่วงถึง และทันท่วงที ก็จะสามารถชะลอ หรือลดจำนวนคนไร้บ้านไม่ให้เพิ่มสูงขึ้นได้เช่นเดียวกัน (อาทิ การแพร่ระบาดของโคโรนาไวรัส 2019)

8.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

8.2.1 ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลวิจัยไปใช้

ทั้งนี้จากหลักของการประมาณการณ์ที่ว่า ความจริงมีค่าเท่ากับสิ่งที่คาดการณ์บวกด้วยความคลาดเคลื่อน ($Actual = Estimated + Error$) ดังนั้นตัวเลขที่แบบจำลองพยากรณ์ออกมานั้นอาจจะไม่ได้มีความแม่นยำสูงสุด แต่สิ่งที่นักวิจัยได้รับจากแบบจำลองความเปราะบางในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน คือ สัญญาณเตือน (Early Warning Signals) ทางเศรษฐกิจและสังคมที่แสดงให้เห็นในทิศทางเดียวกันว่า ปัจจัยใดบ้างเป็นปัจจัยเสี่ยงต่อภาวะไร้บ้านด้วยขนาด (Size) และทิศทางใด (Sign) รวมทั้งภายใต้สถานการณ์และวิกฤติการณ์ต่าง ๆ จะมีคนไร้บ้านเพิ่มขึ้นมากหรือน้อยเพียงใด โดยตัวชี้วัดดังกล่าวได้ถูกพัฒนาให้สอดคล้องกับการใช้งานในทางปฏิบัติร่วมกับแบบสำรวจกลุ่มเสี่ยงในชุมชนที่จะเป็นคนไร้บ้านของมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย (มพศ.) ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ทำงานกับกลุ่มคนเปราะบางและเสี่ยงจะเป็นคนไร้บ้าน ในการเฝ้าระวัง (Prevention) และหาแนวทางในการป้องกันไม่ให้อายุคนเปราะบางต้องกลายเป็นคนไร้บ้าน (ภาพที่ 8.2) ทั้งนี้ อย่างไรก็ตามแนวทางการแก้ไขเชิงนโยบายนั้นจะต้องอาศัยความช่วยเหลือไม่ว่าจะเป็น ภาครัฐบาล ภาคเอกชน จนกระทั่งคนในท้องถิ่น โดยตัวแปรที่สำคัญนั้น คือภาครัฐบาลที่จะต้องหามาตรการมาดูแลทั้งใน

รูปแบบของมาตรการต่อเนื่อง และมาตรการเฉพาะกิจที่จะช่วยเหลือกลุ่มคนเปราะบางลดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน

8.2.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

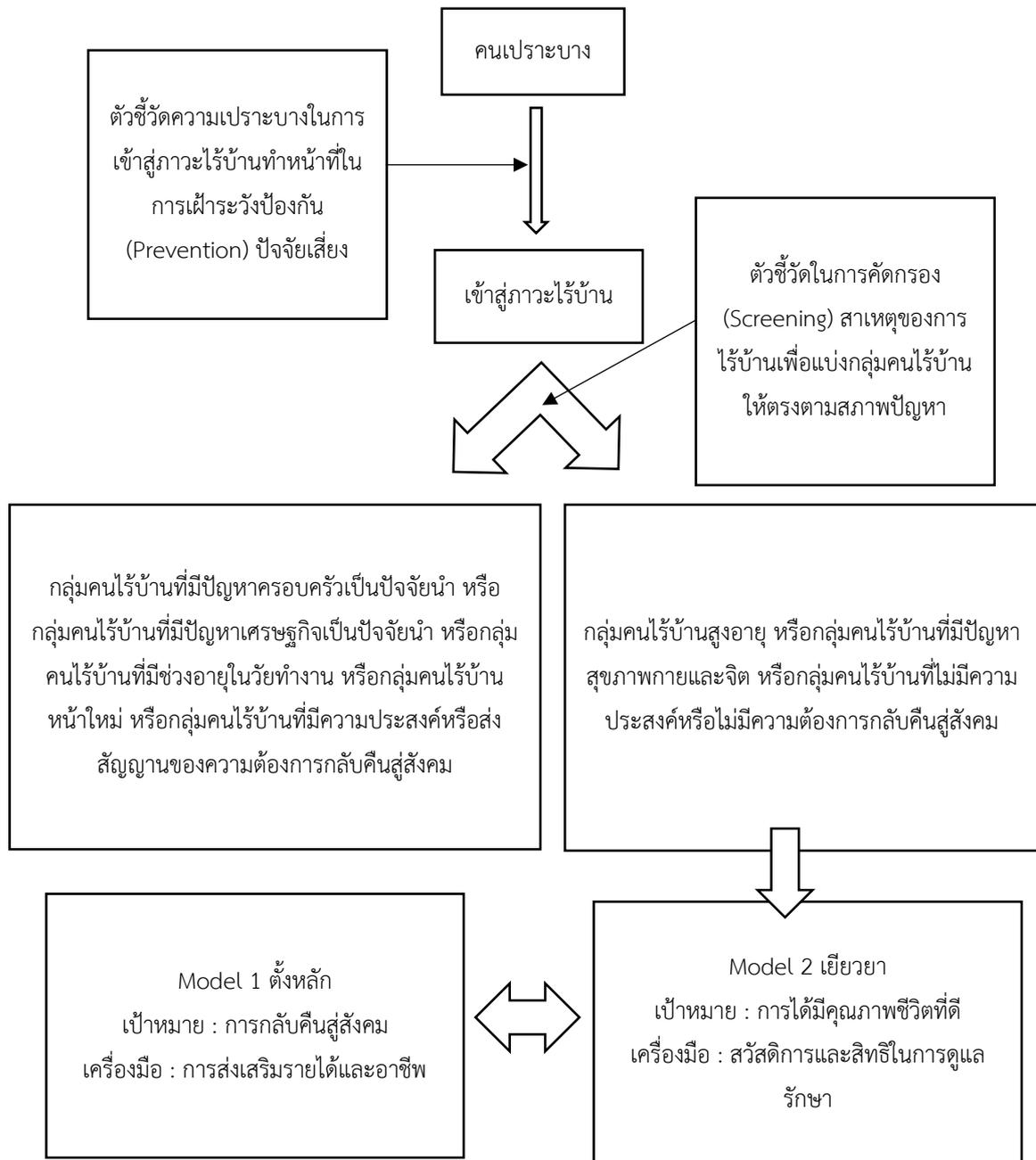
จากการศึกษาประเด็นเรื่องของคนไร้บ้าน พบว่า ปัญหาดังกล่าวยังคงมีความซับซ้อนและมีความจำเป็นต้องอาศัยการศึกษาในมุมมองต่าง ๆ ที่หลากหลายต่อไป โดยจากข้อค้นพบในแบบจำลองความเปราะบางในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านและการสัมภาษณ์ถึงสาเหตุของการเป็นคนไร้บ้าน แสดงให้เห็นว่า การกลายเป็นคนไร้บ้านไม่ได้เกิดจากสาเหตุใดเพียงสาเหตุหนึ่งเท่านั้น หากแต่มีความทับซ้อนของปัญหามากกว่าหนึ่งปัญหา ผวนทับกับหลากหลายปัจจัยเสี่ยงที่เป็นปัจจัยหนุนเสริม ดังนั้นนอกจากตัวชี้วัดความเปราะบางในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านที่ทำหน้าที่เฝ้าระวัง (Early warning) และป้องกัน (Prevention) แล้ว ยังคงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาประเด็นเรื่องสาเหตุของการไร้บ้านในเชิงลึก เพื่อนำข้อค้นพบดังกล่าวไปสู่การพัฒนาตัวชี้วัดที่ใช้ในการคัดกรอง (Screening) กลุ่มคนไร้บ้านให้ตรงกับสภาพของปัญหามากที่สุด เพื่อภาครัฐจะได้สนับสนุนการช่วยเหลือได้อย่างตรงจุด ดังตัวอย่างจากภาพที่ 8.2 ซึ่งเป็นกรณีสมมติหากสามารถจัดกลุ่มคนไร้บ้านได้เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ หนึ่ง กลุ่มคนไร้บ้านที่ประสบปัญหา แต่ยังคงมีศักยภาพในการทำงานและมีความต้องการที่จะกลับคืนสู่สังคม (Reintegration) และ สอง กลุ่มคนไร้บ้านที่ไม่มีความพร้อมที่จะกลับคืนสู่สังคม เนื่องจากอุปสรรคทางกายภาพและจิตใจ ซึ่งแนวทางการให้ความช่วยเหลืออาจทำได้โดยใช้แนวทางที่แตกต่างกัน ผ่านแบบจำลองที่ 1 สำหรับกลุ่มที่ 1 ที่เน้นการช่วยเหลือผ่านการส่งเสริมรายได้และอาชีพ เพื่อเป้าหมายหลักในการตั้งหลัก รับผิดชอบต่อตนเองได้ และคืนสู่สังคมในที่สุด ซึ่งในส่วนนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาในประเด็นเรื่องความเต็มใจจ่าย (Willingness to pay) ของคนไร้บ้าน ที่ผู้วิจัย พบว่า 1. คนไร้บ้านส่วนใหญ่ทราบราคาตลาดของที่อยู่อาศัย เนื่องจาก มีความเต็มใจจ่ายในที่อยู่อาศัยใกล้เคียงกับราคาตลาดของที่อยู่อาศัย ณ ปัจจุบัน 2. คนไร้บ้านกลุ่มหนึ่งแสดงสัญญาณ (Signal) ที่อยากออกจากภาวะไร้บ้านผ่านการเลือกที่พักแบบลักษณะของห้องเช่าราคาถูก และ 3. คนไร้บ้านอีกกลุ่มหนึ่งแสดงสัญญาณถึงความต้องการอยู่ในภาวะไร้บ้านต่อไปด้วยการเลือกอยู่ในที่อยู่อาศัยแบบเดิมหรือการเลือกอยู่อาศัยที่มีลักษณะคล้ายกับศูนย์พักพิงของรัฐและเอกชน

ในขณะที่แบบจำลองที่ 2 เป็นแนวทางที่ออกแบบมาเพื่อสนับสนุนกลุ่มที่ 2 เพื่อให้เป็นคนไร้บ้านที่ยังคงมีคุณภาพชีวิตที่ดีตามศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ทั้งนี้ทั้งสองแบบจำลองควรมีความยืดหยุ่นที่จะส่งต่อคนไร้บ้านจากกลุ่มหนึ่งไปอีกกลุ่มหนึ่งได้ เช่น กรณีกลุ่มที่สองเมื่อได้รับการเยียวยาแล้ว มีความประสงค์จะมีอาชีพก็สามารถส่งต่อเข้ารับการสนับสนุนจากแบบจำลองที่ 1 ได้เช่นเดียวกัน

ทั้งนี้ข้อเสนอจากภาพที่ 8.2 เป็นเพียงการเสนอภาพจำลองที่ได้จากการศึกษาประเด็นความเปราะบางในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านว่า “การกลายเป็นคนไร้บ้านเกิดจากความทับซ้อนกันของหลายปัจจัย ดังนั้นการแก้ไขปัญหาจึงไม่สามารถใช้เพียงนโยบายเพียงนโยบายเดียวเท่านั้น” ซึ่งภาพจำลองจากภาพที่ 8.2

นี้สามารถปรับและพัฒนาให้เหมาะสมมากขึ้นได้อีก หากมีการศึกษาในประเด็นและมิติที่เพิ่มเติมในอนาคตต่อไป

ภาพที่ 8.2 ร่างข้อเสนอแนะเพื่อการต่อยอดการศึกษาในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

ธานี ชัยวัฒน์, พิระ ตั้งธรรมรักษ์, รัฐวิชญ์ ไพรวิน, และ นิชาภัทร ไม้งาม (2561). การศึกษาแนวทาง วิเคราะห์
ต้นทุนการแก้ไขปัญหาคนไร้บ้าน และติดตามการเปลี่ยนแปลงทางชีวิตของคนไร้บ้านในช่วงเริ่มต้น.
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ: กรุงเทพฯ

ภาคผนวก

แบบบันทึกเพื่อสร้างตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน

- ส่วนที่ 1 บันทึกลักษณะทางกายภาพเบื้องต้น
- ส่วนที่ 2 ข้อมูลพื้นฐาน
- ส่วนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับสังคมและความสัมพันธ์
- ส่วนที่ 4 รายได้และปัจจัยทางเศรษฐกิจ
- ส่วนที่ 5 สุขภาพ สุขภาวะ และสวัสดิการ
- ส่วนที่ 6 แบบสอบถามปลายเปิดสำหรับคนไร้บ้าน
- ส่วนที่ 7 ลักษณะก่อนและหลังภาวะไร้บ้าน
- ส่วนที่ 8 แบบทดสอบความเต็มใจจ่าย

หมายเหตุ คนไร้บ้านตอบส่วนที่ 1-8
 คนเปราะบางตอบส่วนที่ 1-5

ส่วนที่ 1 บันทึกลักษณะทางกายภาพเบื้องต้น (บันทึกโดยผู้เก็บแบบสอบถาม)

สถานภาพ	ข้อมูลเบื้องต้น
<p>☐ กลุ่มเปราะบาง</p> <p>☐ คนไร้บ้าน (กรณีคนไร้บ้าน)</p> <p>[] ท่านออกมาใช้ชีวิตนอกร้าน ครั้งแรก ตั้งแต่ ปี.....</p> <p>[] กรณีจำไม่ได้ว่า ออกจากบ้านมาตั้งแต่เมื่อไร ให้ถามว่า</p> <p>- ตอนที่ออกมาใช้ชีวิตนอกร้านครั้งแรก ท่านอายุ..... ปี</p> <p>และหากจำอายุไม่ได้ให้ถามว่า</p> <p>- ท่านออกมาใช้ชีวิตนอกร้านประมาณปี เดือน</p> <p>สถานที่พบเจอ เวลา.....</p> <p>[] ศูนย์พักพิงรัฐบาล ระบุ.....</p> <p>[] ศูนย์พักพิงเอกชน ระบุ.....</p> <p>[] พื้นที่สาธารณะ ระบุ.....</p> <p>[] ชุมชน พื้นที่ ระบุ.....</p>	<p>☐ มี บัตรประชาชนคน</p> <p>☐ ไม่มี บัตรประชาชนสาเหตุที่ไม่มีบัตรประชาชน คือ</p> <p style="padding-left: 20px;">☐ ไม่เคยทำบัตร ☐ บัตรหาย</p> <p>☐ บัตรอยู่กับญาติ</p> <p>☐ บัตรโดนยึด.....</p> <p>☐ อื่น ๆ</p>
ลักษณะทางกายภาพที่เห็นได้ชัด (บันทึกผ่านการสังเกต)	
ร่างกายภายนอก	☐ ปกติ ☐ ไม่ปกติ (ระบุ เช่น พิกัดแขน ขา)
ได้กลิ่นเหล่านี้	☐ ได้กลิ่น ☐ ไม่ได้กลิ่น
ได้กลิ่นบูหรี	☐ ได้กลิ่น ☐ ไม่ได้กลิ่น
สุขภาพภายนอก	☐ ดูรวม ๆ แข็งแรงดี ☐ ดูไม่ค่อยแข็งแรง ☐ ป่วย ☐ ติดเตียง ☐ อื่น ๆ
ลักษณะการคุย	☐ คุยรู้เรื่อง ☐ คุยพอเข้าใจ ☐ คุยแล้วไม่ค่อยรู้เรื่อง

ผู้บันทึก.....

ส่วนที่ 2 ข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคล

1. อายุปี
 2. เพศ [] ชาย [] หญิง [] เพศทางเลือก
 3. ระดับการศึกษาสูงสุด [] ไม่ได้รับการศึกษา [] ประถม [] มัธยม [] กศน.
[] ปวช./ปวส. [] ปริญญาตรีขึ้นไป [] อื่น ๆ ระบุ
 4. ความสามารถด้านการอ่านออกเขียนได้
[] อ่านและเขียนไม่ได้ [] อ่านได้ [] อ่านและเขียนได้
 5. ลักษณะที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน
 - กรณีคนเปราะบาง **ถาม ณ ปัจจุบัน**
 - กรณีคนไร้บ้าน **ถาม ช่วงก่อนออกมาอาศัยอยู่ตรงนี้**
- [] บ้านของตัวเอง และมีชื่อเป็นเจ้าของ/โฉนด
 ○ ไม่มี ○ มีส.ค1 ○ มีโฉนด ○ มีน.ส2 ○ มีน.ส3 ○ มีน.ส 3ก
- []เช่าที่อยู่อาศัยคนเดียว **โดยจ่ายค่าเช่า.....บาทต่อ วัน/เดือน/ปี (ไม่รวมค่าน้ำค่าไฟ)**
- [] อาศัยโดยไม่ต้องจ่ายค่าเช่า อยู่กับ ○ พ่อแม่ ○ ครอบครัว ○ เพื่อน ○ แฟน ○ อื่น ๆ ระบุ.....
- []เช่าที่อยู่อาศัยอยู่กับ ○ พ่อแม่ ○ ครอบครัว ○ เพื่อน ○ แฟน ○ อื่น ๆ ระบุ.....
 โดยมี การช่วยค่าใช้จ่ายประมาณบาทต่อ วัน/เดือน/ปี

ส่วนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับสังคมและความสัมพันธ์

6. ภูมิลำเนาเดิมของท่าน คือ จังหวัด.....
7. **ณ ปัจจุบัน** สถานภาพสมรส [] โสด [] สมรส [] หย่าร้าง/เลิกกัน
[] หม้าย [] มีแฟน [] มีคนที่กำลังคุยอยู่
8. **ณ ปัจจุบัน** ท่านอาศัยอยู่กับ [] คนเดียว [] ครอบครัว []ญาติ [] แฟน
[] พ่อแม่ [] เพื่อน [] อื่น ๆ ระบุ
9. **ณ ปัจจุบัน** ท่านติดต่อครอบครัวอยู่หรือไม่
[] ไม่ติดต่อเลย [] ติดต่อบ้าง [] ติดต่อสม่ำเสมอ
10. สมาชิกในบ้านของท่าน**ไม่รวมท่าน**คน ใครบ้าง
 - กรณีคนเปราะบาง **ถาม ณ ปัจจุบัน**
 - กรณีคนไร้บ้าน **ถามช่วงครอบครัวสุดท้ายก่อนออกมาอาศัยอยู่ตรงนี้**

	จำนวน	ไม่มีรายได้ (คน)	มีรายได้ (คน)	ป่วยติดเตียง (คน)
เยาวชน (อายุ 15-24 ปี)				
ผู้ใหญ่				
ผู้สูงอายุ (60+)				

11. ความสัมพันธ์ของท่านและครอบครัวในปัจจุบัน **กรณีคนไร้บ้าน ถามช่วงก่อนออกมาอาศัยอยู่ตรงนี้**

11.1. ความสัมพันธ์ในครอบครัวของท่านอยู่ในเกณฑ์ใด

[] 1 ไม่ดีมาก ๆ [] 2 ไม่ดี [] 3 เฉย ๆ [] 4 ค่อนข้างดี [] 5 ดีมากที่สุด

11.2. ท่านมีปัญหา/ทะเลาะกับคนในครอบครัวบ่อยแค่ไหน

[] 1 ไม่ทะเลาะกันเลย [] 2 ทะเลาะน้อยมาก [] 3 ทะเลาะบ้าง [] 4 ค่อนข้างบ่อย
[] 5 บ่อยมาก

ส่วนที่ 4 รายได้และปัจจัยทางเศรษฐกิจ (สอบถามช่วงปัจจุบัน)

12. อาชีพปัจจุบัน.....ปัจจุบัน**รายได้เฉลี่ย**.....ต่อ วัน/สัปดาห์/เดือน

13. โดยเฉลี่ยแล้วทำงานวันละ.....ชั่วโมง

รายได้เพียงพอกับค่าใช้จ่ายหรือไม่ [] เพียงพอ [] ไม่เพียงพอ

14. ท่านทำงานนี้มานานแค่ไหนแล้ว.....สัปดาห์/เดือน/ปี

15. ท่านเก็บออมเท่าไร.....บาท/วัน/สัปดาห์/เดือน

16. ค่าใช้จ่ายประจำที่ท่านต้องจ่ายประมาณ แบ่งเป็น **ค่าอาหาร**.....บาทต่อ วัน/สัปดาห์/เดือน

ค่าเดินทาง.....บาทต่อ วัน/สัปดาห์/เดือน **ค่าโทรศัพท์**.....บาทต่อ วัน/สัปดาห์/เดือน

ค่าน้ำ/ค่าไฟ.....บาทต่อ วัน/สัปดาห์/เดือน **อื่น ๆ** ระบุ.....บาทต่อ วัน/สัปดาห์/เดือน

ข้อ 17 – 21 กรณีคนไร้บ้าน ถามช่วงก่อนออกมาอาศัยอยู่ตรงนี้

17. ท่านมีภาระหนี้สินส่วนตัวหรือไม่ [] ไม่มี [] มี.....บาท

18. ท่านมีภาระหนี้สินของครอบครัวที่ต้องช่วยรับผิดชอบหรือไม่ [] ไม่มี [] มี.....บาท

19. (**ข้าม หากไม่มีหนี้**) ท่านมีภาระหนี้สินจากแหล่งกู้ยืมเงินใด [] ธนาคาร [] เงินกู้ยืมระบบ

[] พ่อแม่ หรือญาติพี่น้อง [] เพื่อนหรือคนรู้จัก [] อื่น ๆ

20. (**ข้าม หากไม่มีหนี้**) ท่านมีปัญหาด้านการผ่อนชำระหนี้บ้างหรือไม่

[] ไม่เคย [] นาน ๆ ครั้ง [] มีปัญหาบ้าง [] ค่อนข้างมีปัญหาหนัก

21. ท่านคิดว่าสถานะทางการเงินของท่านอยู่ในระดับใด

[] 1 ชัดสนบ่อย [] 2 ชัดสนบ้าง [] 3 พอมีพอใช้ [] 4 ค่อนข้างดี [] 5 ดีมาก ๆ

ส่วนที่ 5 สุขภาพ สุขภาวะ และสวัสดิการ

22. ท่านได้รับการสนับสนุนสวัสดิการจากภาครัฐอะไรบ้าง [] บัตรสวัสดิการแห่งรัฐหรือบัตรคนจน

[] เบี้ยผู้สูงอายุ [] เบี้ยคนพิการ [] ไม่มี [] อื่น ๆ.....

23. ท่านมีประกันสุขภาพประเภทใดบ้าง (เลือกได้มากกว่า 1 ข้อ)

[] ประกันสังคม/กองทุนเงินทดแทน [] ประกันเอกชน

[] หลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า (สิทธิ 30 บาท) [] สิทธิข้าราชการ/สิทธิรัฐวิสาหกิจ

[] ไม่มีประกัน [] อื่น ๆ.....

24. เมื่อเจ็บป่วย ท่านเลือกใช้สถานพยาบาลใดบ่อยที่สุด
 โรงพยาบาลรัฐ โรงพยาบาลเอกชน คลินิก ซื้อมาตามร้านขายยา ปล่อยให้หายเอง
25. ท่านมีโรคประจำตัวหรือไม่ มีโรค..... ไม่มี
26. ท่านคิดว่าสุขภาพของท่านอยู่ในระดับใด
 1 มีปัญหาสุขภาพน้อย 2 มีปัญหาสุขภาพบ้าง 3 ไม่ได้ไม่ร้าย 4 แข็งแรงดี 5 แข็งแรงมาก
27. ปีที่ผ่านมา ท่านไปพบแพทย์บ้างหรือไม่ ไม่มี มี ครั้งต่อปี
28. ค่าใช้จ่ายโดยเฉลี่ยในการพบแพทย์ประมาณ.....บาท/ครั้ง และมีค่าเดินทางประมาณ.....บาทต่อ ครั้ง
29. ท่านสูบบุหรี่หรือไม่
 สูบ ไม่สูบ ค่าใช้จ่าย.....บาทต่อวัน/สัปดาห์ม้วนต่อวัน/สัปดาห์
30. ท่านดื่มเหล้าหรือไม่
 ดื่ม ไม่ดื่ม ค่าใช้จ่าย.....บาทต่อวัน/สัปดาห์ครั้งต่อวัน/สัปดาห์
31. ท่านเล่นการพนัน (เช่น หวย) หรือไม่
 เล่น ไม่เล่น ค่าใช้จ่าย.....บาทต่อวัน/สัปดาห์เดือนครั้งต่อวัน/สัปดาห์/เดือน

ส่วนที่ 8 แบบทดสอบความเต็มใจจ่าย

วิธีการถามเริ่มจากข้อ **1.ความยินดีจ่าย** โดยไล่ถามที่פקไปทีละแบบ เริ่มจากแบบที่ 1 2 และ 3 ตามลำดับ

เมื่อเสร็จข้อที่ 1 ให้ถาม**ข้อที่ 2** โดยให้พี่น้องคนไร่บ้านเลือกที่פקที่จะอาศัยมา 1 รูปแบบ

ทั้งนี้รูปแบบที่ถูกเลือกจะต้องระบุราคาที่פקที่สามารถจ่ายได้

ส่วนที่ 1 ลักษณะที่פק

ลักษณะที่פק	แบบที่ 1	แบบที่ 2	แบบที่ 3
ความเป็นส่วนตัว	[✓] ห้องรวม	[✓] ห้องกั้นฉากมิดชิด เป็นพื้นที่ส่วนตัว	[✓] ห้องส่วนตัว
อาหาร	[✓] อาหารมือเช้า และมือเย็นให้	[✓] ไม่มี	[✓] ไม่มี
ห้องน้ำ	[✓] ห้องน้ำรวม	[✓] ห้องน้ำรวม	[✓] ห้องน้ำส่วนตัว
ค่าน้ำ/ค่าไฟ	[✓] ไม่มี	[✓] ไม่มี	[✓] จ่ายตามมิเตอร์
ห้ามสูบบุหรี่/ดื่มเหล้า และเล่นการพนัน	[✓] ห้าม	[✓] ห้าม	[✓] ไม่ห้าม

ส่วนที่ 2 ความเต็มใจจ่าย

วิธีการถาม	แบบที่ 1	แบบที่ 2	แบบที่ 3
1.ความยินดีจ่าย	ถ้าที่פקลักษณะแบบนี้ จ่ายได้ที่.....บาทต่อเดือน (เพิ่มราคาทีละ 100) ราคาสุดท้ายที่จ่ายไหว คือบาทต่อเดือน	ถ้าที่פקลักษณะแบบนี้ จ่ายได้ที่.....บาทต่อเดือน (เพิ่มราคาทีละ 100) ราคาสุดท้ายที่จ่ายไหว คือบาทต่อเดือน	ถ้าที่פקลักษณะแบบนี้ จ่ายได้ที่.....บาทต่อเดือน (เพิ่มราคาทีละ 100) ราคาสุดท้ายที่จ่ายไหว คือบาทต่อเดือน
2.ท่านจะเลือกפקที่ใด	☐ เลือก	☐ เลือก	☐ เลือก